

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Resim Anasanat Dalı

DİJİTAL FEMİNİST SANAT

Deniz Varlı

Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu

Ankara, 2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

DİJİTAL FEMİNİST SANAT

Deniz Varlı

Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu

Ankara, 2024

DİJİTAL FEMİNİST SANAT

Danışman: Prof. Necla RÜZGAR

Yazar: Deniz VARLI

ÖZ

Dijital feminist sanat, feminist taleplerin ve hak arayışlarının sanat aracılığıyla ifade edilmesidir. Bu süreçte dijital teknolojilerden, bilgisayarlardan ve internetten faydalanılır. Özellikle pandemi sürecinde hızlı adapte olduğumuz gelişen teknolojinin toplumu ve tüm geleneksel, kültürel pratikleri değiştirmesi, çeşitli araştırmaların odak noktası haline gelmiştir. Bu araştırmaların bazıları dijital sanatın gelişimi üzerine yoğunlaşırken, diğerleri feminist aktivizmin dijitalleşmesi üzerine odaklanmıştır. Ancak feminizm, sanat, dijitalleşme ve aktivizm pratiklerinin kesiştiği bir araştırma literatürde henüz eksiktir. Bu sebeple, toplumun dönüştüğü bu süreçlerde dijital feminist sanat gelişmelerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve belgelenmesi, feminist sanat tarihi yazımı açısından da önem taşımaktadır.

Dijitalleşme, sanat ve feminist aktivizmin kesişiminde ki önemli değişimleri vurgulamak, günümüzdeki feminist sanatın ve aktivizmin gelecekteki potansiyeline işaret eder. Feminist mücadelenin tarihsel ilerleyişi ve dijitalleşmenin ve sanatın toplumsal dönüşüme olan etkisi, adalet ve eşitlik için önemli bir mücadele yolunda ilerlemenin önemini ortaya koymaktadır.

Tez, Sanal Gerçeklik (Virtual Reality/VR), 3D Modelleme ve 3D Yazıcı, Animasyon, Artırılmış Gerçeklik (AR), İllüstrasyon, Veri Görselleştirme, Haktivizm, Video, Robot Teknolojisi, GIF, Web Site ve Kamusal Alanda Dijital Sanat eğilimlerini merkeze koyar. Bunun yanı sıra geleneksel tekniklerin dijital teknolojilerle oluşturulan melez eserler, hashtag aktivizminin etkileri, feminist oyun gibi alanlar da bu tezin kapsamında yer alır.

Anahtar sözcükler: Dijital feminizm, dijital sanat, aktivizm, feminizm, feminist sanat.

DİJİTAL FEMİNİST ART

Supervisor: Prof. Necla RÜZGAR

Author: Deniz VARLI

ABSTRACT

Digital feminist art involves expressing feminist demands and the pursuit of rights through art, utilizing digital technologies, computers, and the internet. The rapid adaptation to advancing technology, especially during the pandemic, has brought about significant changes in society and traditional cultural practices, making it a focal point for various studies. Some of these studies concentrate on the development of digital art, while others focus on the digitalization of feminist activism. However, there is a noticeable gap in research where feminism, art, digitalization, and activism intersect. Thus, examining and documenting developments in digital feminist art during these transformative times is crucial for writing feminist art history.

Highlighting significant changes at the intersection of digitalization, art, and feminist activism underscores the potential future of contemporary feminist art and activism. The historical progression of the feminist struggle and the impact of digitalization and art on social transformation emphasize the importance of advancing toward justice and equality.

This thesis centers on trends in Virtual Reality (VR), 3D Modeling and Printing, Animation, Augmented Reality (AR), Illustration, Data Visualization, Hacktivism, Video, Robotic Technology, GIFs, Websites, and Digital Art in public spaces. Additionally, it encompasses hybrid works created with traditional techniques and digital technologies, the effects of hashtag activism, and feminist gaming. These areas collectively form the core of this study, aiming to provide a comprehensive analysis of digital feminist art's evolution and its implications for feminist activism.

Keywords: Digital feminism, digital art, activism, feminism, feminist art.

TEŞEKKÜR

Başta emeği ve desteği için danışman hocam Prof. Necla Rüzgar'a, maddi ve manevi her zaman yanımda olan, tez sürecimde desteğini esirgemeyen, sergilerimde stilistim olan, çalıŐmalarımnda modelim olan canım annem Selver Ergen'e ve aileme, tez konumda her zaman danıŐabildiđim, sıkıŐtıđımda sohbeti ve bilgisiyle önümü açan, her motivasyonum düŐtüđünde yanımda olan moral veren Kerem oban'a, tez sürecini birlikte yürüttüğümüz arkadaşlarıma, bana hep güvenen ve her zaman destek olan sohbetiyle günümü güzelleŐtiren Yurdağül Sorkun'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	iv
GÖRSEL DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: FEMİNİZMİN VE FEMİNİST SANATIN DÜNYA’DA VE TÜRKİYEDE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.1. Dünya’da Feminizmin ve Feminist Sanatın Tarihsel Gelişimi.....	4
1.1.1. Birinci Dalga Feminizm ve Feminist Sanat	4
1.1.2. İkinci Dalga Feminizm ve Feminist Sanat.....	9
1.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm ve Feminist Sanat.....	15
1.2. Türkiye’de Feminizmin ve Feminist Sanatın Tarihsel Gelişimi.....	17
1.2.1. İslamiyet Öncesi Türk Topluluklarında Feminizm.....	17
1.2.2. Osmanlı Devleti’nde Feminizm.....	17
1.2.3. Cumhuriyetin İlanından Sonra Türkiye’de Feminizm ve Feminist Sanat.....	18
1.2.4. 1980 Sonrası Feminizm ve Feminist.....	20
2. BÖLÜM: DÖRDÜNCÜ DALGA: DİJİTAL FEMİNİZM VE DİJİTAL FEMİNİST SANAT.....	22
2.1. Dijital Feminizm.....	26
2.1.1. Dijital Feminizm Aktivist Pratikleri Sanat.....	31
2.1.2. Türkiye’de Dijital Feminizm Aktivist Pratikleri.....	42
2.1.3. Dijital Feminizmin Olumsuz Yönleri.....	48
3. BÖLÜM: DİJİTAL SANAT VE FEMİNİZM.....	53
3.1. Feminist Sanatta Dijital Araçların Kullanım.....	55
3.1.1. Sanal Gerçeklik (Virtual Reality/VR).....	58
3.1.2. 3D Modelleme ve 3D Yazıcı.....	59
3.1.3. Animasyon.....	61
3.1.4. Artırılmış Gerçeklik (AR).....	64
3.1.5. İllüstrasyon.....	66

3.1.6. Veri Görselleştirme.....	67
3.1.7. Hacktivizm.....	68
3.1.8. Video.....	70
3.1.9. Robot Teknolojisi.....	71
3.1.10. GIF.....	73
3.1.11. Web Site.....	75
3.1.12. Kamusal Alan da Dijital Sanat.....	76
SONUÇ	79
KAYNAKLAR.....	81
Etik Beyanı	86
Doktora/Sanatta Yeterlilik Orjinallik Raporu.....	87
Proficiency In Art's Originality Report.....	88
Yayınlama ve Fikri Mülkiyetler Hakları Beyan.....	89

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Judy Chicago, 1974-79, YemekDaveti / The Dinner Party..	7
Görsel 2. Deniz Varlı, Yaşamımdan Arta Kalanlar, 2023, Enstalasyon (Sofra bezi, Jumbo kumaş peçeteler), 110x122 cm.	7
Görsel 3. Deniz Varlı, Yaşamımdan Arta Kalanlar, 2023, Enstalasyon (Detay)	8
Görsel 4. Deniz Varlı, 2022, Kaçış, Dijital Çizim.	10
Görsel 5. Deniz Varlı, 2022, Kaçış, Dijital Çizim.	10
Görsel 6. Deniz Varlı, Kendine Kaçış, 2022, Video Animasyon, 35x35 cm, 1/3+1 AP	11
Görsel 7. Deniz Varlı, 2022, İçimdeki Sesler, Kumaş Üzerine Cynotype Baskı-Nakış Çerçevesi-Dikiş, 19x14,5 cm.	12
Görsel 8. Deniz Varlı, 2022, İçimdeki Sesler, Kumaş Üzerine Cyntype Baskı-Dikiş, 78x78,5 cm.	13
Görsel 9. Deniz Varlı, 2022, İçimdeki Sesler, Kumaş Üzerine Cynotype Baskı-Elyaf-Dikiş, 49x36 cm.	13
Görsel 10. Kara Walker, 1994, Gitti: Bir Genç Zenci Kadının Koyu Renkli Kalçaları Arasında ve Kalbinde Geçen Bir İç Savaşın Tarihi Romanı / Gone: An Historical Romance of a Civil War as It Occurred b'tween the Dusky Thighs of One Young Negress and Her Heart.	14
Görsel 11. Barbara Kruger, Başlıksız (Vücudun mücadele alanındır) / Untitled (Your body is a battleground).	16
Görsel 12. Cindy Sherman, 1990, Başlıksız #228 / Untitled #228.	16
Görsel 13. Gürdal Duyar, 1973, Güzel İstanbul.	19
Görsel 14. Füsun Onur, 1974, Nü.	20
Görsel 15. Deniz Varlı, Kız Kurusu Turşusu, 2023, Yerleştirme (El ile şekillendirme - Cam kavanozlar - Turşu bidonu), 25x56 cm.	23
Görsel 16. Deniz Varlı, 2023, “Boğulduk, Sığamadık, Taştık”, Sandık, Dijital Çizim/Baskı, Kumaş, 78 x78,5 cm.	23
Görsel 17. Deniz Varlı, 2023, Boğulduk, Sığamadık, Taştık, Dijital Çizim Detay.	24

Görsel 18. Deniz Varlı, 2024, Maşmaş, 2D Animasyon, Animasyondan Ekran Görüntüsü.....	25
Görsel 19. Deniz Varlı, 2024 Asla Yalnız Yürümeyeceksin, Punc Nakış, Keten Kumaş, Kına Kıyafeti Kumaşı, 45 x 527 cm	30
Görsel 20. Deniz Varlı, Kaynağı Kendisi, 2023, Abajur-Kumaş-Dantel-Saç-Yağlıboya, 32x28 cm.....	29
Görsel 21. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşa/Rebuild, Video Performans, 03:19:16 ve Mekana özgü yerleştirme, Tuvalet kağıdı ve metal asma aparatı, 13,5 cm X 3 adet.....	34
Görsel 22. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşaa / Rebuild, Video Performans.....	35
Görsel 23. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşa Çalışması Workshop Görüntüsü, Tuvalet Kağıtları ile Kağıt Hamuru yapımı ve Heykel Yapımı, Bankito Festivali, Bank/Macaristan	35
Görsel 24. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşa Çalışması Workshop Çalışmasından Örnekleri.....	36
Görsel 25. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden - Akrep, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	37
Görsel 26. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden - İnek, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	37
Görsel 27. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden - Yılan, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	38
Görsel 28. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden - At, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	38
Görsel 29. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden - Ayı, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	39
Görsel 30. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden Keçi, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	39
Görsel 31. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden Şeytan, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	39
Görsel 32. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden - Vampir, Dijital Çizim, Değişken Boyutlar.....	40

Görsel 33. Deniz Varlı, Kadınların Fermanı, 2023, Dijital Çizim-Kumaş Üzerine Dijital Baskı-Dikiş, 40 x 585 cm, ½.....	43
Görsel 34. Deniz Varlı, Kara Delik, 2021, Karışık Teknik - Art Book Çalışması, 15,5 x 20 x 7,5 cm.....	46
Görsel 35. Deniz Varlı, Kara Delik, 2021, Karışık Teknik - Art Book Çalışması, 15,5 x 20 x 7,5 cm, İç Sayfalardan Görünüm.....	46
Görsel 36. Deniz Varlı, Hayat Ağacı, 2023, Yerleştirme (Tuval Üzeri akrilik, Amerikan bezi, elyaf, püskül), 250x80 cm, 8x8 cm kare yastıklar 74 adet.....	47
Görsel 37. Judy Chicago, 1974-79, YemekDaveti / The Dinner Party.....	56
Görsel 38. Morehsin Allahyari, 2018, Bilinmeyeni Gören Kız: Yecüc ve Mecüc - VR / She Who Sees the Unknown: Ya'jooj ve Ma'joo - VR. Videodan Ekran Görüntüsü.....	58
Görsel 39. Morehshin Allahyari, 2019, Bilinmeyeni Gören Kız: Kabus / She Who Sees The Unknown: Kabous. VR Video Ekran Görüntüsü.....	59
Görsel 40. Nora Al-Badri ve Nikolai Nelles, 2015, Diğer Nefertiti / The Other Nefertiti.....	60
Görsel 41. Nora Al-Badri ve Nikolai Nelles, 2015, Diğer Nefertiti / The Other Nefertiti.....	60
Görsel 42. Hayley Powers, Erma Fiend ve Eda Çağıl Çağlarırmak, PMS, 01 Tabular / Taboos, Videodan Ekran Görüntüsü.....	61
Görsel 43. Yiqiao Lan, Harmonie Aupetit ve Elif Demir, PMS, 02 Bedensel Değişimler / Bodily Changes, Videodan Ekran Görüntüsü.....	62
Görsel 44. Selin Çınar, Aylin Ohri ve Emilia Schettino, PMS, 03 Duygu Değişimleri / Mood Swings, Videodan Ekran Görüntüsü.....	62
Görsel 45. Meltem Şahin, PMS, 04 Uyum İçinde / In Harmony. Videodan Ekran Görüntüsü.....	62
Görsel 46. Deniz Varlı, 2022, Ayın Ritmi, Animasyondan Ekran Görüntüsü.....	63
Görsel 47. Tabita Rezaire, 2017, Gerçekler İçin Özür Dilerim / Sorry For Real. Videodan Ekran Görüntüsü.....	64

Görsel 48. Tamiko Thiel, 2016, Antroposen Bahçeleri / Gardens of the Anthropocene. AR Video Ekran Görüntüsü.....	65
Görsel 49. Tamiko Thiel, 2016, Antroposen Bahçeleri / Gardens of the Anthropocene.....	65
Görsel 50. Elif Varol Ergen, 2012, Kıyamet Kadın / The Apocalyptic Woman.....	66
Görsel 51. Elif Varol Ergen, 2020, Lilith ve Yılan / Lilith and the Serpent.....	67
Görsel 52. Ebru Kurbak ve Mahir M. Yavuz, 2007, Haber Örucü / News Knitter (detay).....	68
Görsel 53. Ebru Kurbak ve Mahir M. Yavuz, 2007, Haber Örucü / News Knitter.....	68
Görsel 54. Addie Wagenknecht, 2013-2020, Derin Laboratuvar / Deep Lab. Videodan Ekran Görüntüsü.....	69
Görsel 55. Addie Wagenknecht, 2013-2020, Derin Laboratuvar / Deep Lab. Videodan Ekran Görüntüsü.....	70
Görsel 56. Tabita Rezaire, 2015, Barışçıl Savaşçı / Peaceful Warrior	70
Görsel 57. Tabita Rezaire, 2015, Barışçıl Savaşçı / Peaceful Warrior, Videodan Ekran Görüntüsü	71
Görsel 58. Tabita Rezaire, 2016, Şeker Duvarlar Gözyaşı / Sugar Walls Teardom.....	72
Görsel 59. Addie Wagenknecht, 2012, Ebevenynliğin Optimizasyonu / Optimization of Parenting.	73
Görsel 60. Lorna Mills, 2024, GIF'ten Ekran Görüntüsü.....	74
Görsel 61. Lorna Mills, 2024, GIF'ten Ekran Görüntüsü.....	75
Görsel 62. Zeren Göktan, 2013, Anıt Sayaç, Site Genel Görünüm Ekran Görüntüsü.....	76
Görsel 63. Işıl Eğrikavuk, 2016, Yeni Bir Şarkı Söyleme Zamanı / Time to Sing New Song.....	77
Görsel 64. Elçin Acun, 2021, Bir Hayalin Alegorisi /Allegory of Dream. Videodan Ekran Görüntüsü.....	78
Görsel 65. Elçin Acun, 2021, Bir Hayalin Alegorisi /Allegory of Dream. Videodan Ekran Görüntüsü.	78

Giriş

İnsanın doğduğu anda sahip olduğu haklar, insan haklarıdır. İnsan hakları eşit ve özgür yaşama haklarını kapsar. Bu haklar, herkes için eşit ve özgür biçimde uygulanmalıdır. Ancak gerçekliğe bakıldığında kapitalist sistem içinde sınıf, ekonomik, eğitim, barınma ve sağlık gibi eşit olmayan şartlar ve ataerkil sistem içinde de cinsler arası fırsat eşitliğinin olmaması, toplumsal cinsiyet rolleri gibi çeşitli adaletsizlikler mevcuttur. Tüm bunlar insan haklarının ihlalidir ve eşit yaşam koşullarına ulaşamaması demektir. Ataerkil sistem, baba veya erkek otoritesi temellidir ve erkek egemenliğini sürdüren bir yapıdır. Bu yapının içerisinde erkek olmayan kişiler dışındaki herkesin çeşitli baskı mekanizmaları uygulanmasına sebep olur. Bu yapı içerisinde belirlenmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin adaletsiz dağılımı, bir cinsin diğer cins üzerinde hakimiyet kurmasına sebep olur. Kadınların ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dezavantajlı konumda bulunan bireylerin yaşam haklarına müdahale eder, kadınların bedenlerinde ve emeklerinde sömürüye, varlıklarının ikinci plana atılmasına ve kamusal alanda görünmez olmalarına neden olur.

1789 Fransız İhtilali'nden sonra "İnsan Hakları Bildirgesi"nde kadın haklarına yer verilmemesi, kadınları kendi hak ve özgürlüklerini kazanabilmek için örgütlü bir mücadele başlatmaya itti. Kadınlar, insan haklarında yer alan temel yurttaşlık ilkelerini kapsayan eşit ve özgür bireyler olabilmek için mücadeleye katıldılar. Bu örgütlü mücadele, feminizmin temellerini oluşturdu. Kadınlar, ataerkil ve diğer baskılayıcı tüm sistemlere karşı mücadele başlattılar. Mücadelelerin içeriği dönemin özelliklerine göre değişiklik gösterdi ve bu da feminizmin "dalga" metaforuyla bölümlere ayrılması ihtiyacı doğurdu.

18.yüzyılın sonlarında başlayan feminist hareket, sürdürülen mücadeleler ve kazanılan haklarla tam eşitlik ve adalet kazanılana kadar devam etmektedir. 1960'lara gelindiğinde feminist hareket sanat alanında da yükselmeye başlamıştır. Kadın sanatçılar, sanat eğitiminden, sanat tarihi yazımından dışlanmakta ve çalışmaları değersizleştirilmekteydi. Bu ötekileştirmenin birkaç sebebi vardır. İlk olarak, kadınların sanat alanında akademik eğitim alması yasaktı. Akademiye girdikten sonra dahi çeşitli kısıtlamalara maruz kaldılar, model çizim atölyelerine katılmaları ve nü model çizimleri yasaklanmıştı. Tüm bu kısıtlamalar kalktıktan sonra bile, kadın sanatçıların yeterli olmadıkları, sanat yapıtı yapamadıkları iddialarıyla ötekileştirilmişlerdir. Bir diğer sebep ise, kadınların ürettiği el işleri ürünlerin sanat eseri sayılmamasıdır. Zanaat ya da dekoratif ürün olarak görüldükleri için sanat eseri değeri verilmemiştir.

Kadın sanatı ve feminist sanat farklı kavramlar olarak varlıklarını sürdürür. Kadın sanatı, sadece kadın cinsiyet kimliğine sahip sanatçıların ürettiği eserleri ifade eder. Feminist sanat ise, cinsel

kimlik fark etmeksizin feminist meseleleri ele alan, süregelen güç yapılarını eleştiren veya kışkırtan eserlerdir. Bazı sanatçılar kendilerini feminist olarak tanımlamalarına rağmen feminist eserler üretmeyebilirler. Bunun sebepleri arasında, sanatçılar feminist etiketini kısıtlayıcı bulabilir veya ana akım sanat ortamından dışlanma riski nedeniyle tercih etmeyebilirler.

Feminist sanat olarak örnek verilen eserler her zaman sanatçıları tarafından feminist olarak adlandırılmayabilir. Buna rağmen eser, izleyicisinde bir direniş simgesi veya politik bir imge yaratabilir. Feminist eser üretmeyen sanatçılar, feminizmin amaçlarına hizmet eden çalışmalar üretebilirler veya diğer feminist sanatçıları etkileyebilirler. Eserlerde böylesi bir net ayırım yapmak her zaman mümkün değildir.

Elif Dastarlı ve Melis Cin'in çalışmasına göre feminist sanatın ifade biçimleri iki ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar:

I. Sert ve doğrudan imgelerle ifade: Politik gerçekleri, eleştirisi yapılarak sanat ve politika arasındaki ilişki gözler önüne serilir.

II. Derin ve katmanlı ifade: Estetik kaygıların ön planda olduğu, politik motivasyon ile hareket edilerek katmanlı ve dolaylı imalar ile üretilen eserlerdir (Dastarlı, E ve Cin, F. Melis, 2023, s. 100).

Son dönem teknolojik ilerlemeler ve Covid-19 pandemisinin etkisiyle dijital teknolojilerin yaygınlaşması, toplumsal ve sanatsal ifadeleri etkilemiştir. Dijital dönüşüm, aktivizm yöntemlerinde de değişikliklere yol açmıştır. Web siteleri, bloglar ve sosyal medya platformları, hızlı bilgi ve fikir paylaşımı sağlayarak aktivizmi daha erişilebilir hale getirmiştir. Feminist sanatçılar da dijital medya araçlarını kullanarak mücadelelerini sürdürebilmişlerdir.

Dijital Feminizm, genç kadınların düşüncelerini ve sorunlarını paylaşabilecekleri kamusal alanlara olan ihtiyaçlarından doğmuştur. İş ve aile yaşamında sıklıkla bastırılan kadınlar, çevrim içi platformlarda seslerini duyurabilmektedirler. Bu ihtiyaçtan yola çıkarak çevrim içi dergiler, web siteleri ve bloglar oluşturulmuştur.

Gelişen grafik teknolojileri ile birlikte dijital sanat, bilgisayarlar, dijital veya grafik tabletler, video, ses, animasyon, 3D tasarımlar, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, 3D baskı gibi çeşitli tekniklerin doğmasına ve sanat üretiminde önemli bir değişiklik yaşanmasına yol açmıştır. Deneysel yeni alanlar sunan teknoloji sayesinde sanatçılar, özgürce çalışmalar üretebilmiştir.

Günümüzde dijitalleşmenin yeni bir kültür haline gelmesi, eğitim, sağlık, sosyalleşme ve çalışma sistemlerinin büyük ölçüde dijitalle kaymasıyla birlikte sanatın ve aktivizmin de dijitalle doğru kaymasına neden olmuştur. Bu durum, çağın gerekliliklerini ve sunduğu imkanları kullanarak feminist söylemi ifade etmek isteyen sanatçıların dijital teknikleri üretim süreçlerine dahil etmelerine yol açmıştır. Bu yöntemle feminist mücadelenin daha sürdürülebilir ve geniş kitlelere ulaşabilir hale geldiği söylenebilir.

Tarihte yaşanan ve günümüzde de çeşitli şekillerde yaşanmaya devam eden ötekileştirmeler, hala sorunlar oluşturmaktadır. Dijital sanat tekniklerinin de ortaya çıkışında militarist etkenler ve erkek egemen koşullar vardır. Bu nedenle, kadınların dijital sanat alanındaki üretimleri çeşitli ön yargılar ve ötekileştirmelerle karşılaşabilmektedir. Sanat ortamında ve tarih yazımında, gelecekte kadınların da dahil edildiği bir literatürün oluşturulması ve güncel dijital feminist içeriklerin araştırılması bu anlamda son derece önemlidir.

Dijitalleşmenin hızla gelişmesi ve değişmesi, insanların günlük rutinlerinden, gelecek planlarına, sosyalleşme pratiklerinden temel ihtiyaçlarına kadar birçok alanda köklü değişikliklere neden olmuştur. Özellikle pandemi sürecinde, teknoloji ve dijitalleşme alanında yaşanan ilerlemeler, yeni birçok araştırma ve literatür oluşumuna yol açmıştır. Bu çalışmalar arasında, dijital tekniklerin sanatı ve aktivist pratikleri nasıl değiştirdiğine dair önemli bulgular elde edilmiştir. Ancak dijitalleşme, sanat ve feminizm kavramlarının bir arada yürütüldüğü bir araştırma literatürde henüz bulunmamaktadır. Eğitimde, bilimsel araştırmalarda, sanat eğitimi ve sanat tarihinde sistematik olarak dışlanan ve varlıkları görmezden gelinen kadınların ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dezavantajlı konumda bulunan bireylerin tarihin bu önemli değişim sürecinde yer almaları ve faaliyetlerinin geleceğe aktarılmasının önemi ortaya konmaktadır.

Bu tez dünyada ve Türkiye’de ki dijitalleşmenin sanat ve feminist aktivizm üzerindeki temel gelişme ve değişimlere odaklanmıştır. Tanımlamalara ve yeni kavramları keşfetmeye önem verilmiştir. Örnek verilen sanatçıların feminist teori çerçevesinde alt metne sahip olması ve dijital teknikleri çalışmalarında uygulamaları sebebiyle seçilmişlerdir.

Tezin kuramsal ve sanatsal yaklaşımı; dijitalleşmenin getirdiği tüm kolaylıklar ve avantajlara rağmen cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği ne seviyededir gibi sorulara yanıt aranmak üzerine kurgulanmıştır.

1. BÖLÜM: FEMİNİZMİN VE FEMİNİST SANATIN DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Dünya'da Feminizmin ve Feminist Sanatın Tarihsel Gelişimi

Feminizm, 1789 Fransız İhtilali'nden sonra yazılan ABD'nin ve Fransa'nın “İnsan Hakları Bildirgesi Teorisi”nde kadına ve kadın haklarına yer verilmemesi üzerine başlayan bir örgütlü mücadeledir. 18. yüzyılda kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması için mücadele edilirken, günümüzde ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, LGBTİQ+ların da dahil olduğu cinsler arası eşitlik için mücadele veren bir çatı kavramdır.

Feminizmin gelişiminde ayrılan dönemleri “dalga” metaforuyla belirtmişlerdir. Bu dalgalar bir sonraki dönemde yaşayan, üreten kadınlara aktarılmıştır. Dalgaların oluşmasındaki etkenler, dönem içerisindeki politik ve ideolojik değişimlerle belirlenmiştir. Ele alınan meselelerden kazanımlar olduğu gibi, günümüzde hala devam eden sorunların mücadelesi de sürdürülmektedir. Buna örnek olarak, günümüzde hala üreme hakları ve cinsiyete dayalı şiddet konularında hak arayışı devam etmektedir. Tüm bunlara ek olarak, her dalgada ele alınan meseleler kendi dönemine özgüdür. Çünkü tarihsel koşullar, politik ortam ve sosyo-kültürel değişimlerle dönem kendini gösterir. Her olay ve durum, kendi dönemi içerisinde anlam bulmaktadır.

1.1.1 Birinci Dalga Feminizm ve Feminist Sanat

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar ayaklanmaya başlamışlardır. Bu dönemde mücadelesi verilen temel konu, yasalar önünde eşit olmaktır. Oy hakkı talebi, siyasi alanlarda temsil edilmek, eğitimde kadın ve erkek fırsat eşitliği, mülkiyet haklarını içeren talepler ve erkek yurttaşlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip olmak temel meselelerdir. Bu dönemin başlıca düşünürü Mary Wollstonecraft'ın yazmış olduğu 1797 tarihli "Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi" kitabı siyaset, hukuk ve eğitim alanlarında kadınların eşit haklara sahip olması gerektiği fikirlerinin detaylıca anlatıldığı kapsamlı bir kitap olarak feministlere ilham olmuştur. Feministlere ilham olan diğer bir kaynak ise Olympe de Gouges'un “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi”dir. Bu dönem içinde önemli kaynaklar olmuş ve kadınlara güç vermiştir.

Fransız İhtilali'nden sonra yurttaşlık, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar üzerine düşünülmesiyle kadınlar da kendi hakları ve bireyselliği üzerine düşünmeye başlamışlardır. Daha önce dağınık ve küçük gruplar halinde faaliyet yürüten kadınlar, bu şekilde etkili olamamışlardır. Ancak 1789 Fransız İhtilali'nde daha büyük gruplarla, sistemli bir örgütlenme ile mücadele etmişler ve çeşitli

haklar elde etmişlerdir. Kadınlar, birlik olmanın, örgütlü mücadelenin ve dayanışmanın etkilerini keşfetmişlerdir.

1828 yılında ABD'de, kadınların dağınık toplulukları bir araya getirip düzenlediği ilk grev New Hampshire'da bulunan "Cocheco İmalathanesi"nde meydana gelmiştir. Britanya'da ise, feminist olarak tanımlanan bir grup kadın tarafından 1854'te Doğu Londra'da bir kibrit fabrikasında gerçekleşen grev, sendikal hareketin doğuşuna katkıda bulunmuştur (Kızıl, 2021, s. 4).

Öne çıkan gruplar arasında "Mavi Çoraplar" ve "Süfrajeterler" yer almıştır. Mavi Çoraplar, soylu ve burjuva sınıfından kadınların örgütlenmesini ifade eder. Ataerkil sistemi dönüştürmek ve eşit haklar için çeşitli toplantılar düzenlemiş, farklı çalışmalar yürütmüşlerdir. Süfrajeterler ise oy hakkı militanları olarak bilinirler. Kamu toplantılarını basmış, grevler ve şiddet içeren protestolar düzenlemiş, sokak gösterilerinde vitrinleri kırıp, politikacıların kapılarını yumruklamışlardır (Tatar, 2023, s.15-36). Günümüzde feministlerin taleplerini bildirdikleri ve dayanışmayı kutladıkları 8 Mart "Feminist Gece Yürüyüşü", temelini bu dönemde yaşanan bir olaydan almıştır. New York'ta bir dokuma fabrikasında çalışan kadınlar, çalışma saatlerinin düşürülmesi ve ücret artışı talebiyle 8 Mart 1857'de bir grev düzenlemişlerdir. Ancak grev esnasında fabrika yöneticileri, polis desteğiyle fabrikaya kilitledikleri işçileri çıkan yangınla birlikte 129 kadın işçi yaşamını yitirmiştir. Bu trajik olayın ardından birçok ülkede "Dünya Emekçi Kadınlar Günü" olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Sanatta birinci dalga feminist hareket, genel feminizmin gelişmesi ve politik aktivizmin artmasıyla birlikte 1960 ve 1980 yılları arasında yaşanmıştır. Feminist sanatçılar, sanat tarihinde ve eleştirisinde yeterince yer almadıklarını, kadınların sanatta ve sanat kurumlarında, müzelerde yeterince temsil edilmediğini hatta dışlandığını belirterek mücadeleye başlamışlardır. Feminist sanatı, sanatsal ifadedeki gelişmelerin yanı sıra dernek, inisiyatif, birlik gibi çeşitli gruplar halinde birleşerek daha planlı, programlı bir zemine oturtmuşlardır.

Amerika'da, 1969'da ilk kadın sanat örgütü olan "Kadın Sanatçılar Devrimde" (Women Artists in Revolution: WAR) kurulmuştur. 1970'te, kadın sanatçılar müze ve galeri sergilerinde dışlanmalarına karşı protesto etmek amacıyla "Kadın Sanatçılar Geçici Komitesi" (Ad Hoc Committee of Women Artists) oluşturulmuştur. Bu komitenin çabalarıyla, sergilerde yer alan kadın sanatçıların oranı %5-10'dan %22'ye yükselmiştir. 1971'de ise "Sanatta Kadınlar" (Women in the Arts) örgütü kurulmuştur. Bu örgüt, döneminin ilk sergisi olan 1973 yılındaki "Kadınlar Kadınları Seçiyor" başlıklı sergiyi açmıştır ve 109 çağdaş kadın sanatçıya yer vermişlerdir. Bu yıllardan itibaren protestolar ve eleştiriler devam etmiştir (Gouma-Peterson, Mathews, 2021, s. 19-20).

Linda Nochlin'in 1971'de yazmış olduğu "Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?" başlıklı makalesi bu dönemde yazılmıştır. Bu makalede kadınların neden büyük olamadığını kurumlar ve toplumsal düzeyde inceleyerek aktarılmıştır. Başta kurumsal eğitimler olmakla birlikte sosyal alanda da

kadınların eşit haklara sahip olamaması ve ötekileştirilmesidir. Bu makale o tarihe kadar kurumları inceleyen nesnel ve gerçekçi bilgiler sunan ilk ve kapsamlı çalışma olmuştur.

İlk dönem feminist sanatçılar, kadın sanatının özellikleri, nitelikleri, değerlendirilmesi ve statüsü gibi konuları incelemişlerdir. Tarihteki başarılı kadın sanatçıları öne çıkaran çalışmalar yapmışlar ve sanatçıların çalışmaları ile yaşamlarını inceleyerek bu bilgileri sunmuşlardır. Bu tür çalışmalar, sanatçıları tanıma ve bilgi edinme açısından son derece kıymetlidir. Tarihteki kadın sanatçıların etkinliklerini ortaya çıkarmak önemlidir, bunun sebebi sürekli olarak silinmesidir.

Kyung Hee Kim, “erkeklerin ve kadınların benzer yaratıcı potansiyelle doğduklarının” kanıtını ortaya koyarken erkeklerin kadınlardan daha yaratıcı olmadıklarını öne sürmektedir. Kim burada şöyle söyler: “Yaratıcı iklimlerin asli parçası olan kültürün ebeveynlik ve yaratıcılığın eğitilmesi üzerinde büyük etkisi vardır. Çünkü ebeveynler çocuklarına kendi kültürlerine has değerlerle ve normlarla yetiştirir. Ataerkil kültür, belki de anlaşılır biçimde, yaratıcılığın algılanması ve potansiyeli üzerinde etkili olabileceğinden ötürü kilit bir “kültürel iklim” olarak tartışılmaktadır. Kim, “Ataerkil kültürel iklimlerde kadınların yaratıcılığı nasıl öldürülür” başlığı altında 7 madde sıralamaktadır:

1. Ataerkil iklimler insanlık tarihi boyunca kadınların beynini aşağı cinsiyet oldukları fikriyle yıkamıştır.
2. Ataerkil iklimler kızlar ve erkekler için farklı kaynaklar ve beklentiler sunar.
3. Ataerkil iklimler kadınları, odalarında evin içinde tutmaya iter ve boyun eğmeleri, başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı olmaları için kadınlar üzerine baskı kurar.
4. Ataerkil iklimler kadınların topluma uymayan tavırları önüne engel koyar.
5. Ataerkil iklimler kadınların kariyer yapmakla aile kurmak arasında seçim yapmaya zorlar.
6. Ataerkil iklimler, kadınların diğer kadınlarla olan dostluk, iş ve dayanışma gibi tüm ilişki biçimlerini zayıflatır.
7. Ataerkil iklimler kadınların profesyonel başarılarını görmezden gelir (Gorriil, 2021, s. 116 - 117).

Feminist sanatçılar, toplumdaki eşitsizlikleri ve kadın deneyimini merkeze alan çalışmalarlarıyla dikkat çekmişlerdir. Kadın bedeni, cinsel kimlik, üreme hakları ve ev içi işlerin paylaşımı gibi konular, bu sanat eserlerinde ön planda yer almıştır. Kadın bedeni ve temsillerine odaklanarak, ana tanrıça kültüne, doğurganlık gibi biyolojik özelliklere ve vajinal imgelere önem vermişlerdir. Ayrıca, eril tarihi olmayan sanat tekniklerini geliştirerek, performans sanatı, fotoğraf, heykel ve kolaj gibi yeni ve deneysel teknikler kullanmışlardır. El işi ürünlerini öne çıkararak, dikiş, nakış, örgü gibi geleneksel kadın emeği tekniklerini de sanatlarına dahil etmişlerdir. Kumaş kullanımı da öne çıkmış, bu dönemde Miriam Schapiro, kumaşlarla yaptığı kolajlara "famaj" (femmage) adını vermiştir. Bu dönemin en çarpıcı çalışması Judy Chicago'nun "The Dinner Party" (Yemek Partisi) adlı eseri olmuştur (Görsel 1).

Görsel 1. Judy Chicago, 1974-79, YemekDaveti / The Dinner Party.

JudyChicago.com. Erişim: 18.05.2024. <https://124.im/hFdi1>

Eril tarihte yeri olmayan tekniklerin sanata dahil edilmesiyle öne çıkan dikiş ve nakış gibi el işçiliği yöntemleri, günümüzde hala aktif olarak kullanılmaktadır. Bu teknikler günümüzde kendini kabul ettirmiş ve değerli bir konumda yer almaktadır. Bununla ilgili verilecek örneklerden biri 2023 tarihli BASE projesi ile ortak yürütülen Jumbo x BASE sürdürülebilirlik sergisi açık çağrısı kapsamında üretilen “Yaşamımdan Arta Kalanlar” adlı çalışmadır (Görsel 2/3).

Görsel 2. Deniz Varlı, Yaşamımdan Arta Kalanlar, 2023, Enstalasyon (Sofra bezi, Jumbo kumaş peçeteler, Elyaf),
110x122 cm

Açık çağrının kapsamı, sürdürülebilirlik çerçevesinde sofranın kültürünü Jumbo ürünleri ve sanatçıların kendi üretim pratikleriyle yorumlanmasıdır. Kültürümüzde yer alan yer sofrasının ayrılmaz parçası sofranın bezi kullanılmış ve Jumbo mutfak peçeteleri kullanılarak çalışan eller tasarlanmış, içleri elyaf ile doldurularak ellerin kenarları nakış tekniği ile kontur çekilmiştir. Bir

döngüyü temsil etmesi açısından da dairesel formda konumlandırılmıştır. Bu bağlamda “Yaşamımdan Arta Kalanlar” çalışması, mutfak ve sofrâ kültüründe kadın emeğine ve bu emeğin değersizleştirilmesi üzerine eğilmektedir.

Görsel 3. Deniz Varlı, Yaşamımdan Arta Kalanlar, 2023, Enstalasyon (Detay)

Evlerde mutfakta çalışan, üreten, besleyen ve temizleyen aktif bir kadın emeği bulunmaktadır. Dışarıda iş piyasasında çalışan kadınlar da, ev içinde çalışan kadınlar da toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle mutfak sorumluluğunu üstlenmek zorundadır. İlk feminist eleştiriler, mutfak mekanını kadını hapseden bir mekân olarak tanımlamıştır.

Kadın emeğinin varlığı bilindiği halde, mesele ev içi işler olduğunda bu konu da görünmeyen, değer verilmeyen konular arasına girmektedir. Küçümsenir, aşağılanır; ancak yapılmadığında, eksik yapıldığında ya da yetersiz bulunduğu şiddet sebebi olabilecek kadar da önemlidir. Evde kadın sorumluluğunda olan yemek kültürü, dışarıda ise erkek egemenliğindedir. Aşçı sıfatına sahip bu meslek grubundaki erkekler kıymetli ve ünlüdür. Kadın mutfak çalışanları "Baş Aşçı" olamaz; sadece yardımcı ya da bulaşıkçı olabilirler. Hatta bazı kaynaklarda otel aşçıları için sadece erkeklerin alındığı da belirtilmektedir. Tüm patriarkal çelişkiler gibi bu konuda çelişkilerle yaşamda varlığını sürdürür.

1.1.2. İkinci Dalga Feminizm ve Feminist Sanat

1960'lı yıllarda başlamış ve 1980'li yıllara kadar sürmüş bir dönemdir. Birinci dalganın yasal kazanımlarının, eşitsizliklere tam anlamıyla çözüm olmadığını gören feministler, ikinci dalga olarak adlandırılan dönemde yeni sorunlar üzerine düşünmeye başlamışlardır. Yaşanan eşitsizliklerin temelinde biyolojik farklılıkların değil, toplumsal cinsiyet rollerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Toplumsal cinsiyet kavramı üzerine düşünmeye başlamışlar ve toplumdaki örüntüleri çözümlenmişlerdir. Aynı dönemde kadınların kendi bedenlerinin kontrolünü ele almaları gerektiğini vurgulamışlardır. Kadın cinselliği üzerine düşünmüşler ve kürtaj hakkının kazanılması gerektiğini talep etmişlerdir.

Cinsiyet terimi, insanlar arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklara göre kadın ve erkek olarak ayırırken, toplumsal cinsiyet ise kültürel normlar, değerler ve beklentiler doğrultusunda bireylerin yaşadığı toplum içindeki rolleri ve sorumlulukları tanımlar. Bu bağlamda, cinsiyet biyolojik bir kategoriyken, toplumsal cinsiyet daha çok kültürel ve sosyal bir olgudur.

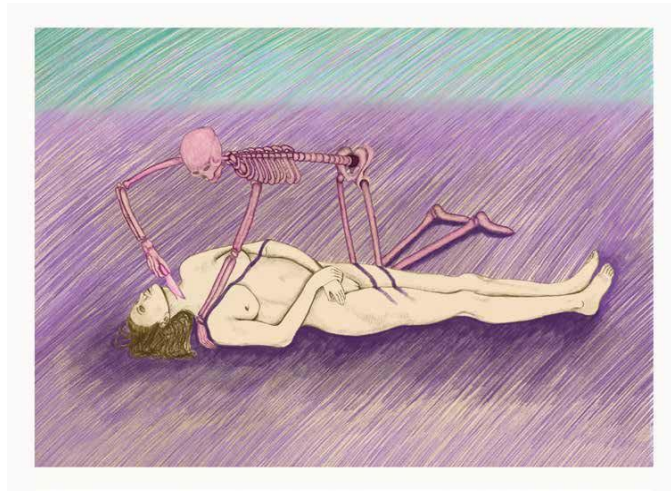
Toplumsal cinsiyet rolleri ve getirdiği sorumlulukların yıkıcı etkisini işleyen iki parçadan oluşan bir çalışma olan “Kaçış” (Görsel 4/5) adlı dijital resim çalışması burada örnek verilebilir. Bu iki dijital resim, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadınlara yüklenen sorumlulukların yarattığı baskıyı dramatik bir şekilde gözler önüne serer. Kadının yarı çıplak ve kaçış halinde tasviri, kırılmağını ve aynı zamanda özgürlüğe duyduğu umutsuz arayışı simgeler. İskelet figürü ise, toplumsal normların ve kısıtlamaların ölümcül ağırlığını sembolize eder.

İlk resimde (Görsel 4), dağdan düşen kadının boynuna asılan eli bıçaklı iskelet, kadınların sürekli kaçış halinde olmasına rağmen, kaçışlarının neredeyse imkansız olduğunu gösteriyor. İkinci resimde (Görsel 5), kadının boynuna bıçak dayamış iskelet, bu kaçışın nihai sonucunu, yani toplumsal baskıların kaçınılmaz boğuculuğunu vurgular. Kadının bitkinliği, bu kaçışın ne kadar yorucu ve yıpratıcı olduğunu ifade eder.

Görsel 4. Deniz Varlı, 2022, Kaçış, Dijital Çizim.

İskelet figürünün “Pieter Bruegel’in Ölümün Zaferi” resminin savaş sahnelerinden ilham alınarak kullanılması, bu toplumsal rollerin ve kısıtlamaların savaş kadar yıkıcı ve öldürücü olduğunu ima ediyor. Kadın, modern toplumsal yapıda, kaçınılmaz bir şekilde bu baskıların pençesine düşüyor ve kaçış çabaları ne kadar güçlü olursa olsun, bu kısır döngüden kurtulması neredeyse imkansız hale geliyor.

Görsel 5. Deniz Varlı, 2022, Kaçış, Dijital Çizim.

Bu çalışma, feminist teorinin temel meselelerini ele alır. Kadınların özgürlüğü ve kendini gerçekleştirme çabaları, toplumsal cinsiyet normları ve rollerinin sürekli tehdidi altındadır. İskeletin

bıçakla temsil ettiği baskı ve tehdit, kadınların günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları ve bu zorlukların onları nasıl sürekli bir savunma pozisyonunda tuttuğunu gözler önüne sermektedir. Bu eser, kadınların maruz kaldığı toplumsal şiddeti ve bu şiddetin kaçınılmaz etkilerini güçlü bir şekilde dile getirmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dünyadan feminist taleplerde etkilenmiş, düşünme tarzları ve talepleri değişmiştir. Birinci dalgada elde ettikleri haklar üzerine gelişen diğer talepler için mücadeleler devam etmiştir. "Bu dalga içerisinde sosyal haklar olarak da bilinen çalışma, sosyal güvenlik, grev, sağlık, beslenme, korunmaya muhtaç kişilerin korunması gibi hakları elde etmek için çalışmışlardır" (Sezer, 2018, s. 59).

Erkek egemen düşünceler, kadınların zihnini de etkileyebilir. Kadınlar, kendilerini eril düşüncelerle değerlendirme eğiliminde olabilirler. Kadınların bu durumdan kurtulabilmesi için kendi benliklerini bulmaları ve bireyselliğe ulaşmaları gerekmektedir. Kadınların özgürlüğe ulaşabilmesi için ise eşit ekonomik ve sosyal koşullara sahip olmaları önemlidir. Bu dönüşümü sağlayacak önemli bir faktör ise kadınların bilinçlenmesidir. Bu dönemde, kadınların bilinçlenmesine yardımcı olmak amacıyla "bilinç yükseltme grupları" adı verilen toplantılar düzenlenmiştir.

Görsel 6. Deniz Varlı, 2022, Kendine Kaçış, Video Animasyon, 35x35 cm, 1/3+1 AP

Bilinç yükseltme gruplarının hedeflerinden olan kadınların kendi benliklerini bulma ve bireyselliğini keşfetme amacından yola çıkarak üretilen "Kendine Kaçış" (Görsel 6) isimli animasyon çalışması burada örnek verilebilir. Bireyselliğin keşfinde kendi içinde çeşitli çatışmalar, inişler çıkışlar olabileceği gibi çevredeki etkileşimlerle de çeşitli çatışmalar yaşanabilmektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada insan formundaki silüetin labirent içinde koşma görüntüleri ve

yaşadığı çatışmalar yer alır. Çeşitli engeller ve zorluklardan geçen figürün kendini arayış sürecini ve benliğine kavuşması süreci ele alınmıştır.

Yine bu dönemin öne çıkan meselelerinden biri olan ve dönemin sloganı haline gelen "Kişisel/Özel alan politiktir" düşüncesi, cinsiyetler arasındaki rollerde kadınların özel alanlarda sınırlandırılması ve erkeklerin ise kamusal alanlarda yer alabilmesine atıfta bulunur. Bu durum, kadınların bedeninin sömürülmesine ve doğurganlığı üzerinde baskı oluşturulmasına neden olmaktadır. Özel alan, yani mahrem olarak kabul edilen, aile içine özgü olarak görülen ve konuşulmayan konuları tartışmaya açmışlardır. Kadın bedeni ve cinselliği hakkında tartışmışlardır. Ev içi sömürü, şiddet, evlilik içi tecavüz, kürtaj hakkı gibi konular da ele alınmıştır. Dönemin en önemli kazanımlarından biri, İngiltere'nin, Fransa'nın ve İtalya'nın kürtaj hakkını yasal olarak kabul etmeleridir (Tatar, 2023, s.15-36).

Özel alan tartışmalarını sürdüren "İçimdeki Sesler" (Görsel 7/8/9) çalışması örnek verilebilir. Bu çalışmada teknik olarak kumaş, dikiş ve cynotype baskı kullanılmıştır. Aynı zamanda basılan görüntüler iç mekan-dış mekan ikiliğinden oluşan genç kadın bedenleri ile kolajlanmış dijital fotoğraf çalışmalarından oluşmaktadır. Alt metin açısından ise görsellerde yer alan parçalı bedenler, sıkışmışlık ve özgürlük arasında gidip gelen bir iç çatışmanın izlerini taşıyor. İç mekan ve dış mekan arasındaki ayrım, evin sınırlarıyla toplumun beklentileri arasındaki çatışmayı temsil ediyor. Ev içi mekan, güvenli bir sığınak gibi görünse de, kadınların toplumsal rollerle mücadele ettiği bir alan haline geliyor. Eşyalar ise bu içsel çatışmayı yansıtarak, kadınların kendilerini ifade etme ve özgürleşme arayışlarını vurguluyor. Bu eser, kadınların içsel dünyalarındaki karmaşıklığı ve toplumsal beklentilere meydan okuma cesaretini gözler önüne seriyor.

Görsel 7. Deniz Varlı, 2022, İçimdeki Sesler, Kumaş Üzerine Cynotype Baskı-Nakış Çerçevesi-Dikiş, 19x14,5 cm

Görsel 8. Deniz Varlı, 2022, İçimdeki Sesler, Kumaş Üzerine Cyntype Baskı-Dikiş, 78x78,5 cm

Görsel 9. Deniz Varlı, 2022, İçimdeki Sesler, Kumaş Üzerine Cynotype Baskı-Elyaf-Dikiş, 49x36 cm

“Dönem içerisindeki çalışmalar sayesinde dünyada kadın hakları konusunda bilinç artmıştır. AB (Avrupa Birliği) ve BM (Birleşmiş Milletler) uluslararası kuruluşlar da kadın hakları meselesini çalışma konuları arasına almışlardır” (Sezer, 2018, s. 61). BM tarafından ilk olarak 1975-1985 “Kadın On Yılı” ilan edilmiş ve süreç içerisinde kalkınma, eşitlik ve barış faaliyetleri yürütülmüştür. 1979 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) imzalanmıştır (Tatar, 2023, s.15-36).

İkinci dalga feminist sanat 1980'ler ve 1990'lar arası süreci kapsar. Bu dönemde feminist sanat, kadını ve bedenini saran kültürel özelliklere eğilim göstermişlerdir. Kimlik politikaları ve çeşitlilik konuları üzerinde daha fazla odaklanmışlardır. Irksal, etnik ve cinsel yönelim farklılıklarını ele

olarak kadın deneyimini daha çeşitli bir şekilde temsil etmişlerdir. Medya sanatları, yerleştirme sanatı gibi yeni tekniklere daha fazla odaklanmışlardır. Aynı zamanda, feminist eleştiri ve kuram ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır.

Gerilla Girls'ün 1989'da sorduğu “Kadınların müzeye girebilmeleri için illa ki çıplak olmaları mı gerekir?” sorusu, feminist sanat eleştirisinin temelini oluşturmaktadır. Sorunun cevabı günümüzde "hayır" olsa da, erkek egemen sanat tarihi yazımında bir gerçeklik olmuştur. Feminist eleştirinin sanata ve tarih yazımına dahil olmasıyla birlikte, bu ve benzer birçok sorun yeniden ele alınmıştır. Kadın bedeninin seyirlik bir nesne olarak sunan erkek egemen sanat tarihine feminist eleştiri ile yapılan müdahale, sanat tarihi yazımında cinsiyetçiliği ve ayrımcılığı gözler önüne sermiştir.

Feminist eleştiri tarafından incelenen diğer bir konu da kadın cinselliğidir. Kadınlar, kendi bedenleriyle daha fazla iletişim kurarak kendilerini anlamaya ve cinselliğini ifade etmeye sanat eserlerinde, performans sanatı gibi çalışmalarda dışa vurmuşlardır. Kadınlar, uzun yıllardır kendi bedenlerini ve cinselliklerini erkek gözüyle değerlendirdikleri ve erkek diliyle ifade ettikleri için kadın olarak kendilerini ifade etmeleri ekstra bir çözümleme sürecini gerektirmiştir.

Bu dönemde, kadınların farklılıklarının ve çeşitliliğinin önemini vurgulayan sanat eserleri ortaya çıkmıştır. Örneğin, Kara Walker'ın siyah Amerikalı kadınların deneyimlerini ele alan gölge oyunu enstalasyonları bu döneme aittir (Görsel 10).

Görsel 10. Kara Walker, 1994, Gitti: Bir Genç Zenci Kadının Koyu Renkli Kalçaları Arasında ve Kalbinde Geçen Bir İç Savaşın Tarihi Romanı / Gone: An Historical Romance of a Civil War as It Occurred b'tween the Dusky Thighs of One Young Negress and Her Heart.

MoMa.org. Erişim: 18.05.2024. <https://124.im/IPLSWT>

1.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm ve Feminist Sanat

1990-2000 yılları arasındaki dönem, ikinci dalganın kapsam açısından yetersiz bulunmasıyla başlayan bir süreç olmuştur. Feminizm, farklı kimliklere, etnik gruplara, milliyetlere, dinlere ve kültürlere mensup kadınları kapsayacak şekilde yeni düşüncelerle şekillenmiştir. Sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklara bağlı olarak, her kadının sorunlarının aynı olmadığını belirterek kişisel tercihlere dayalı bir eşitlik kapsamı oluşturmuşlardır. Bu yönüyle, ikinci dalganın postmodernist eleştirisi öne çıkmaktadır (Kızıl, 2021, s. 10).

İki kutuplu dünya sisteminin çökmesiyle birlikte insanlar, kendilerini ırk, etnik köken, kültür ve dini farklılıklarıyla ifade etmeye başlamışlardır. Bu nedenle, başka bir adı da "bireysel hareket" sürecidir. Genellikle toplumsal cinsiyet ve kimliklerle ilgili tartışmalar sürdürülmüştür. Dönem boyunca cinsiyet eşitsizliği sorunları ele alınmış, ancak bu eşitsizliklerin doğuştan değil kültürel, dinsel ve toplumsal kaynaklı olduğu savunulmuştur. Siyaset, ekonomi, sınıf farklılıkları, etnik çeşitlilik gibi konular feminizm çerçevesinde tartışılmıştır. Kimlik tartışmaları, LGBTIQ+ hareketlerini ve Queer tartışmalarını kapsar. Bu dönemde artık sadece "eşitlik" kavramı değil, "adalet" kavramı da siyaset felsefesine dahil edilmiştir.

Dönem içinde "Küresel Kız Kardeşlik" kavramı gündeme gelmiştir. Bu kavram, feminizmin genellikle beyaz orta sınıf batılı kadınlar tarafından şekillendirildiğini siyahi ve farklı etnik kökenlere sahip kadınların sorunlarını ihmal ettiğini iddia ederek tartışmalara yol açmıştır (Tatar, 2023, s.15-36).

Üçüncü dalga feminist sanat, 1990'lar ve 2000'lerin başına kadarki süreçtir. Cinsiyetin ve kimliğin toplumsal yapılarını daha karmaşık bir şekilde ele almışlardır. Toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıf gibi eşitsizliğin olduğu alanlarda bunların birlikte ele alınması gerektiği fikrini öne çıkararak kesişimsellik (intersectionality) teorisini savunmuşlardır. Trans kimlikler, postkolonyal ve postmodern eleştiri, küreselleşme gibi konular öne çıkmıştır. Bu dönemde feminist sanatçılar, çok disiplinli yaklaşımlar benimsemişlerdir. Video sanatı, dijital medya, performans sanatı ve sokak sanatı gibi farklı teknikler kullanılmıştır.

Üçüncü dalga feminist sanat, kimlik ve toplumsal cinsiyet konularını daha geniş bir perspektiften ele alarak sanat dünyasında çeşitliliği ve kapsayıcılığı arttırmıştır. Örneğin, Barbara Kruger'ın politik mesajlarını içeren görsel çalışmaları (Görsel 11) ve Cindy Sherman'ın cinsiyet rollerini sorgulayan fotoğraf serileri (Görsel 12) bu dönemin etkileyici örneklerindedir.

Görsel 11. Barbara Kruger, Başlıksız (Vücutun mücadele alanıdır) / Untitled (Your body is a battleground).

Mobile.thebroad.org. Erişim: 18.04.2024. <https://124.im/ODn4N>

Görsel 12. Cindy Sherman, 1990, Başlıksız #228 / Untitled #228.

Skartedt.com. Erişim: 18.05.2024. <https://124.im/L91r0we>

Dördüncü dalga da diyebileceğimiz dijital feminizm süreci ise 2008 yılından itibaren literatürde incelenmektedir. Bu konu bölüm:2’de detaylıca incelenecektir.

1.2. Türkiye’de Feminizmin ve Feminist Sanatın Tarihsel Gelişimi

1.2.1. İslamiyet Öncesi Türk Topluluklarında Feminizm

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, kadınlar yöneticilikten elçiliğe kadar her türlü alanda görev alıyorlardı. Bu dönemde, kadınlar devlet işlerinde, savaşlarda ve toplumsal yaşamın her alanında yer alıyor, kadın-erkek sorumlulukları eşit dağılım gösteriyordu.

Eski Türk toplumlarında, kadınlar savaşta, yönetimde, boylar arası ilişkilerde ve sosyal-kamusal alanda erkeklerle eşit görevler üstlenmekteydiler. Ancak, Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ve yerleşik hayata geçmeleriyle bu durum değişmiştir. Özellikle Selçuklu Devleti döneminde, yoğun bir kültür etkileşimi yaşanmış ve Arap, Acem ve Türk kültürlerinin birbirinden etkilenmesiyle yeni bir sosyal yapı ortaya çıkmıştır. Bu durum, kadınların sosyal konumunu önemli ölçüde etkilemiştir, kadınlar kamusal ve sosyal alanlardan dışlanmışlardır. Osmanlı Devleti’nin Arap kültüründen etkilenerek oluşturduğu harem kültürüyle kadınlar tamamen özel alanlara kapatılmışlardır. Devlet içindeki üst sınıf aileler, harem kültürünü kendi evlerinde uygulamaya başlamışlardır. Anadolu’daki kadınların durumu ise farklıdır; tarlada çalışırken sosyal ve kamusal alanlarda yer almaktaydılar. Ancak, harem kültürü zaman içinde tepeden halka inerek sosyal hayatı tamamen değiştirmiştir (Tatar, 2023, s. 23-25).

1.2.2. Osmanlı Devleti’nde Feminizm

Fetihlerle, diplomatik ilişkilerle ve farklı kültürlerden etkilenmeyle birlikte, İslamiyet’in kabul edilmesi sonucunda kadının kamusal ve özel alandaki hak ve sorumluluklarında değişiklikler yaşanmıştır. Örneğin, kadınların kamusal alanlara çıkması yasağı getirildi ve harem kültürü ile birlikte kadınlar ev içi mekanlara kapatıldı. Eğitim ve çalışma haklarından yoksun olan kadınlar, miras hakkı ve boşanma hakkı gibi konularda da dezavantajlı konumdaydılar. Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile birlikte özgürlük düşüncelerinin yayılması, kadınların kendi hak ve özgürlükleri üzerine düşünmeye başlamalarına yol açmıştır. Kamusal ve özel alanlarda ikincil konumda olmalarının sebeplerini sorgulamışlar ve çözüm yolları üretmeye çalışmışlardır (Kızıllı, 2021, s. 13-14).

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda gücünü yeniden kazanabilmek için Batı’daki gelişmelere ilgi göstermeye başladı. Fransız Devrimi’nin etkileri Osmanlı topraklarına da ulaştı. Halk arasında vatandaşlık, özgürlük, eşitlik, kadın hakları ve eğitimi gibi konular konuşulmaya başladı. 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı ve 1856’da yayımlanan Islahat Fermanı ile Osmanlı toplumu, sosyal ve hukuki açıdan büyük değişiklikler yaşadı. Cariyelik sistemi sona erdirildi, kız ve erkek çocuklar

için ayrı okullar açıldı, gelinlik vergisi kaldırıldı, kadınlar mirastan pay alabilme hakkı kazandı ve eşitlik vurgusu yapıldı. 1876'da yürürlüğe giren Kanuni Esasi ile ilköğretim zorunlu hale getirildi ve cinsiyet eşitliği gözetildi. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çeşitli kadın dernekleri kuruldu ve kadınlar bu derneklerde örgütlenmeye başladılar. Ayrıca, “kendi söylemlerini ve taleplerini duyurmak amacıyla Terakki, İdam, Millet gibi gazetelerde makaleler yayımladılar. Mürüvvet, Demet, Kadın ve Kadınlar Dünyası, Hanımlara Mahsus gibi çeşitli gazete ve dergiler de bu dönemde çıkardılar” (Kızıllı, 2021, s. 14).

1.2.3. Cumhuriyetin İlanından Sonra Türkiye’de Feminizm ve Feminist Sanat

29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanından sonra, yeni kurulan bir ülke ve hukuk sistemi içinde kadınlar için çeşitli yasal haklar düzenlenmiştir. Medeni Kanun'un kabulü ile boşanma ve velayet konularında eşitlik sağlanmış ve seçme-seçilme hakkı gibi düzenlemeler yapılmıştır. 1990'larda hukuki hakları elde ettikten sonra, kadınlar kamusal ve özel alanlarda cinsiyet eşitliği üzerine düşünmeye başlamışlardır ve bu yönde çalışmalar yapmışlardır.

17 Şubat 1926'da kabul edilen Medeni Kanun ile hukuki alanda cinsiyet eşitliği sağlandı, miras hakkı eşitlenerek kadınlara da hakları verildi ve boşanma sürecinde kadınlara söz hakkı tanındı. 1930'da Belediye Kanunu ile kadınlar ilk kez belediye seçimlerine seçmen olarak katılma hakkı elde etti ve 1933'te köy heyetlerine katılma hakkı kazandılar. 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip oldular. (Tatar, 2023, s. 27)

Kadınların siyasi alandaki en önemli gelişmelerinden biri, "Kadınlar Halk Fırkası"nın kurulmasıdır. Bu fırka, Darülfünun'da yapılan toplantılar sonucunda karar alınmış ve ertesi gün Resmi Gazetede duyurulmuştur. Ancak “Kadınlar Halk Fırkası”nın faaliyet göstermesine çok fazla fırsat verilmeden, planladıkları projeler devlet tarafından yürütülmüştür. Resmi olarak faaliyete geçemeyen Kadınlar Halk Fırkası'nın yerine Türk Kadınlar Birliği Derneği olarak devam edilmiştir. Bu dernek, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk derneği olmuştur (Belenli ve Kiriş Avaroğlu, 2017, s. 294). 1975 yılında kurulan "İlerici Kadınlar Derneği", kadın hareketinde sol görüşü benimseyerek mücadeleyi sokaklara taşımıştır (Sezer, 2018, s. 110)

Bu süreçte sanatın durumunu anlatmak için “Güzel İstanbul” (Görsel 13) heykeli örneği verilebilir. 1970'lerde Türkiye'de Cumhuriyetin 50. Yıl dönümü kutlamaları kapsamında İstanbul'da sergilenen eserlerden biri olan Gürdal Duyar'ın "Güzel İstanbul" heykeli, o dönemde sanat üzerindeki siyasi baskıları ve kadın bedeniyle ilgili ikircikli düşünceleri ortaya çıkarmıştır. Kamusal alanda çıplak kadın bedeni üzerine çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Aldığı tepkiler ve yaşanan tartışmalar sonucunda heykelin kaldırıldığı duyurulur. Yapılan açıklamanın ardından, kadınlar üzerindeki

çeşitli ikilikler, örneğin "iyi kadın-kötü kadın", "masum kadın-vamp kadın" gibi kavramlar tartışılır. Modern yaşamda, kadınların kamusal alanda daha fazla yer almasıyla birlikte, kadınların kültürümüzde genellikle "ana, bacı, yenge" gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Bu tür nitelermeler, kadını cinselliğinden arındırarak ona dokunulmazlık (kutsallık) kazandırmayı amaçlar. Heykelin "Türk anasını hayasızca temsil ettiği" açıklamasıyla kaldırılmasının ardından, gazetelerde boş kaide üzerinde bir grup erkeğin yer aldığı fotoğraflar basıldı; bu durum Antmen'in (2013) yorumuyla, "boşaltılmış kaide bir erkeklik zaferidir; kadın bedeninin ve sanatın sahibi erkektir" mesajını o dönem için vermiştir.

Görsel 13. Gürdal Duyar, 1973, Güzel İstanbul.

Oneido.com. Erişim:18.05.2024. <https://124.im/ApB9E4>

Heykeltıraşlar Derneği "Güzel İstanbul" heykelinin kaldırışını protesto etmek için bir sergi düzenlemiştir. Sergide yer alan Füsun Onur'un "Nü (1974)" (Görsel 14) isimli bir asamblaj çalışması Türkiye'de sanat ortamına feminizmin geldiğini düşündüren ilk adımdır. Kadının özgürlüğü konusunda yine erkeklerin kadının bedeni üzerinden verdiği sınırlarla belirlenmesini eleştiren bir çalışmadır (Antmen, 2013, s. 95-96).

Görsel 14. Fusun Onur, 1974, Nü.

Bianet.org. Erişim: 18.05.2024. <https://124.im/tUL0xzl>

1970 yılında düzenlenen “Yeni Eylemler Sergisi”, farklı bir sergi olmuştur. Yeni malzeme, teknik ve konu arayışlarının öne çıktığı bir sergi olmuştur. Bu sergide, modern ölçülerde yeni sorgulamalar yapıldı ve cinsiyet ve kimlik konuları bariz bir şekilde ortaya konuldu.

1.2.4. 1980 Sonrası Feminizm ve Feminist Sanat

80 Darbesi sonrasında, demokratik bir ortamın oluşmasında kadın hareketi öncü rol oynamıştır. Kadınlar küçük gruplar halinde toplantılar düzenlemeye başlamışlar, dernekler kurmuşlar, gazete ve dergiler çıkarmışlardır. Ayrıca, feminist hareketin öncülerinden birçok yabancı kitap Türkçeye çevrilmiştir.

1983'te 13 kişilik bir grup olan feminist kadınlar “Kadınlar Çevresi” adı altında toplanarak çeşitli çeviriler yaptılar. Feminizm dergisini yayımlamaya başladılar. Bu dergi aracılığıyla Türkiye için ilklerinden biri olan “Dayağa Karşı Kadın” yürüyüşünü örgütlediler (Tatar, 2023, s. 30). Yürüyüşe 2000 kişi katılmıştır. Bu yürüyüşün önemi gerçekleştiği 80 sonrası dönemde yani 12 Eylül koşullarında yapılmış ilk gösteridir. Bu sebeple ülkenin demokratik ortam oluşturmasında etkili bir rol oynamıştır (Koç, 2021, s. 195).

1989'da Kadın Dayanışma Derneği'nin düzenlediği "I. Feminist Hafta Sonu Toplantısı" gerçekleşti. Toplantıda "Feminist Bildirge" yayınlandı ve "Biz kadınlar, cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz. Bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize ve geleceğimize el konuyor." diyerek mücadele metni yayınlandı (Bora, 2021, s. 9). Toplantı sonrasında önemli bir eylem olan “Mor İğne Hareketi” başlatıldı. Aynı yıl diğer bir ses getiren eylem ise örgütlü bir şekilde tacize karşı konulan "Bedenimiz bizimdir, cinsel tacize hayır" sloganlı eylem oldu (Tatar, 2023, s. 30).

1990'lı yıllarda Türkiye'de "Kemalist Grup" ve "İslamcı Grup" olarak ayrışma yaşandı ve bu durum, kadınların elde ettiği kazanımları etkiledi. Başörtülü kadınların resmi ve kamusal alanlardan, eğitimden ve istihdamdan dışlanmalarına sebep oldu. 2010 yılına kadar süren bu engellemeler, demokratik reformlarda değişiklik yapılmasının kabul edilmesi üzerine öncelikle eğitimden kaldırıldı; 2013 yılında ise "Demokratikleşme Paketi" ile tüm engellemeler kalktı (Tatar, 2023, s.30-31).

25 Ekim 1990'da Türkiye'de ilk kez Kadın ve Aile Bakanlığı kuruldu. Sonrasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kuruldu. 6 Temmuz 1991'de Türkiye'de ilk kadın vali Lale Ataman oldu. 1993 yılında yapılan seçimlerde ise ilk kadın Başbakan Tansu Çiller seçildi (Sezer, 2018, s. 117).

İlk İstanbul Bienali, 1987 yılında düzenlendi. Bu sergi, Türkiye'deki sanat üretimi üzerinde yeni ölçütler belirledi ve sanatçılara çağdaş üretimlerini sergileme imkânı sundu. Kadın sanatçılar, yeni yönelimler ve teknik/konu arayışlarını ilk kez bu sergide gösterime sundular. Aynı zamanda, Türkiye'deki kadın sanatçıların üretimleri ilk kez uluslararası arenada görünür hale geldi (Antmen, 2013, s. 119).

1990'lı yıllarda Beral Madra, 8 Mart'ta "Sofra" adlı ilk sergisini düzenledi. Madra, 2000'li yıllarda Türkiye'de üreten kadın sanatçılara yurt dışında ve Türkiye'de üç farklı sergi daha düzenledi. Bunlar: 2001'de "Sheshow" Sofya, 2004'te "Sfenks Seni Yiyip Yutacak" İstanbul, 2009'da "Under My Feet I Want the World not Heaven" Berlin sergileridir (Antmen, 2021, s. 16-18).

Bu dönem sanatında, sanatçı kimliğinin cinsiyetten ayrı olduğu belirlendi ve toplumsal cinsiyet konularının irdelenmesinde etkili oldu. 2000'li yıllarda, kadın sanatçıların konuları ve çalışma biçimleri değişmeye başladı. Kadın kimliğinin farklı işlevleri, medyadaki kadın algısı, yeni dünya düzeninde kadının değişen konumu, emek sömürüsü, aile içinde kadının durumu ve toplumsal rollerin kültüre göre değişkenliği gibi konular, video, medya sanatı, enstalasyon, fotoğraf, performans resim ve heykel gibi çeşitli mecralarda ele alındı. 2000 yıllarındaki kadın sanatçıların çalışmalarında dikkat çeken diğer bir konu ise geleneksel resim tekniklerinde sıyrılıp modern yeni teknikleri deniyor olmalarıdır (Antmen, 2021, s. 16-18).

2. BÖLÜM: DÖRDÜNCÜ DALGA: DİJİTAL FEMİNİZM ve DİJİTAL FEMİNİST SANAT

Dördüncü dalga olarak da adlandırılan dijital feminizm süreci 2000'li yılların başından günümüzü de içine alan güncel bir süreçtir. Teknolojinin ilerlemesi ve dijitalleşmenin hızlanmasıyla küresel dünyanın ulaşılabilir olması, tüm dünya üzerinde toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. Dönüşüm ve değişim olduğu kadar, değişime engel olmak isteyen gruplar da mevcuttur. Bu durum çatışma ortamı yaratır ve egemen sistemlerle birleşimi diğer gruplar üzerinde baskı ve şiddet eylemlerine sebep olur.

Baskı ve şiddet türlerinden biri olan, cinsiyetçilik, cinsiyet veya cinsel yönelime dayalı ayrımcılık olarak tanımlanır. Toplumun belirlediği cinsiyet rollerine uymayan bireylerin bu tür baskılara maruz kalması, yaygın olarak meşrulaştırılır. Bu durum, bireylerin sosyal ve kamusal yaşamlarını zorlaştırır ve birçok sorunu içerir, temel haklardan mahrum kalma, sosyal dışlanma ve kısıtlamaya kadar uzanabilir. Bu yanlış tanımlamalar, toplumsal haksızlıklara neden olabilir ve bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyebilir.

Benzer bir baskı türü de evlenmeyen veya evlenmek istemeyen kadınların maruz kaldığı "evde kaldın" baskısıdır. Bu cinsiyetçi normlar, "kız kurusu" ve "turşusunu kurmak" gibi deyimlerle dile getirilir ve kadınların yaşamlarını sadece evlenmekle sınırlı gören bir bakış açısını yansıtır. Bu konu üzerinde bir eleştiri sunan "Kız Kurusu Turşusu" adlı çalışma örnek verilebilir (Görsel 15). Bu çalışmada, bu deyimlerin mecazi anlamları ve kadınların psikolojik durumları üzerinde durularak, bu baskının ciddiyeti ve zararı vurgulanmıştır. Çalışma, bu normların kadınların bedenleri üzerindeki etkilerini vurgulamak amacıyla burun, kulak, kalça, saç, vajina, rahim, meme ve tırnak gibi organları kullanarak tasarlanmıştır. Dijital teknikler, bu çalışma için tasarımı aşamasında bir araç olarak yer almıştır.

Görsel 15. Deniz Varlı, Kız Kurusu Turşusu, 2023, Yerleştirme (El ile şekillendirme - Cam kavanozlar - Turşu bidonu), 25x56 cm

Evlilik baskısının bir diğer uzantısı da çeyiz hazırlama konusudur. Bu konuyu irdeleyen bir çalışma olan “Boğulduk, Sığamadık, Taştık” (Görsel 16/17) adlı çalışmada değinilmiştir. Geleneksel çeyiz sandığı kavramını eleştirerek kadınların cinsiyetçilikle mücadelesini ve özgürlük arayışlarını anlatır. Geçmişte, çeyiz sandığı kadınların hayatlarının tek amacı olarak görülen evlilik için hazırladıkları el işi ürünleri biriktirdikleri bir eşya idi. Cinsiyetçi normlar ve toplumun dayattığı roller nedeniyle, kadınlar eğitimden ve iş hayatından kısıtlanarak, hayallerini ve beklentilerini bu sandıklarda işlemeye zorlanmışlardır. Bu, onların toplumsal rollerinin sınırlılığını ve cinsiyetçiliğin derin köklerini simgelemiştir.

Görsel 16. Deniz Varlı, 2023, Boğulduk, Sığamadık, Taştık, Yerleştirme (Sandık, Dijital Çizim/Baskı, Kumaş), 78 x78,5 cm

Görsel 17. Deniz Varlı,2023, Boğulduk, Sığamadık, Taştık, Dijital Çizim Detay.

Aynı zamanda bu eserde, sandığın önüne feminist kazanımların sembolleri olan kişiler, olaylar ve eylemlerin görselleri yerleştirilmiştir. Bu kazanımlar, sandık deseni şeklinde işlenerek kadınların tarih boyunca verdiği mücadeleler ve elde ettikleri zaferler gözler önüne serilmiştir. Kadın hakları savunucularının portreleri, önemli feminist hareketlerin görselleri ve kadınların cinsiyetçiliğe karşı gerçekleştirdikleri eylemler, bu desenlerde hayat bulur.

Çeyiz sandığının içi ise boştur. Bu boşluk, günümüz kadınlarının artık cinsiyetçi normlara uyararak evlilik hayaliyle büyümemelerinin ve kendi bireyselliklerine, eğitimlerine ve kariyerlerine odaklanmalarının bir sembolüdür. Kadınlar, çeyiz sandıklarının yerine kendi gelişimlerine yönelik şeylerle meşgul olmayı seçmektedirler.

Kapitalist sömürünün bugün getirdiği noktada doğa tahrip olmuş durumdadır. Bu sömürünün ardında derin patriarkal ideoloji yatmaktadır. Hayatın her alanında hükmetme, yönlendirme isteği ile yoğunlaşan erk ideoloji kadın+lar üzerinde olduğu gibi doğa üzerinde de tahakküm kurmaya çalışmaktadır. Ataerki tüm alanlarda kurmak istediği tahakküm için çeşitli şiddet türleri geliştirmiştir. Bunları kendini yetersiz hissettiği her alanda uygulamaya koyar ve tehlikeyi ortadan kaldırmayı dener. Ortadan kaldırmanın çeşitli yöntemleri mevcuttur. Fiilen yok etmenin yanı sıra; yok saymak, aşağılamak, alaya almak, ötekileştirmek gibi çeşitli yolları da vardır.

Üzerinde yaşadığımız toprakların tarihinin bir parçası olan tanrı-ana kültüne sahip tarım toplumu olan neolitik dönem insanı doğa ile uyum içinde yaşamıştır. Bu uyumu sağlayan, hayvanı evcilleştiren, tarımı geliştiren kadınlar doğa ile özdeşleşmiştir. Bugünkü ataerki düşüncelerle kadın ve doğanın özdeşleşmesi onların ihtiyaçlar düzeyinde sömürülmesine denk düşmektedir. Zaman

zaman kutsallaştırılan zaman zamanda sömürülen iki özdeş varlıktır. Bunun ana sebebi de sömürüyü meşrulaştırmaktır.

Doğanın tahribatı ve eko-feminizm bağlamında tartışma açan bir çalışma olan “Maşmaş” (Görsel 18) adlı animasyon çalışması burada örnek verilebilir. Animasyonun başlangıcında, dönen bir dünya figürü izleyicilere sunulur. Bir süre bu dönen dünyayı izledikten sonra, dünyaya doğru kapanan bir kadın figürü belirir. Bu kapanma hareketi, Mısır tanrıçasının koruyucu rolünden ilham alarak tasarlanmıştır ve gezegenimizi sarıp sarmalayan, onu koruyan bir Tanrı-Ana’yı sembolize eder.

Görsel 18. Deniz Varlı, 2024, Maşmaş, 2D Animasyon, Animasyondan Ekran Görüntüsü.

Animasyonda görülen kadın figürünün dünya üzerine kapanma eylemi ilkel inançlardan gelen kadının doğa ile özdeşleşmesinin tasvirlerindedir. Bu pozisyon koruyucu bir imgedir. Koruyucu olmasının yanı sıra doğuran ve besleyen özelliklerde taşımaktadır. Bugün baktığımızda, kadınların doğa katliamlarına karşı mücadelede hem ülke içinde hem de dünya genelinde eko-feminist bir perspektifle öne çıktığını görmekteyiz.

Eko-feminist düşünce, doğanın ve kadınların birbirine bağlı olduğunu ve her ikisinin de tarih boyunca sömürüldüğünü savunur. Bu çalışma, kadınların doğayı korumadaki hayati rolüne dikkat çekmekte ve ekosistemimizin sürdürülebilirliği için kadınların liderliğinin ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır.

Bu çalışma, Mısır mitolojisindeki gök tanrıçasından esinlenerek oluşturulmuştur. Eko-feminizm bağlamında, gezegenimizi ve ekosistemimizi koruma ihtiyacını vurgulayan güçlü bir metafor sunmaktadır. Gök tanrıçasının şefkati ve koruma gücü, günümüzde doğayı savunan kadınların mücadelesiyle yankılanmaktadır.

Bu eser, sadece estetik bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda gezegenimizin korunması ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru adım atılması gerektiğine dair mesaj taşır. Tanrıçanın ilhamıyla, dünyanın geleceği için birlik ve dayanışma çağrısında bulunur.

2.1. Dijital Feminizm

İnternetin yaygın kullanımı, insanların günlük rutinlerinde önemli bir yer edinmiştir. Artık insanlar, bilgi edinmek, haberleri takip etmek veya oyun oynamak gibi faaliyetler için hızlıca erişebilecekleri telefonlar, tabletler ve bilgisayarlar gibi araçları kullanmaktadırlar. Web siteleri, bloglar, e-spor, canlı yayınlar, sosyal medya hesapları gibi çeşitli platformlar aracılığıyla insanlar, yeni sosyal gruplar oluşturmaya başlamıştır. “Çevrim içi alanlarda oluşturulan sosyal gruplar, çevrim dışı hayatında sosyal etkinlikleri etkileyebilir. Bunlara “seçilmiş topluluklar” da denir. Birey kendi istediği ve seçtiği topluluklarda öğrenir, gelişir ve kendini istediği ortamda istediği biçimlerde konumlandırabilir” (Bozizot, 2019 s. 8).

Dördüncü dalga da denilebilen dijital feminizm, eşitsizlik, cinsiyetçilik, ırkçılık, kadın düşmanlığı ve homofobik tutumlara karşı sosyal medya platformlarında bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Dinamik, kullanımı kolay ve toplumsal örgütlenme için uygun araçlar sunan dijital alanlar, kişilerin bir araya gelerek uluslararası topluluklar oluşturmaya imkân sağlar. Dijital feminizm, feminist hareketin üçüncü dalga döneminde başlayan kapsayıcı özellikle birlikte trans-fobi, ırkçılık, homofobi, heteroseksizm, sömürgecilik, savaş ve neo-liberalizme karşı da mücadele etmeyi içerir. Bu amaçları sürdürebilmek ve yaymak için hızlı ve erişilebilir dijital araçlar kullanılmaktadır.

Dijital feminizmin gelişmesi tamamen ihtiyaçtan doğan bir türdür. Özellikle genç kadınlar, ana akım medyada (TV, dergi, gazete vs.) yanlış temsil edilmelerine ve söyleyecekleri sözlerine yer bulamamalarına karşı alternatif feminist alanlara ihtiyaç duydukları için çevrim içi mecralarda kendilerine alan açmışlardır. Web siteleri, bloglar, online dergiler, sosyal medya hesapları gibi platformlarda, söylenmemiş, göz ardı edilmiş, yok sayılmış meselelere dair yazıp çizmişlerdir. Bireyler, kendi yaşam öykülerini ve tecrübelerini paylaşarak herkesin kolayca ulaşabileceği alanlarda birbirlerine destek olmuş ve yalnız hissetmemelerini temenni etmişlerdir. Sonrasında, milyonlarca kişiyle benzer sorunları konuşmak üzere bu platformlarda buluşmaya başlamışlardır. Günümüzde her yaş ve farklılıkta insanlar, kendi hikayelerini, düşüncelerini ve analizlerini yazarak

alternatif bir medya oluşturmaya devam etmektedirler. Bu özellikleriyle birlikte, dijital platformlar 21. yüzyılın “Bilinç Yükseltme” grupları olarak yorumlanabilir.

Dijital medyalar, sosyal değişim için mücadele eden herkesin taleplerinin yazdığı, yaygınlaştırıldığı ve politikacılar üzerinde baskı oluşturulmasına olanak sağladığı bir platform olarak kullanılabilir. Hak ve adalet arayışlarının yaygınlaştırılması ile daha hızlı ve kalabalık örgütlenme gibi eylemlerin oluşturulmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Sadece izlenilebilir ana akım medyadan ziyade, katılımcı dijital medyaya aktif katılım da hayati önem taşımaktadır. Kadınlar deneyimlerini paylaşmak, birbirlerini eğitmek veya feminist mesajları yaymak için X (eski ismi Twitter), Facebook, Instagram, YouTube gibi sosyal ağlar, feminist bloglar, web siteleri ve podcast'ler gibi dijital platformları kullanmaktadır. Bu araçlar vasıtasıyla takipçilerle etkileşim kurulması, hashtag kampanyaları düzenlenmesi, ifşa hareketlerinin desteklenmesi, video aktivizmi ve veri aktivizmi gibi yöntemler kullanılarak sokak protestolarının örgütlenmesi, kadınlar arasındaki dayanışmanın güçlendirilmesi ve küresel feminist hareketlerle dayanışma sağlanmaktadır.

Çevrim içi araçlar, sadece feminizmin değil, tüm aktivist hareketlerin seyrini değiştirdi. Çevrim içi örgütlenmeler (imza kampanyaları, hashtag eylemleri vs.), blog yazıları, sosyal medya kampanyaları gibi faaliyetler, aktivist eylemlere dahil oldu. Bu tür eylemler, konu olan eylemi hızlıca halka duyurup kitleleri harekete geçirebilmektedir. Bir bölgede gerçekleşen olaylar çevrim içi mecralarda paylaşıldığında kısa süre içinde binlerce insana yayılmakta ve tepkiler toplanabilmektedir. Dijital aktivizm öncesinde, tarihte dakikalar gibi kısa süreler içinde binlerce, milyonlarca insanın örgütlenip, eyleme geçmesi mümkün olmamıştır. Her yaştan, çok farklı kültür ve bölgelerden insanlara hızlıca ulaşılma ve örgütleyebilme özelliğine sahiptir.

İkinci dalga ana konularından biri olan "kişisel alan politiktir" söyleminin günümüzdeki gücü, sosyal medya platformlarında sahip olduğumuz profiller üzerinden yapılan paylaşımlarda kendini göstermektedir. Dördüncü dalga, geçmiş feminist dalgaları da kapsayarak dijital bir kamusal alan oluşturmuştur. Fiziksel alanlarda yer bulamayan veya şiddete maruz kalmaktan çekinen kişiler, dijital alanlarda aktif rol alabilirler. Aynı zamanda, sosyal medya platformlarında anonim bir şekilde kimliğini gizleyerek paylaşımda bulunmak, bilgi aktarmak veya aktivizm yapmak mümkündür. Toplumsal hayatta dışlanmış bireyler, dijital alanlarda kendilerine yer bulabilir, destek alabilir ve seslerini yetkili mecralara duyurabilirler.

Bir bölgede meydana gelen olaylar, çevrim içi mecralarda paylaşıldığında, kısa sürede binlerce kişiye ulaşır ve tepkiler toplanabilir. Bir ülkede yaşanan bir olayı, hükümetlerin gizlemek veya

tepkisiz kalmak istedikleri durumlarda, ana akım medyada yer bulmaz. Bu tür olaylar, çevrim içi platformlarda hızla yayıldığında, dünya genelinde geniş kitlelere ulaşabilir. Bu tepkilerden ve kamuoyundan gelen baskılar sonucunda müdahale edilir, sorumlular açıklanır, cezalandırılır veya istifalar gerçekleştirilebilir. Bu nedenle, hükümetler genellikle kitlesel olaylarda ilk faaliyetlerinden biri olarak sosyal medya hesaplarını engeller veya internet erişimini kısıtlayarak müdahale etmeye çalışırlar.

Tüm dünyaya yayılan bir aktivizm örneği olarak “Las Tesis Performansı” verilebilir. 2019 yılında Şili’de Las Tesis isimli bir kadın örgütü tarafından başlatılan protestolar kısa zamanda tüm dünyaya yayıldı. Feminist gruplar kendi ülkelerinin kamusal alanlarında bu protestoyu gerçekleştirdiler ve #Lastesis hashtag’i ile kamuoyu ile paylaştılar. Belirli bir koreografiye ve marşa sahip bir performans biçiminde gerçekleştirildi. Performansın amacı kadınlara yönelik gerçekleştirilen şiddeti ve tacizi protesto etmektir. Performansın öne çıkan sloganı ise “Asla Yalnız Yürümeyeceksin” olmuştur (<https://l24.im/4m2o1Ss> .Erişim. 13.05.2024).

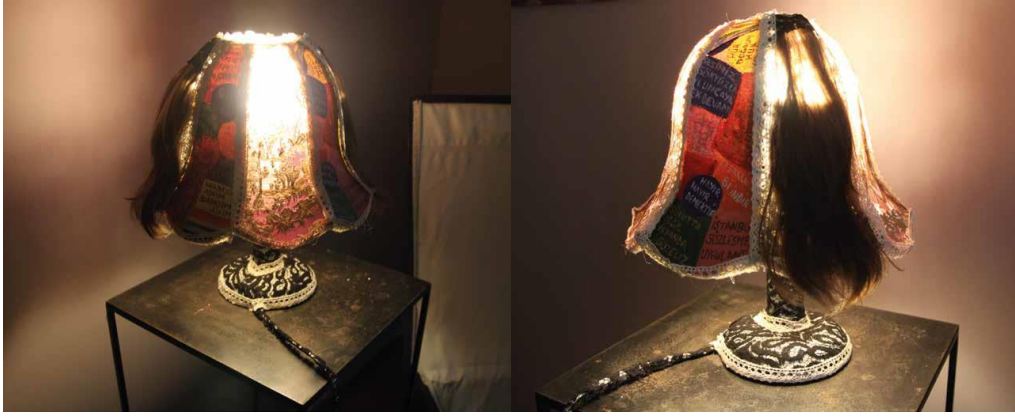
“Asla Yalnız Yürümeyeceksin” sloganından motivasyonla üretilen “Asla Yalnız Yürümeyeceksin” (Görsel 19) çalışması kadınların her koşulda birlik olması gerektiği ancak bu şekilde taleplerin elde edilebileceğinin bir vurgusudur. Bu çalışmada, Anadolu’nun zengin kültürel geçmişi, çeşitli mitolojik kadın karakterlerle doludur. Bu karakterler, genellikle mitolojik hikayelerde güçlü semboller olarak görünürler ve toplumun değerlerini ve cinsiyet rollerini yansıtan birer arketip olarak kabul edilirler. Bölgeye göre farklı isimler ve görünümlemlerle ortak inançların sembolleri haline gelmişlerdir. Bu mitolojik varlıkların çeşitli özellikleri, inanışlara veya ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Ancak, bu figürler genellikle toplumdaki düzeni belirleme amacıyla kullanılmıştır. Erk tarafından belirlenen rehberler olarak kabul edilen bu figürler, kadınlara nasıl davranılması gerektiği konusunda öğretiler sunar ve kadınların rollerini belirler. Günümüzde de bu tür rehberler genellikle din inançları veya kültürel normlar aracılığıyla aktarılmaktadır.

Görsel 19. Deniz Varlı, 2024 Asla Yalnız Yürümeyeceksin, Punch Nakış, Keten Kumaş, Kına Kıyafeti Kumaşı, 45 x 527 cm

Kadınlar, tarih boyunca erk zihniyetiyle ötekileştirilmiş, şiddet türleriyle bastırılmış ve potansiyelleri engellenmiştir. Ancak, bu baskı ve engellerden kurtulmanın ve özgürleşmenin en güçlü yollarından biri birlik olmaktır. Farklılıklara rağmen, mücadeleye sarılarak özgürleşme yolunda ilerlemek gerekmektedir. Bu çalışmada dijital teknikler, karakterlerin araştırılması, tasarlanması ve dijital çizimlerinin yapılması sürecinde temel bir araç olarak kullanılmıştır.

Bir başka örnek ise, İran da gerçekleşen Mahsa Amini'nin ahlak polisi tarafından şiddet görekerek öldürüldüğü iddia edilen olaydır. Mahsa Amini şehir merkezinde gezdiği sırada ahlak polisi tarafından başörtüsünü tamamen kapatması yönünde uyarı almış ve buna karşı direnen genç kadın şiddet yoluyla gözaltına alınmıştır. Gözaltına alındıktan yaklaşık 3 saat sonra hastaneye kaldırılan Mahsa, üç gün yoğun bakımda kaldıktan sonra vefat etmiştir. Bu olay ülkede genç bir kadının başörtüsü sebebiyle şiddet gösterilerek öldürülmesine karşı tepkilere neden olmuştur. Kamusal alanlarda kalabalık insan grupları tarafından eylem yapılmış, polis şiddetine karşı direniş gösterilmiş ve özgürlük sloganları yükselmiştir. Bu olay kısa zamanda tüm dünyaya yayılmış ve dünyanın her yerinden kadınlar Mahsa'nın ölümüne tepki göstermiş ve direnişe destek vermişlerdir. Kadınların saçlarını keserek eylem yaptıkları bir protestoya dönüşmüştür. Saç bu olayın ana unsuru olmuş, özgürlük simgesine dönüşmüştür (<https://124.im/i5SKD>. Erişim: 15.05.2024)

Görsel 20. Deniz Varlı, Kaynağı Kendisi, 2023, Abajur-Kumaş-Dantel-Saç-Yağlıboya, 32x28 cm

Mahsa Amini'nin trajik hikayesi, "Kaynağı Kendisi" (Görsel 20) adlı çalışmanın anlamını daha da pekiştirmektedir. Abajurun desenlerinde feminist dövizlerin ve sloganların yanı sıra gerçek saç kullanılması, kadınların cinsiyetçilikle mücadelesini ve özgürlük arayışını simgelerken, Mahsa'nın yaşadığı şiddet ve adaletsizlik olayı da bu mücadelenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Mahsa olayı, kadınların bedenleri üzerindeki kontrolün sembolik bir ifadesi olarak sanat eserindeki saç kullanımıyla da paralellik göstermektedir. Aynı zamanda, Mahsa'nın ölümüne karşı dünya genelinde yükselen tepkiler, kadınların kendi güçlerini keşfetme ve özgürlük için direnişlerini destekleme arzusunu yansıtmaktadır. Bu olayın dünya genelinde bir dayanışma ve direniş hareketine dönüşmesi, "Kaynağı Kendisi" eserinin mesajının daha da anlamlı hale gelmesine katkı sağlamaktadır.

Ana akım medyada sorunlu temsillere karşı dijital platformlar mantıklı seçeneklerdir. Medyadaki sorunlu temsillerden biri kadın temsilidir. Özellikle reklamlarda ve dizilerde sadece bedenleri üzerinden ya da annelik görevleri üzerinden temsil edilirler. Bu durum, kadınların eksik, yanlış ve muhtaç olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Haberlerde ise kadınlar içerik olarak erkeklerden daha az yer alır ve genellikle mağdur veya eğlence unsuru olarak sunulurlar. Erkekler ise otorite sahibi, uzman görüşlerine yer verilen kişiler olarak gösterilirler. Cinsiyetçi medyanın bir diğer hedefi ise eşcinsellerdir. Hastalıklı, sapkın ve ahlaksız olarak şeytanlaştırılırlar. Bu durum, insanlar üzerinde olumsuz yargılar oluşturur ve eşcinselleri korkulan kişiler olarak atfedilmesi ve saldırıya açık hale getirilmesine neden olabilmektedir. (Ünalın, Türkoğlu, 2015, s.388). Örneğin; Türkiye'de son birkaç yılda TV medyası, sosyal medya ve yandaş ünlüler aracılığıyla şiddete ve saldırıya teşvik edilen içerikler, yürüyüşler ve aktif saldırılar gerçekleştirilmiştir.

Feminist dijital aktivistler, feminist söylemlerin görünürlüğüne büyük önem verirler. Dijital mecraların algoritmik özelliklerini ve diğer unsurlarını dikkate alarak içerik üretirler. Bu şekilde görünürlükleri artar, içerikleri daha fazla okunur ve paylaşılır. Her gün bu platformlarda üretilen

birçok feminist söylem, geniş kitlelere ulaşır. Bu açıdan bakıldığında, geçmiş dönem feminist aktivist pratikleri ile günümüz arasında etkileyici farklılıklar vardır.

2.1.1. Dijital Feminizm Aktivist Pratikleri

Aktivizm, yaşanan eşitsizliklere, adaletsizliklere, haksızlıklara ve sömürülere karşı daha adil bir dünya düzeni yaratma amacıyla verilen çabalardır. Türk Dil Kurumu'nda "etkincilik" olarak tanımlanan aktivizm, belirli sorunlara dikkat çekmek ve toplumsal veya politik değişim meydana getirmek için özel amaçlı etkinlikler gerçekleştirme faaliyetlerini içerir.

Dijital aktivizm ise dijital araçları kullanarak aktivizm faaliyetlerini yürütmek olarak tanımlanabilir. Bu kavram, altyapısal olarak, internet ağlarını kullanarak ve farklı cihazlardan erişilebilir olma gibi özellikleriyle tüm dijital alanları kapsar. Bu nedenle, tercih edilen terimler arasında "siber aktivizm", "çevrim içi örgütlenme" ve "e-savunma" gibi alternatifler bulunmasına rağmen, "dijital aktivizm" terimi daha yaygın olarak kullanılır. Dijital aktivizm, kişisel veya toplumsal alanlarda fikirlerini paylaşma ve demokratik bir biçimde yayılma imkânı sağlar (Kızıl, 2021, s. 18-19).

Dijital aktivizmin eylemleri Ş. E. Erben'in çalışmasında (2019), 10 başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar; içerik üretimi, metaseslendirme, e-dilekçe/dijital imza kampanyaları, toplumsal etiketleme/hashtag aktivizmi, dijital kültür karıştırma, dijital haritalama, dijital ağ haritalama, dijital bilgi/haber sızdırma, hacktivism ve slacktivism olarak yer almıştır.

İçerik üretimi, kişilerin kendi alanlarında kişisel fikirlerini belirli bir hedef kitleye ya da sadece kendi için çeşitli yazılı, görsel, video vb. araçlarla üreterek yayınlamasıdır.

Meta-seslendirme (Metavoicing), bir başkasının ürettiği dijital bir içeriği, kendi alanlarında tekrar paylaşmaktır. Yeniden paylaşma, beğenme, oylama, içeriğe yorum ekleme gibi faaliyetleri kapsar.

E-dilekçe/Dijital İmza Kampanyaları, bir isteği bildirmek, bir şikayeti dile getirmek, bir haksızlığa karşı çıkmak ve destek toplamak gibi amaçlarla belirli sitelerden veya farklı alanlardan sunulan yazılardır.

Toplumsal Etiketleme/Hashtag Aktivizmi, hashtag işareti “#” kullanılarak bir konu hakkında sosyal medya üzerinden halktan destek toplamak için başlatılır. Bu aktivizm çeşidi tamamen dijital ağlar üzerinden sürdürülür. Sonuçları ise çevrim içi ya da çevrim dışı alanlarda görülebilir.

Dijital kültür karıştırma, reklamların kurum veya markalarının logoları, sloganları ve diğer tüm unsurlarıyla oynayarak, onları eleştiri, alay veya protesto amaçlarıyla kullanma pratiğidir.

Dijital haritalama, toplanan konum ve mekan bilgilerini görselleştirme teknolojileriyle birleştirerek, bu bilgileri halkın erişebileceği platformlarda paylaşmayı ve duyurmayı içerir. Bu teknik, olumsuz olayları rapor etmek veya anıtlar oluşturmak gibi çeşitli amaçlarla kullanılabilir.

Dijital ağ haritalama, aktivizmde bulunan gruplar, şirketler, hükümetler, politikalar ve projeler gibi unsurlar arasındaki karmaşık ilişkilerin analiz edilmesi amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu teknik, kurulan ağ üzerindeki bağlantıları görselleştirerek, ilişkilerin anlaşılmasına ve incelenmesine yardımcı olur.

Dijital Bilgi/Haber Sızdırma, kamuya açık ve net iletilmeyen verileri kamuya detaylıca ulaşılabilecekleri şekilde gizlenen verilerin açığa çıkarılması ve medyada paylaşılmasıdır.

Hacktivizm, bilgisayar korsanlarının, bilgisayar sistemlerine izinsiz olarak girerek belirli siyasi veya sosyal amaçlara hizmet etmeyi amaçladığı bir eylem türüdür. Bu kişiler, teknolojik yeteneklerini kullanarak çeşitli platformlarda dikkat çekmek, protesto etmek veya değişiklik yapmak amacıyla bilgisayar sistemlerini hedef alırlar.

Cammaerts, sosyal medyanın toplumsal hareketler için iletişimsel olanaklarını analiz ederek, aktivist “kendi kendine aracılık mantığı” kavramını geliştirir ve bunu altı kategoriye ayırır. Bunlar; protesto hareketlerinin söylemlerinin çeşitli kanallar aracılığıyla yayılması, çevrim içi ve çevrimdışı doğrudan eylemler için aktivistlerin seferberliği ve harekete dahil edilmesi, hareket için örgütlenmesi, doğrudan iletişimin koordinasyonu, protesto olaylarının aktivistler tarafından kaydedilmesi ve arşivlenmesidir (Şener, 2023, s. 26).

Dijital feministlerin kullandığı yöntemler; hashtag kampanyaları, cinsel taciz veya istismarın sosyal medyada ifşa edilmesi, gündem belirleme, çevrim içi feminist meydan okuma kültürü, video aktivizmi, dijital arşivleme, veri aktivizmi ve benzeridir. Şener’in (2023) aktardığı gibi, feministlerin sosyal medyada feminist sözü yaymak, sosyal adaletsizlikler ve kurumların yetersizliği ile mücadele etmek amacıyla yaptıkları her hareket “dijilantizm” (adaleti çevrim içi ortamlarda kendi başına sağlama) olarak adlandırılır.

Dijital aktivizm türlerinden biri olan dijital ağ haritalandırma da etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Örnek olarak HarassMap (Taciz Haritası) gösterilebilir. Mısır’da başlatılan uygulama cinsel taciz ve cinsel saldırıları belgelemektedir. Burada kişiler maruz kaldıkları olayı anonim biçimde harita üzerinde noktalarla anlatmaktadırlar. Bu noktalara tıklayarak olay hakkında bilgi edinilir. “Raporlama ve haritalama teknolojisi kullanarak cinsel taciz ve şiddete karşı stereotipleri yıkmayı ve toplumu cinsel tacize karşı harekete geçirmeyi amaç edinen HarassMap, hem çevrim içi hem de çevrim dışı çalışmalarını sürdürmektedir” (Kızıl, 2021 s.41).

Tacize karşı direniş yöntemlerine verilebilecek bir diğer önlem ise, Raija Abdelaziz’in üretmiş olduğu invisawear çalışmasıdır. Üniversitedeyken bir grup erkek tarafından tacize uğrayan Raija Abdelaziz, kendini güvende hissetmek ve kontrolün elinde olduğunu hissedebilmek için invisawear projesini tasarlar. Üniversitede proje çalışması olarak başlayan bu girişim, ABD’de çokça başarı elde etmiştir. Kolye, bileklik gibi şık tasarımlara sahip takılarda yer alan buton ile acil

yardım çağrısı gönderilmektedir. 911'e ya da önceden kaydedilen acil durum kişilerine bir çağrı iletmektedir. Ayrıca ürünün güncellemeleri arasında ses ile aktivasyon özelliği de geliştirilmiştir (<https://l24.im/EYfP> Erişim: 13.05.2024).

Hashtag aktivizmi, aktivizmin nasıl ve ne derece değiştiğini en etkili biçimde gösteren türlerden biridir. İletişim şekillerindeki değişim, aktivizmi değiştirmiştir. Başlarına gelen olayları açıklamakta zorlanan veya psikolojik hasar almış bireyler, çevrim içi aktivizmi kullanarak olayı anlatır ve kişiyi ifşa etme konusunda destek ararlar. Benzer deneyimleri yaşayan diğer kişilerden veya aktivistlerden destek alarak, olayla veya tedavi süreciyle daha olumlu bir şekilde başa çıkabilirler. Ayrıca, ceza süreçlerinde yetersiz ve tepkisiz kalan "erkek yargıya" karşı kadınlar birlikte tepki göstererek adaletin sağlanmasına katkıda bulunabilirler.

2017 yılında, X' de (Twitter) gündem olan #MeToo (Ben de) hashtagi feminist aktivizmler içinde güçlü ve temel bir konumu vardır. Oyuncu Alyssa Milano'nun X hesabından başlattığı bir hashtag olan #MeToo, cinsel tacize uğrayanların tweetine cevap vermeye davet etmiştir. On binlerce taciz mağduru kişiler, kendi hikayelerini yazmıştır ve yaklaşık 500.000 kez tweetlenmiştir. Farklı sosyal mecralarda da (Facebook, Instagram gibi) paylaşımlar yapılmıştır. Bu hareket, farklı dillerle 85'ten fazla ülkede kullanılmıştır. Alyssa Milano'nun suçlamalarının sahibi Harwey Weinstein, şirketinden kovulmuş ve Oscar Komitesi de üyeliğine son vermiştir. "Toplamda 920 kadına taciz ettiği iddialarıyla birlikte ifşa edilen 201 erkeğin de işlerini kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Boş kalan şirket ve kurumların çeşitli iş pozisyonlarına da çoğunlukla kadınlar getirilmiştir" (2021, Kızıllı, 37- 38). Dijital mecralarda yapılan aktivizmin tüm dünya çevresinde kolektif biçimde kullanılmasının en iyi örneklerinden biri olmuştur.

Benzer bir anlayış ile sosyal medya üzerinden yürütülen "Yeniden İnşa" (Görsel 21) adlı çalışma; "BRAWE" projesiyle birlikte yürütülmüştür. BRAWE projesi, Türkiye ve Macaristan ortaklığında 2022 Şubat ayında başlatılan ve 7 ay süren bir projedir. Yürütücülüğünü Esra Eldem'in yaptığı, Melike Bayık ve Hande Çevik ile birlikte organize ettiği projedir. Proje, feminist ve aktivist pratiklerle birlikte güvenli ve dayanışma içinde eğitim ve gelişim üzerine kurulmuştur. Projeye açık çağrı sonucu 25 yaş altı 6 sanatçı seçilmiştir. Bu sanatçılar, ataerkil toplum baskısını eleştirel bir şekilde ele almışlardır.

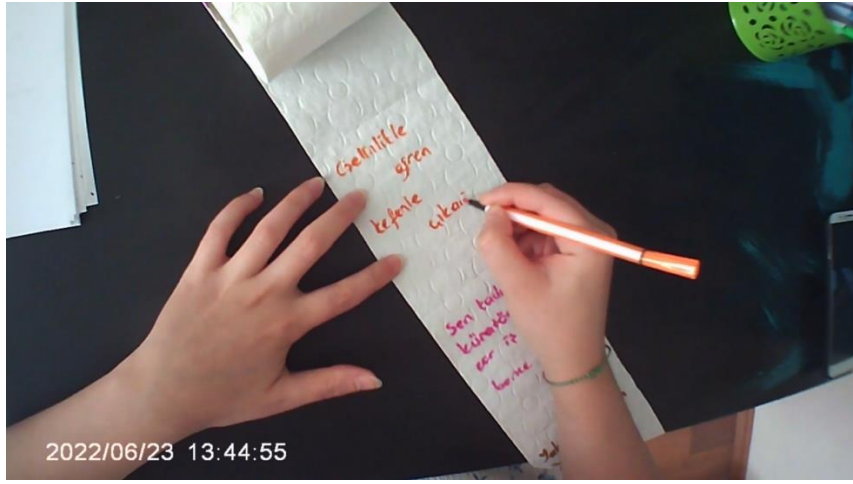
Proje sonunda ortaya çıkan çalışmalarda sanatçılar, sosyal bilimlerin tartıştığı sınırlar, şişmanlık fobisi, bedensel bütünlük, toplumsal beğeni, estetik kaygılar, dilsel cinsiyet eşitliği, kodlanmış kadın imgesi, abject, ötekileştirme, eşitlik ideolojisi, ataerkil ve kapitalist zihnin kadın bedenini metalaştırması, beden bir reklam unsuruna dönüştürülmesi, nesne haline getirilerek hiçleştirilmesi gibi kavramları sanat alanına taşıyorlar (<https://l24.im/MHSYg>.Erişim: 14.05.2024).

Projede yer alan diğer sanatçılar: Elif Atılır, Aylin Sabi Kıvrak, Berrak Güloğlu, Deniz Varlı, Hediye Usta, İlayda Bekdemir olmuştur. EKSAV/Eldem Sanat Alanı, Yort Kitap, Aurora Modularis ve Bankito Fesztival ortaklığında yürütölen BRAWE, Anadolu Kültür, MitOst, Stiftung Mercator, European Cultural Foundation, iac Berlin ve Chrest Foundation tarafından desteklenen VAHA projelerinden biridir.

Görsel 21. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşa/Rebuild, Video Performans, 03:19:16 ve Mekana özgü yerleştirme, Tuvalet kağıdı ve metal asma aparatı, 13,5 cm X 3 adet

“Yeniden İnşa” çalışmasının ilk aşaması, sanal kamusal alan olan sosyal medya aracılığıyla yapılan bir video ile başladı. Video içerisinde, kişilerden hayatlarına müdahale eden söylemleri ve kendi deneyimlerini paylaşmaları istendi. İçinde bulunduğumuz toplumda, kadınlar ve LGBTİQ+lar olarak, günlük yaşamımızı etkileyen birçok görünmez kural ve söylemle karşılaşmaktayız. Bu kurallar ve söylemler, yaşam standartlarımızı sınırlayan, hayatımıza müdahale eden ve bizi zor durumlarla karşı karşıya bırakan unsurlardır. Gelen yorumlar ve sosyal medya üzerinden toplanan verilerle birlikte, çevreden duyulan–sözlü ifadeleri ve bazı bilinen kişilerin sözlerini de not alındı. Böylelikle, toplamda 363 söylem ele alınmış oldu.

Görsel 22. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşaa / Rebuild, Video Performans, 03:19:16

Toplanan verilerde eleştirilecek çeşitli noktalar bulunsa da temelde hepsi, yaşamımıza müdahale eden ve günlük yaşantımızı etkileyen söylemlerdi. Bu düşünceden hareketle, katılımcıların bıkkınlığını ve mücadelenin ironik ifadesi olarak, her bir söylem tek tek tuvalet kağıtlarına yazıldı. Bu ilk yazma aşaması, bireysel olarak toplanan verileri içeriyordu ve bu süreçte video çekimi yapılarak kayıt alındı. Video çekiminin tam uzunluğu 03:16:46 olarak tamamlandı (Görsel 22).

Görsel 23. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşaa Çalışması Workshop Görüntüsü, Tuvalet Kağıtları ile Kağıt Hamuru yapımı ve Heykel Yapımı, Bankito Festivali, Bank/Macaristan

Çalışmanın diğer bir aşaması fiziksel mekanlarda benzer süreci birlikte yürütmek oldu. Sosyal medyada başlayan “söylemlerinizi yazın” daveti ikinci aşamada yüz yüze gerçekleştirildi. Birlikte sorunlar, söylemler belirlendi ve tuvalet kağıtlarına yazıldı. Sonrasında biriken kağıtlarla kağıt hamuru yapıldı ve feminist heykelcilere dönüştürüldü (Görsel 23/24).

Görsel 24. Deniz Varlı, 2022, Yeniden İnşa Çalışması Workshop Çalışmasından Örnekler

Kolektif, belirli bir amaç uğruna birden fazla kişinin oluşturduğu gruplardır. Bu grupların eylemleri toplumsal mücadeleyi kapsadığında kolektif eylem olmaktadır. Bilinçli bir şekilde oluşturulan bu kolektif topluluklar, seferberlik ve dayanışma ile eylemlerini yürütürler. Dijital teknolojiler sayesinde oluşturulan yerel topluluklar uluslararası bir nitelik kazanabilmektedir. Bu şekilde ise dağınık değil tüm dünyada örgütlü ve tutarlı aktivist faaliyetler yürütülmüş olmaktadır.

Dijital kardeşlik, çevrim içi alanların ve çevrimdışı pratiklerin kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Yeni çevrim içi platformlar ve medya uygulamaları, feminist aktivistlerin toplumsal cinsiyet eşitliği için düşünme ve mücadele etme şeklini değiştiriyor. Her ikisi de bu ilişkinin fırsatlarını ve sınırlamalarını taşıyor. Sosyal ağların ve çevrim içi medyanın kadın örgütlenmesinde önemli bir rol oynadığı varsayımı doğru olabilir, ancak bunlar tek yol değil ve birbirini tamamlayıcı olarak kalmaları gerekiyor. “Dijital kardeşlik” kavramı, bu karmaşık dengeyi anlamamıza yardımcı oluyor ve farklı aktivizm düzeylerinin yeniden değerlendirilmesine olanak tanıyor (Bozizot, 2019 s. 34-36).

Feminist gruplar/hesaplar akılda kalıcı hashtagler ve kampanyalarla tıklanmayı, etkileşimi ve paylaşımı teşvik eden içerikler oluşturarak feminizmle aktivist biçimde ilgilenmeyen ya da ilgisi az olan, kadınları etraflarında toplamak için de çalışırlar. İçerik üreten feministler, üretimlerinde dönemlerine uygun ilgi çeken metinler, illüstrasyonlar, karikatürler, video düzenlemeleri gibi teknikler kullanırlar. Geçmişte, bu tür işleri sadece profesyonel eğitim almış kişiler yapabiliyordu. Örneğin, video/film yapımcıları sadece bu tür içerikleri üretebilirken, şimdi ise çeşitli mecralarda (YouTube, Udemy gibi) "kendin yap" (DIY) videoları ile pratik eğitimlerle öğrenip kendi

içeriklerini üretebilmektedirler. Bu üretimlerini de çok farklı mecralarda paylaşabilmektedirler. Böylelikle, çok sayıda insana hitap edebilecek farklı içerikler üretilmiş olur.

Mizah ve hiciv, gençlik isyanının iletişim tarzı olagelmıştır. 1960'lar ve 70'lerin aktivizminde alaycı ve eleştirel dil sıkça kullanılmıştır. Günümüzde de paylaşılan dijital içeriklerde, 21. yüzyılın eleştirel ve esprili diliyle hala hakim dillerden olan hiciv kullanılmaya devam etmektedir. Oluşturdukları eğlenceli videolar, esprili tweetler ve caps'ler ile popüler kültür tüketicilerine ulaşırlar. Ayrıca, karşı saldırılara alaycı bir dil kullanarak cevap verme stratejisini tercih ederler. Bu şekilde feministler, kendi dillerine uygun topluluklar oluşturup onlara hitap ederler. Bu esprili dil aynı zamanda başka bir konuya daha dikkat çekmektedir. Ana akım medyanın sıklıkla kullandığı cinsiyetçi dil ve tecavüz şakaları gibi zararlı söylemler, şakalaşmanın gerçek anlamının bunlarla sınırlı olmadığını gösterir.

Mizah ve hiciv öne çıkarılarak yapılan bir çalışma olan “Küllerimden Doğarım, Yine Yeni Yeniden” (Görsel 25/26/27/28/29/30/31) çalışması toplum içerisinde kullanılan bazı söylemler üzerine oluşturulmuştur. Toplumdaki baskıcı söylemleri eleştirmeyi ve yeniden yaratım yoluyla dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Mizah ve hiciv, bu baskıcı söylemleri eleştirirken, aynı zamanda yeni anlamlar yükleyerek toplumda var olan önyargıları ve stereotipleri dönüştürme potansiyeline sahiptir.

Görsel 25. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden – Akrep, Dijital Çizim.

Görsel 26. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden – İnek, Dijital Çizim.

Ele alınan söylemler, belirli bir hayvanın veya yaratığın öne çıkan özelliği ile insana atfedilerek, o kişinin aşağı olduğu anlamını belirtmek için kullanılmaktadır. Bu söylemler, kadınları aşağılamak, hor görmek, alay etmek veya görmezden gelmek gibi sistematik olarak uygulanan baskı çeşitleridir. Bu tür söylemler, kadının potansiyelini gerçekleştirmesinde engel oluşturmak ve hürriyetini kısıtlamak gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Kadın vücudu söylemlerde atfedilen hayvan veya yaratıkların karakteristik özellikleri ile birleştirilerek yeni karakterler yaratılmıştır. Bu yeni karakterler, sistematik baskıya karşı bir mücadele yöntemi olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın tamamı sekiz karakterden oluşmaktadır. Yaratılan karakterlerle, atfedilmek istenen olumsuz anlamlar yapı sökümü uğratılarak olumlu anlamlara, daha iyisine ve yeni potansiyellere dönüştürülmektedir. Tüm bunları yaparken coğrafyamıza ait Anadolu kilim desenleri ve simgeledikleri anlamları gözetilerek kompozisyonlar oluşturulmuştur.

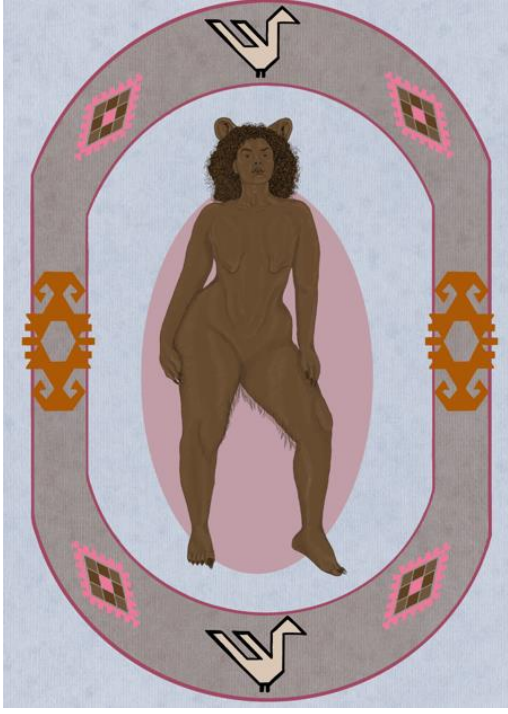
Anadolu topraklarında kadınlar, geçmişten günümüze sembolizmi yaygın olarak iletişim aracı olarak kullanmışlardır. Anadolu kilim desenleri bunlardan başlıca olanlarıdır. Burada yaratılan karakterler ve anlamları ile bir arada kullanılan kilim desenleri ve anlamları birleştiklerinde çok daha güçlü olduklarına inandığım görseller olmuşlardır.

Görsel 27. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım
Yine Yeni Yeniden – Yılan, Dijital Çizim.

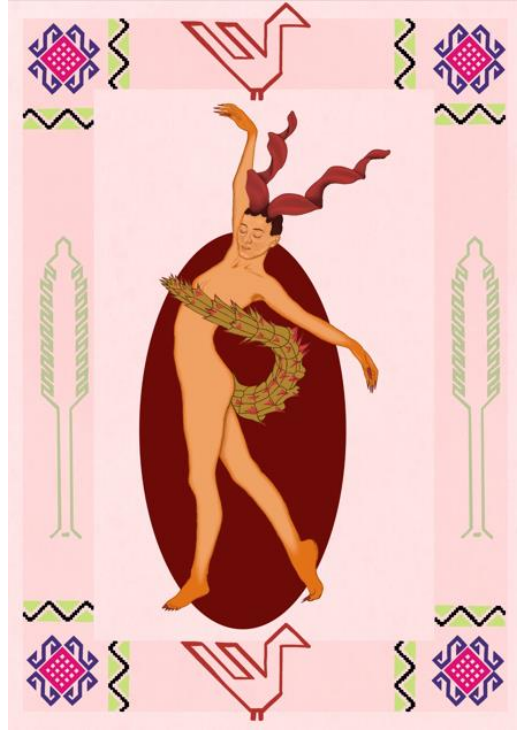
Görsel 28. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım
Yine Yeni Yeniden – At, Dijital Çizim.

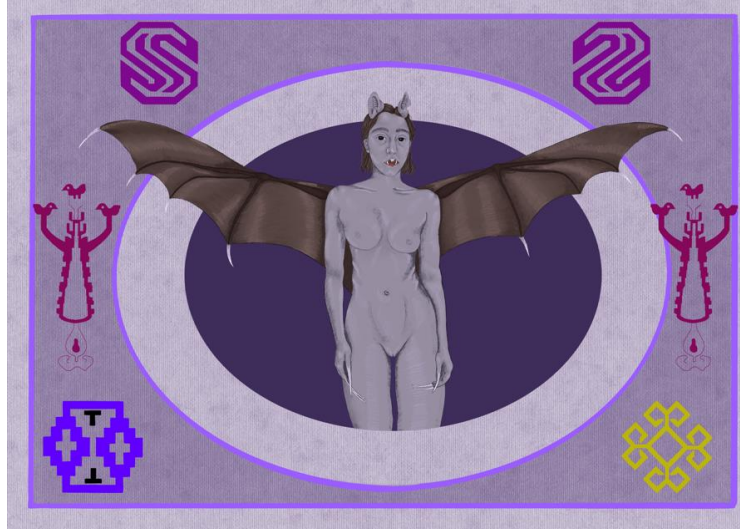
Görsel 29. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım
Yine Yeni Yeniden – Ayı, Dijital Çizim.

Görsel 30. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım
Yine Yeni Yeniden – Keçi, Dijital Çizim

Görsel 31. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden – Şeytan, Dijital Çizim.

Görsel 32. Deniz Varlı, 2024, Küllerimden Doğarım Yine Yeni Yeniden – Vampir, Dijital Çizim.

Çalışmada yer alan karakterler ve toplumdaki söylemler şunlardır:

Şeytan, dini ve mistik bir varlık olarak, vesvese vererek insanları günaha sürükler. Toplumsal söylemlerde, bir kadın erkeğin aklına girerek onu etkilediğinde bu kadın "şeytan" olarak nitelendirilir. Olayın olumlu ya da olumsuz olması genellikle önemli değildir. Bu kadın, erkeğin iradesini yönlendirmiştir; yoksa erkeğin akli üstün olup, kadının aklına ihtiyaç duymaz. Böyle bir durumda kadın ancak şeytan olabilir. Erkek ise, kadına boyun eğdiğinde kandırılmış olarak addedilir.

Vampir, insanların kanını emerek yaşamını sürdüren lanetli bir mitolojik varlıktır. Toplumsal söylemlerde, bir kadın erkeğin maddi varlıkları için onunla birlikte olduğunda veya çok konuşarak erkeğin hayatını zorlaştırdığı düşünüldüğünde, bu kadına "vampir" denir. Bu ifade, kadının erkeğin ömrünü tükettiği, diğer bir deyişle erkeğin kanını emerek yaşamını sürdürdüğü suçlamasıyla kullanılır.

Akrep, zehirli kuyruğu ile tehlike anında saldıran bir hayvandır. Toplumsal söylemlerde, kadın, erkeğin hayatına yön verebilen bir özelliğe sahipse, bu kadın kesinlikle erkeği zehirlemiştir. Erkek kendi iradesiyle kadına inanmış olamaz, kadının sözleri haklı olamaz; ortada bir oyun vardır ve bu oyunun zehri kadındır.

İnek, sütünden faydalanılan bir hayvandır. Kadının emzirme özelliği nedeniyle ineğe benzetilmesi, onu sadece bebeğin büyümesine yardımcı olan, zihinsel fonksiyonu olmayan bir varlık olarak göstermektedir. Kadının fikirlerini ve isteklerini önemsizleştirmek ve değersiz göstermek amacıyla kullanılan bir hakarettir.

Yılan, sessiz, zor fark edilen ve türüne göre zehirli olabilen bir hayvandır. Yılanın bu özellikleri, kadına "sinsi" ve "zehirli" anlamları yüklemek için kullanılır. Bu ifade, kadının sinsice fark ettirmeden işlerini yürüttüğü, erkeğin aklına girdiği veya erkekten gizli işler yaptığı düşüncesiyle hakaret amacıyla kullanılır.

Keçi, inatçı özelliği ile bilinen ve dik yamaçları çıkabilen bir hayvandır. Kadının inatçılığı, hakaret amacıyla "keçi" olarak nitelendirilir. Kadın, başkalarının sözlerine kulak asmaz ve kendi isteklerine yönelirse, "inatçı keçi" olarak görülür ve kötü bir karakter olarak damgalanır.

At, uzun boylu ve bacaklı, üreme organları vücut yapısıyla uyumlu olarak büyük olan bir hayvandır. Bu fiziksel özellikleri nedeniyle, uzun boylu ve uzun bacaklı kadınlar için kullanılır. Bu kadınların cinsel organlarının da büyük olduğu düşünülerek, erkekler için heyecan verici bulunur ve "at gibi kadın" ifadesi kullanılır.

Ayı, vücut yapısı ve sahip olduğu kürk ile iri ve vahşi bir hayvandır. Kapitalizmin dayattığı güzellik algıları nedeniyle, zayıf ve ince belli, güzel iri yuvarlak göğüsler, iri kalkık kalçalar ve ince uzun bacaklara sahip olmayan, aksine kilolu ve "şekilsiz" bir vücuda sahip olan kadınlar için "ayı" denir. Kilolu olan herkes için kullanılabilse de, güzel olması gereken kadınlar için daha önemlidir ve zorunludur.

Çalışmada yer verilen Anadolu motifleri ve anlamları şunlardır:

Suyolu Deseni: Anadolu'da hayatı, bolluğu ve yeniden doğuşu simgeler.

Yıldız Deseni: Mutluluk ve bereketin simgesidir.

Hayat Ağacı Deseni: Yaşamı sürdürmeyi ve kainatı temsil eder.

Akrep Deseni: Şeytani ruhlardan, kavga ve kötü niyetten korunma amacı taşır.

Eli Belinde Motifi:** Dişiliğin simgesidir; doğurganlık, analık, bereket, uğur, mutluluk, kısmet ve neşeyi sembolize eder.

El, Parmak, Tarak Motifi: Dokuyan kişiyi kötü gözlerden koruduğuna inanılır. Tarak motifi doğurganlığı, el motifi verimliliği ve bolluğu işaret eder. Eller, insanın yaratıcı gücünü temsil eder.

Göz Motifi: Nazar önlemi olarak düşünülür.

Kuş Motifi: Sevgi, sevgili veya ölen kişinin ruhunu temsil eder. Kuş, kadınla özdeşleşmiştir; kutsaldır, özlemdir, haber müjdecisidir.

Yılan Motifi: İlk çağlardan beri Anadolu'da kutsal bir varlık sayılır; korku ve saygı beslenir.

2.1.2. Türkiye'de Dijital Feminizm Aktivist Pratikleri

Gezi Direnişinin yaşandığı 2013 yılında dönemin yaygın kullanılan sosyal medya uygulamaları örgütlenme ve bilgi alışverişi amacıyla kullanılmıştır. Direnişe destek olmak, bilgi alışverişi yapmak ve kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla sosyal medya öne çıkan bir iletişim aracı olmuştur.

Gezi Direnişi Türkiye'de sosyal medya kullanım normlarını ve aktivizm biçimlerini değiştiren bir dönüm noktası olmuştur. Getirisi olarak, tüm aktivizm biçimleri değişime uğramış ve sosyal medya ile diğer dijital mecralarda daha fazla yer almaya başlamıştır. Ana akım medyada temsil edilmeyen ve söz hakkı verilmeyen tüm muhalefet biçimleri, sosyal medyayı kendi iletişim aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Benzer şekilde, feminist taleplerin paylaşıldığı bir tartışma ve diyalog alanına dönüşen sosyal medya, fiziksel veya ana akım medya üzerinden ulaşılamayan kadınlara erişebilme imkânı sunmaktadır (Büyükgöze, 2023, s. 15-16).

2003 yılında İstanbul'da başlayan "Feminist Gece Yürüyüşü", özellikle 2012 yılından bu yana katılımcı sayısında artış göstermektedir. Bunun sebebi, sosyal medyada yürüyüş çağrılarının yaygınlaştırılmasıdır. Ayrıca, yürüyüş alanından paylaşılan fotoğraf ve videolar da katılımcılar üzerinde etkili olmaktadır. 8 Mart'ın öne çıkması ile çeşitli kutlama ve etkinlikler de düzenlenmeye başlamıştır. Konferanslar, seminerler, sergiler ve kadınların bir araya gelerek o yıl ki 8 Martta dile getirecekleri taleplerin konuşulması üzerine toplantılar gibi etkinlikler düzenlenebilmektedir.

2024 yılında İstanbul'da AKM'de "SÜS" ismiyle açılan 8 Mart sergisi 13 erkek sanatçıdan ve 31 eserden oluşmaktadır. Sergide hiç kadın sanatçıya yer verilmemiş olması ve adının "SÜS" olması eleştirilere sebep olmuştur. AKM sanat yönetmeni Remzi Buharalı ile yapılan röportajda son 2 yılda yapılan 8 Mart sergilerinin konseptinin devamı olarak bu yılki konseptinin "erkek gözünden kadına bakış açısı" olarak yer verdiklerini söylemiştir. Bunun yanı sıra Remzi Buharalı'nın açılış konuşmasında "Özellikle anne olan kadın çok özeldir. Özellikle yaşamın içerisinde emekçi olan kadın çok özeldir. Sevgili olan kadın çok özeldir. Bir erkeğin eşi olan, karısı olan kadın çok özeldir" cümlelerini kurması ve söyleşilerde "Süs: İmge olarak Kadın" başlığını kullanmaları eleştiriye açık söylemler olarak tarihe geçmiştir (<https://l24.im/7zaU> Erişim: 13.05.2024).

Sanat tarihinde erkek sanatçılar tarafından kadının yanlış temsillerine karşı uzun süre verilen mücadeleler ve feminist eleştirilerle geliştirilen sanat üretimi ve sanat tarihi yazımının süregelen mücadelesi gibi bir arka planı varken, 21.yy modern erkeğin kadın temsiline değişkenliğinin deneyini yapmak için böyle bir serginin gerekliliği düşündürücüdür. Bunun yerine sanatçıların birlikte ürettikleri, öğrettikleri söyleşiler düzenlenmesi daha yerinde olabilirdi.

8 Mart, kadınların ve cinsiyet eşitliği mücadelesi veren bireylerin coşkuyla kutladığı bir gün olmasının yanı sıra hala var olan patriarkal sorunlara dikkat çekmek ve bu sorunlarla mücadele

etmek için bir platform sağlar. Bu tarih, kökenlerini 1857'de New York'taki bir tekstil fabrikasında yaşanan “eşit işe eşit ücret” talepleriyle başlayan eylemlere dayandırır. Günümüzde, 8 Mart sadece bir kutlama günü olmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve patriarkal yapılarla mücadele etmenin bir simgesi haline gelmiştir. Bu kapsamda üretilen “Kadınların Fermanı” (Görsel 33) isimli çalışma, 2022’de Ankara’da yapılan 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü’nden çekilen görüntülerle görselleştirilmiştir. Çalışmada, kumaş, dikiş ve oklava gibi geleneksel olarak kadınlara atfedilen nesnelere kullanılmıştır. Bu nesnelere, feminist sanatın bir parçası olarak uzun süredir kullanılmakta ve yeniden yorumlanmaktadır.

Görsel 33. Deniz Varlı, Kadınların Fermanı, 2023, Dijital Çizim-Kumaş Üzerine Dijital Baskı-Dikiş, 40 x 585 cm, 1/2

Yapım sürecinde dijital çizim ve dijital baskı teknikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Sonraki süreci kumaş, dikiş ve oklava eklenerek tamamlanmıştır. Özellikle, kırmızı işlemeli kumaş, geleneksel kına gecesi kıyafetlerinde kullanılan bir kumaş türü olarak seçilmiştir. Bu kumaş, masumiyet ve iffetin sembolü olarak kabul edilirken, aynı zamanda geçmiş ile günümüz arasındaki farklılıklara vurgu yapmak için kullanılmıştır. Bu çalışma, geçmişten günümüze kadınların ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dezavantajlı konumda bulunan bireylerin mücadelesini ve değişimini temsil eder. Daha az görünür ve dinlenilen taraf olmaktan, haklarını açıkça talep eden döneme doğru bir ilerleme ve dönüşümü ifade eder.

Ülkemizde yaşanan kadın cinayetlerinin dehşet verici olaylarından biri olan Özgecan Aslan cinayeti ve sonrasında yaşanan süreçte toplumun mağdur suçlayıcı tutumu gibi durumlar, kadına şiddet ve taciz olaylarının artışına sebep olmuştur. Bu sebeplerle, 2015 yılında #SendeAnlat hashtag'iyile bir kampanya başlatıldı. Bu kampanyada, kadınlar maruz kaldıkları tacizi ve şiddeti paylaşarak failleri ifşa ettiler. #SendeAnlat kampanyası, 2017 yılında tüm dünyaya yayılan #MeToo kampanyasıyla çok benzerdir. Ancak #SendeAnlat kampanyası daha önce yapıldığı için ilk sosyal medya teşhir kampanyası olarak adlandırılabilir (Şener, 2023, s. 99-100).

#Metoo hashtag'i Türkiye'de dünya çapında olduğu kadar etkili olmamıştır. Bunun nedenleri toplumsal nedenler veya internet kısıtlamaları olabilir. Türkiye'de benzer bir etkiyi yaratmak amacıyla başlatılan #SenDeAnlat hashtag'i, kadınların maruz kaldığı taciz ve şiddet olaylarını açıkladıkları bir eylemdir. Bu hashtag, 14 Şubat günü Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi İdil Elveriş'in paylaştığı içerikle başlamıştır. Oyuncu Beren Saat'in de hashtag üzerinden paylaşım yapmasıyla katılımcı sayısı artmıştır.

Twitter analizleri yapan Star Metrenin çalışmalarına göre, bu hashtag toplamda 1.079.791 kez içeriklerde kullanılmış ve bu etiketi kullanan içerikler 774.985 kez yeniden paylaşılmıştır. Hashtag oluşturulduktan bir gün sonra ise Twitter'da en çok konuşulan (trending topic) hashtag olmuştur (Kızıl, 2021 s. 38- 39).

Hashtag aktivizminde #SendeAnlat'tan sonra benzer kampanyalar yapılmıştır. Bunlar; Akademide ki eril tahakküme karşı başlatılan #ErilAkademiyeDurDe!, kadın set çalışanlarının maruz kaldıkları tacizi ifşalamak için başlattıkları #BizTakipteyiz, edebiyat alanındaki ayrımcılığı ve tacizi ifşalamak için ise #Uykularınızkaçsın hashtag kampanyaları örnek verilebilir.

Aktivizm türlerinde olan Dijital Haritalama örneğinde yer alan HarassMap uygulamasına benzer olarak Türkiye'de KADES uygulaması gerçekleştirilmiştir. KADES, kadınların ve çocukların maruz kaldığı şiddet, taciz gibi eylemleri engellemek adına kullanıcılara sunulmuş resmi bir uygulamadır.

Şiddete maruz kalma ihtimali olan kadınlar, akıllı telefonları üzerinden yapacakları ihbarlarda hızlı bir şekilde bu iş için kurulan "Kadın Acil Destek İhbar Sistemi"ne ulaşabilmektedir. Akıllı telefon kullanıcısı bir kadının, Google Play Store ve Apple Store uygulamasından indireceği "Kadın Destek Uygulamasını" (KADES), T.C. Kimlik Numarasını girerek ve sonrasında EGM sunucularından gelen aktivasyon kodu ile aktif hale getirebileceği uygulama acil durumlarda cihaz konum bilgisini açarak bir tuşla Acil Çağrı Merkezine ulaşarak, yardım çağrısının yapıldığı olay yerine en yakın ekip veya devriyenin sevk edilerek olaya müdahalesi sağlanmasıdır (Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 2024).

Türkiye'de faaliyet gösteren "Kız Başına", gönüllü aktivistlerden oluşan kar amacı gütmeyen bir kuruluş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı şiddet türlerini ile mücadele amacı taşıyan bir sosyal sorumluluk platformudur. Şiddetin meşrulaştırılmasına engel olmak ve kadını güçlendirmeyi amaçlayan çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar sosyal medya tabanlı olarak yürütülen kampanya ve projelerden oluşmaktadır. Bu projelerden örnek olarak; Dijital Karanfil Projesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Dayalı Şiddete Karşı Empati Uyandırmayı Amaçlayan Sanal Gerçeklik Projesi, Elektronik Keleçe Kampanyası'ndan bahsedilebilir.

Elektronik Keleçe Kampanyası, 2017 yılında gerçekleştirilen kampanya İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmenin konuşmalarının yapıldığı süreçte sözleşmenin önemini göstermek ve uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla bilinç oluşturma projesidir. Bu kapsamda sözleşmede yer alan

elektronik kelepçe uygulamasının aktif hale getirilmesini sağlamak için başlatılmış ve sosyal medyada yürütülen bir dijital kampanyadır (<https://124.im/YCtm>.Erişim: 14.05.2024)

Dijital Karanfil Projesi, 2019 yılında gerçekleşen proje, kadın cinayetlerinin gerçekleştiği mahalle ve semtlerine olay hakkında topluma bilgi verilmesi ve bir anıt oluşturması istenciyle QR kodlar basılı posterler ve stickerlar yapıştırılmıştır. QR kodu okutan kişiler cinayet ile ilgili haberlere ulaşabilmektedir. 72 ilde bu proje gönüllüler tarafından gerçekleştirilmiştir. Sonrasında gezici sergi olarak planlanan projenin 9 üniversitede sergisi yapılmıştır. Proje, Facebook'un yürüttüğü "Peer to Peer (P2P): Facebook Global Digital Challenge" yarışmasında birincilik ödülüne hak kazanmıştır (<https://124.im/upzy> Erişim: 14.05.2024)

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Dayalı Şiddete Karşı Empati Uyandırmayı Amaçlayan Sanal Gerçeklik Projesi, 2022 ve 2023 yılları arasında süren proje şiddete karşı empati duygusunu artırmak için interaktif bir deneyim yaratmaktır. Projede kırsalda erken yaşta evlilik yapmak zorunda kalan Sema isimli kadının hikayesine ve günlük yaşantısına VR (sanal gerçeklik) ile eşlik edilen bir interaktif deneyim projesidir. Projenin Ankara Kent Konseyi'nde tanıtımı ve gösterimi gerçekleşmiş ve bu gösterime eşlik eden bir sergi de yapılmıştır (<https://124.im/OiIYWn> .Erişim: 14.05.2024)

Sonrasında projenin İstanbul Müze Gazhane'de gösterimi ve sergisi de gerçekleşmiştir. Küratörlüğünü Begüm Güney'in ve asistanlığını Yağmur Doğan'ın yürüttüğü "Başka Bir Dünyadan" sergisi düzenlenmiştir. VR deneyimi ve 14 çağdaş sanatçının yer aldığı sergide; Gülçin Aksoy, Nazan Azeri, Simay Bahçivan, Mustafa Boğa, Eda Çekil, Fırat Engin, Emel Ceren Erarslan, Ekin Kılıç Ezer, Gülsün Karamustafa, Şükran Moral, Sena, Zeynep Solakoğlu ve Deniz Varlı'nın çalışmaları yer almıştır.

Bu kapsamda Türkiye'de VR ile gerçekleştirilen ilk toplumsal cinsiyet eşitliği projesidir. Ayrıca proje UNFPA Joint Innovation Challenge 2022'de (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Ortak İnovasyon Yarışması) Türkiye'den ilk ve tek kazanan olarak öne çıkmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Dayalı Şiddete Karşı Empati Uyandırmayı Amaçlayan Sanal Gerçeklik Projesi kapsamında Müze Gazhane'de açılan sergide "Kara Delik" (Görsel 34/35) adlı çalışma yer almıştır. Bu çalışma beton kapaktan ve aydınlar kağıt sayfalarından oluşan bir sanat kitap çalışmasıdır. Çalışma içerisinde kadın cinayetlerine ait haber kupürleri bulunur. Bu kupürlerin her sayfada biraz daha silindiğini ve bir yeni haberin geldiğini görürüz. Bu kitap içerisinde bir kısır döngü de devam eder. Bu kısır döngüyü ezen ağır beton kapaklarla buna sıkıştığımız ve çözümsüz kaldığımız fikrini ifade etmektedir.

Görsel 34. Deniz Varlı, Kara Delik, 2021, Karışık Teknik - Art Book Çalışması, 15,5 x 20 x 7,5 cm

Görsel 35. Deniz Varlı, Kara Delik, 2021, Karışık Teknik - Art Book Çalışması, 15,5 x 20 x 7,5 cm, İç Sayfalardan Görünüm.

Benzer anlamda ve değerinde bir başka proje olan Avrupa Birliği desteğiyle ELELE DESTEK Programı kapsamında yürütülen "Sayıların Ötesinde: Türkiye'deki Kültürel ve Dini Topluluklar Arasında Köprü Kuran Bir Enformasyon Sanatı Girişimi" projesi, Kız Başına tarafından hayata geçirildi. Bu proje, Türkiye'deki dini ve etnik azınlık topluluklarının temsilinin ve görünürlüğünün artırılmasını hedeflemektedir.

Sanatçılar, veri bilimi ve yapay zeka alanlarında aldıkları eğitimlerin ardından, çalışmalarını kişisel hikayeleri içeren verilerle oluşturdular. Bu çalışmaların amacı, toplum genelinde daha kapsayıcı bir bakış açısı oluşturarak ilham vermektir. Proje süresince, sanatçılara Veri Bilimi Teknik Atölye ve Beceri Geliştirme Oturumları düzenlenmiş, topluluk çalışmaları ve oturumlarıyla birlikte kapsayıcılık içinde üretimler gerçekleştirilmiş ve sonunda bir sergi düzenlenmiştir.

Eğitimlerin ve çalışmaların ardından “Sayıların Ötesinde: Birler ve Sıfırlar” isimli sergi İstanbul Barın Han’da açılmıştır. İçinde bulunduğum bu proje ve sergide “Hayat Ağacı” (Görsel 36) isimli veri görselleştirme ve feminist arşivleme çalışmam ile yer aldım. Bu çalışma, dijital teknikler kullanılarak toplanan verilerin geleneksel teknik ve simgeleriyle oluşturulan bir çalışmadır.

Görsel 36. Deniz Varlı, Hayat Ağacı, 2023, Yerleştirme (Tuval Üzeri akrilik, Amerikan bezi, elyaf, püskül), 250x80 cm, 8x8 cm kare yastıklar 74 adet

Osmanlı Devleti'nin erken cumhuriyet dönemi olarak geçen zaman diliminden günümüze kadar olan süreçte, feminizm bağlamında gerçekleştirilen eylemler, kampanyalar, yayımlanan kitaplar, dergiler, gazeteler, kurulan vakıflar, dernekler, inisiyatifler, topluluklar ve mücadeleler sonucunda elde edilen anayasal haklar gibi tüm kapsamlı bilgileri içeren bir veri listesi hazırlandı. Veri toplama sürecinde, Feminist Bellek, Çatlak Zemin, Mor Çatı, Sosyalist Feminist Kolektif ve çeşitli haber siteleri gibi web siteleri tarandı, ayrıca çeşitli makaleler incelendi.

Hazırlanan bu veriler, Anadolu kilim desenleri ile sembolize edilerek gruplandırıldı. İlk olarak, elde edilen veriler kurulan kurumlar (gruplar, inisiyatifler, örgütler, dernekler), eylemler (sokak gösterileri, kamusal alanlarda hackleme, kampanya düzenleme), anayasal haklar, yayınlar (kitaplar,

dergiler, gazeteler) ve feminizme bağlı olarak ortaya çıkan genel gelişmeler olmak üzere beş gruba ayrıldı. Semboller, kendi anlamlarını koruyarak feminizm bağlamında yeniden yorumlandı.

Akrep deseni, Anadolu'da şeytani ruhlardan, kavga ve kötü niyetten korunmak amacıyla işlenen bir desendir. Bu çalışmada yapılan yorum ise ataerkinin bireyler üzerinde oluşturmaya çalıştığı tüm baskı ve şiddet türlerine, toplumsal düzeyde yaratılan eşitsizliklere karşı mücadele eden feminizmin varlığını temsil eder. Yapılan tüm eylemler, burada akrep desenine bağlanarak 'korunma' olarak yorumlanmıştır.

İm ve Damga deseni, Anadolu'da var olmayı simgeler ve boy, oba, oymak gibi toplulukları temsil eder. Çalışmada yapılan yorum ise feminizmin sürdürülmesi ve eşitlik mücadelesinin devamı için kurulan tüm toplulukların, kurumların, vakıfların, derneklerin, inisiyatiflerin ve örgütlerin temsilidir.

Suyolu deseni, Anadolu yaşamı, bolluğu ve yeniden doğmayı simgeler. Bu çalışmada yapılan yorum ise feminizmin varlığını ve gelişmelerini sağlayan diğer tüm faaliyetleri temsil eder. Yaratılan eşitsiz ve adaletsiz düzen, tüm yaşamsal faaliyetleri baltalar seviyededir. Yaşamımızı kendi elimize almak ve özgürce sürdürebilmek isteğimizin simgesidir.

Yıldız deseni, Anadolu'da mutluluk ve bereketin simgesidir. Bu çalışmada yapılan yorum ise feminizm mücadelesinin yayılması, gelişmesi ve daha fazla insana ulaşması için yapılan tüm yayımları (kitap, dergi, gazete vb.) temsil eder.

Hayat Ağacı deseni, Anadolu'da yaşamayı sürdürmeyi ve kâinatı simgeler. Bu çalışmada yapılan yorum ise verilen tüm mücadelelerin temeli zgr ve eşit bir yaşam sürdürebilmektir. Sokakta, evde, iş yerinde, okulda, dijital mecralarda ve her yerde verilen feminist mücadelelerin kalıcı olarak temellenmesi, anayasal olarak elde edilen haklarda vücut bulur. Hayat ağacı da burada bu anlamları karşılar.

2.1.3. Dijital Feminizmin Olumsuz Yönleri

Dijital aktivizmin olumsuz yönlerinden biri, internetin hükümetler tarafından kontrol edilebilir olmasıdır. Teknolojik alt yapının ve internet ağlarının hkmet rejimlerinin elinde olması çeşitli kısıtlamalara yol açmaktadır. Yükselen kolektif eylemleri hükümetler, internet ulaşımını ya da eylemin yükseldiği sosyal mecraları kısıtlayabilmekte, denetim altında tutabilmektedir. Aynı zamanda dijital ortamlardaki kullanıcı bilgilerine erişebilmektedirler. Bu durum ise kişi ve kişilerin baskınlar, tutuklanmalar, fişlenmeler ya da sınır dışı edilmeler gibi yaptırımlarla sonuçlanabilmektedir.

Dijital aktivizmin dezavantajlarından biri, “dijital eşitsizlik” durumudur. Dijital eşitsizlik, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki farklılıklar, ülkeler içinde yaşanan din, dil, ırk, sınıfsal ve cins/cinsiyet farklılıklarına dayalı eşitsizliklerin neden olduğu durumları ifade eder. Bu tür eşitsizlikler, teknolojik aygıtlara erişim sağlama veya onları kullanmayı öğrenme gibi durumlarla ilgilidir. Cinsiyete dayalı dijital eşitsizlik de ayrıca ele alınması gereken başka bir eşitsizlik türüdür. Bu nedenle, aktivizmin sadece dijital platformlarda yürütülmesi herkese erişemeyebilir. Bu sebeple aktivizm, aktif olarak fiziksel alanlarda da devam etmeli ve paralel olarak yürütülmelidir.

Dijital aktivizme gelen eleştirilerinden biri Büyükgöze'nin (2023) çalışmasında belirttiği gibi, "Kliktivizm" ve "Slacktivizm" olarak adlandırılan hareketlerdir. Kliktivizm, sosyal medyada içerikleri beğenmek, imza kampanyalarına katılmak, e-posta/mesaj/gönderi iletmek gibi etkinliklerle sınırlı olan pasif bir aktivizm biçimidir. Diğer yandan, Slacktivizm ise sosyal medyada içerik paylaşmakla sınırlı kalıp, gerçek dünya eylemlerine katkı sağlamayan bir dijital aktivizm türüdür.

Slactivizm, pasif bir eylem türü olarak nitelendirilmektedir. Bir bakıma aktivizme zarar verdiği de düşünülmektedir. Çünkü sadece dijital mecralarda az bir zahmetle üretilen aktivizm biçiminin her zaman fiziksel hayatta çok bir karşılığı bulunmamaktadır. Kişilerin bu şekilde sadece vicdanlarını rahatlattığı düşünülmektedir. Bu eleştirilere rağmen fark yarattığı olaylar da yaşanmıştır. Buna örnek olarak #IceBucketChallenge verilebilir. 2014 yılında yapılan “Bir Kova Buz Meydan Okuması” ALS (Amyatrofik Lateral Skleroz) hastalığına dikkat çekmek amaçlı bir kova suyun baş aşağı döküldüğü videoların yayınlanması ve insanları destek olmaya çağırması üzerinedir. Bu yol ile hastalık için farkındalık kazandırılmış ve yüklü miktarda bağışlar toplanmıştır (<https://124.im/Ib1XTG> Erişim: 23.04.2024).

Dijital aktivizmin bir yöntemi olan sosyal medya kullanımının olumlu getirilerinin yanı sıra zorlukları veya kısıtlamaları da bulunmaktadır. Sosyal medya dilinin geleneksel feminizmin kendini ifade ettiği biçimlerden farklı olması zorluk oluşturmaktadır. Genellikle, feminist metinler uzun ve sosyal politik bağlamları detaylıca verilen metinlerdir. Ancak, sosyal medyanın kullanıldığı platformlara göre bazı kısıtlamaları bulunmaktadır. Örneğin; X'de karakter sınırlaması vardır ve Instagram'da görselliğin ön planda olmasıyla uzun metinlere talep az olabilir. Bu uygulamaların kullanımı içinde feministler, farklı ifade biçimleri geliştirmektedirler. Eylem alanlarından video ve fotoğrafların paylaşımı, yürüyüşlerdeki döviz, pankart ve lolipopların paylaşılması ya da sloganların öne çıkarılması gibi yöntemler kullanılmaktadır. Sosyal medya aktivizmi sadece katılım açısından değil, aynı zamanda izleme, tanık olma ve öğrenme potansiyeli ile de değerlendirilebilir. İkinci zorluk, bireysel katılımın ön planda olmasıdır. Bireycilik,

neoliberalizmle bütünleştiği için feminizmin kolektif hedeflerini riske atmaktadır. Feministler, patriarkal gibi tarihsel ve kümülatif ilerleyen bir sisteme karşı birlikte mücadele ederek üstesinden gelebilirler. Ayrıca, ben dilinin yaygınlaşması da sosyal değişimi zorlaştırabilir.

Görünür olmanın zorlukları da mevcuttur. Anti-feminist gruplar, çeşitli erkek grupları veya marjinal gruplardan gelen karşı çıkış ve saldırılar gerçekleştirilmektedir. Kadına şiddet ve kadın cinayeti gibi konular kamuoyu oluşturabilirken, kürtaj, ev içi emek, kadın cinselliğinin ifadeleri, taciz ve tecavüzde kadınların beyanlarını esas almak ve nafaka hakkı gibi diğer talep ve söylemler hakkında saldırıya uğrayabilmektedirler.

Anti-feminist grupların yöntemleri de şunlardır: takip, tehdit ve hakaret, dijital linç, sahte hesaplar açmak, feminist profilleri hacklemek, feminist hesapları dijital platformlara şikayet etmek. Feminist aktivistlerin saldırılara karşı aldıkları önlemler şunlardır: İfşa edilmesi, saldırgan mesaj ve yorumların silinmesi ve bildirilmesi, failerin engellenmesi, dava açılması, siber saldırıları izlemek için kadro değişikliği yapılması (Büyükgöze, 2023, s. 52-53).

Moloney ve Love'ın (2018), çalışmasında ortaya koyduğu gibi, taciz vakalarının ana sebebi erkek egemenlik kültürüdür. Bourdieu'ye göre, "erkeklerin spontane ittifak mantığı" bir alanda kadın sayısının çoğalması o alanın kadınsılaşmasından çekinmeleri ve kendi konumlarını korumak için şiddet eğilimi göstermelidir" (Tuna, 2023, s. 171).

Dijital şiddet, iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar aracılığıyla dolaşıma girip viral olabilen bir risktir. Kullanılan aygıtlar telefon, tablet, bilgisayar gibi ve sosyal medya, oyunlar, bloglar üzerinden bir kişiye ya da bir gruba yapılabilen tehdit, taciz, şantaj ve ötekileştirici söylemleri ifade eder (Sarışın, 2022, s. 262). Yaygın bir şekilde görülen dijital şiddet türleri ise taciz, nefret söylemi, aşağılama, kimliğe bürünme, ifşa etme, dışlama, hile, siber takiptir (Li, 2010). Toplumsal cinsiyet normlarının oluşturduğu geleneksel şiddet türlerinin dijital mecralarda sürekli ve yoğun bir şekilde dolaşıma sokulması ataerkil düzenin sebep olduğu tahakküm ve şiddet biçimlerinin kadın ve LGBTIQ+'lar üzerinde sürekliliğine neden olmaktadır.

Dijital şiddet kimi çalışmalarda siber zorbalık (Kowalski ve Limber 2007; Li, 2010 Patchin ve Hinduja, 2006), bazı çalışmalarda siber şiddet (Council of Europe Cybercrim Convention Committee, 2018; EIGE, 2017) bazılarında çevrim içi şiddet (UNESCO, 2020), bazı çalışmalarda teknolojinin kolaylaştırdığı toplumsal cinsiyet temelli şiddet (International Center for Resarch on Women, 2018) kavramları ile tanımlanmaktadır (Sarışın, 2022, s. 263).

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nün "Kadın ve Kız Çocuklarına Yönelik Siber Şiddet" çalışmasında dijital şiddet siber takip, siber taciz ve siber sömürü olarak üç farklı türde ele alınmaktadır (Sarışın, 2022, s. 270).

Siber taciz, sosyal medya mesaj alanları veya e-posta gibi alanlardan cinsel içerikli mesajların gönderilmesi, fiziksel veya cinsel tehdit içerikli mesajlar ve din, ırk veya bedensel özellikleri hakkında aşağılayıcı veya tehdit edici mesajların gönderilmesi olarak tanımlanabilir.

Siber takip, kişinin tüm dijital alanlar üzerinden (e-posta, sosyal medya hesapları, diğer çevrim içi uygulamalar) ısrarlı takip edilmesidir. Bu ısrarlı takip birey üzerinde zararlı veya zararsız etkilere sebep olabilir. Zararlı etkiler arasında sıkıntı, korku ve endişe yaratabilmesi yer alabilir. Siber takip aksiyonu içerisinde tehdit edici ve saldırgan içerikli mesajların gönderilmesi, bireyin fotoğraf ve videolarının paylaşılmasını içerir.

Siber sömürü, bireyin rızası olmadan fotoğraf veya videolarının internet ortamlarında yayımlanmasıdır. Kişinin, kişisel aygıtlarına veya hesaplarına izinsiz girerek elde edilen görüntülerdir.

Dijital şiddetin uygulanma yöntemleri “İnternet Yönetişim Forumu” tarafından hazırlanan “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet ve Çevrim içi/Online İstismar Raporu”nda 6 farklı başlık altında toplanmıştır. (IGF, 2015, s. 22-24). Bunlar:

Gizlilik ihlalleri, kişisel verilerin izinsiz olarak kullanılması, değiştirilmesi veya yayılması durumlarını içerir. Bu, şifrelerin kırılması, kişisel hesapların ele geçirilmesi veya kimliklerin kötüye kullanılması gibi olayları kapsar.

Gözetim ve izleme, kişinin çevrim içi ve çevrim dışı aktivitelerinin izlenmesi olarak tanımlanır. Bu, kullanıcının izni olmadan klavye kaydedicileri veya casus yazılımların kullanılması gibi yöntemlerle gerçekleştirilebileceği gibi, kişinin hareketlerini izlemek amacıyla GPS gibi konum belirleme yazılımlarının izinsiz kullanılmasını da içerebilir.

İtibara zarar verme, kişinin rızası olmadan e-postalarının veya içeriklerinin gönderilmesi, silinmesi veya değiştirilmesi gibi eylemleri içerir. Ayrıca, kullanıcıların itibarına zarar vermek amacıyla kişi adına sosyal medya hesapları veya çevrim içi hesaplar oluşturulması ve paylaşımı gibi yöntemlerle gerçekleştirilebilir. Bunun yanı sıra, gerçek dışı fotoğraf ve videoların oluşturulması, kişinin adına paylaşım yapılması veya kimlik hırsızlığı gibi faaliyetler de itibara zarar verme kapsamındadır. İtibara zarar vermek amacıyla özel ve kültürel olarak hassas veya tartışmalı bilgilerin yayılması veya kişi hakkında hakaret, iftira içerikli küçük düşüren çevrim içi yorumların yapılması da bu tür davranışlar arasındadır.

Taciz, istenmeyen mesajlarla tekrar tekrar taciz edilme, şiddet tehditleri, küfürlü yorumlar, cinsel içerikli materyallerin alınması veya gönderilmesi gibi davranışları içerir. Aynı zamanda fiziksel şiddete teşvik etme, cinsiyet veya cinsellik temelli nefret söylemleri, kadını cinsel nesne gibi gösteren içerikler ve cinsel teklifin reddedilmesi sonrası taciz içeren görüntüler de taciz kapsamında değerlendirilir. Ayrıca, zorbalık, taciz veya mobbing gibi davranışlar da taciz olarak nitelendirilir.

Doğrudan tehdit ve şiddet ile topluluklara yönelik hedefli saldırılar, kişiler çevrim içi ortamda doğrudan şiddet ve tehditlerle karşılaşabilirler. Teknoloji kullanımıyla gerçekleştirilen mağdur seçimi, cinselleştirilmiş gasp veya şantaj gibi olaylar kadınları hedef alabilir.

Kimliğe bürünme, teknoloji kullanarak mağdurların seçildiği planlanmış cinsel saldırı veya kadın cinayeti, cinselleştirilmiş gasp veya şantaj, kimlik, mal veya para hırsızlığı ve fiziksel saldırı gibi dijital şiddet biçimlerinin bir örneğidir.

Olumsuz durumların bir diğeri ise, dijital platformlarda kadın sorularının görünürlüğünün önündeki engeller, bunlar:

1. Ülkede ve X'de hızla değişen siyasi gündem kadın sorunlarının görünürlüğünü azaltabiliyor. Ağ bağlantılı iletişimin "akış" mantığı aynı zamanda dolaysızlığı ve anlık bilgi akışına dayatıyor.
2. Sosyal medya algoritmaları ticari reklamları veya sponsorlu içeriği öne çıkarıyor ve aktivist içeriği sansürleyebiliyor.
3. Hükümet yanlısı troller, özellikle 2013'teki gezi hareketinden sonra Türkiye'deki Twitter gündemini kontrol ve manipüle ediyorlar. Özellikle Twitter'da sahte bot hesapların ve trollerin yoğunluğunun kadın örgütlerinin görünürlüğünü azalttığını vurguluyorlar.
4. Türkiye'de son yıllarda sosyal medya kullanıcıları arasında yaygın bir uygulama olan oto sansür, feminist aktivistlerin görünürlüğünü de etkiliyor. Devlet gözetiminden ve onlara karşı olası yasal soruşturmalardan kaçınmak için çeşitli taktikler izliyorlar: bireysel aktivistlere değil, kurumsal kimliğe vurgu, anonim hesaplar kullanma, mizahi dil, sosyal medyada dikkatli kelime seçimi, protesto ve etkinliklere katılanların isim ve görüntülerinin paylaşılmaması (Şener, 2023, s. 48).

3. BÖLÜM: DİJİTAL SANAT VE FEMİNİZM

İnsanlığın ilk alet kullanımından bugüne kadar, çeşitli teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Her dönem kendi özelliğini taşır ve kendi teknolojisini üretir. Kümülatif şekilde ilerleyen bu gelişmeler insanlığın ilerlemesinin temelini oluşturur. 21.yüzyılda dijitalleşme ile birlikte, bilgi, zaman, konum, hız gibi kavramların anlamları değişmiş dönemin getirilerine göre yeniden anlamlandırılmışlardır. Bu yeni anlamlarla bilim, endüstri, sağlık, sanat, tasarım, eğitim, finans, haberleşme, eğlence, basın-yayın dönemin kendi kültürünü yani “dijital kültürü” oluşturmuştur.

Günümüz dünyası, disiplinler arası sanat diliyle yeniden şekillenmiştir. Dünyayı sadece fiziksel olarak değil, siber uzamda da deneyimlenebilir hale getirmiştir. Evrensel akılla ortaya çıkan yeni bilgi sistemi sanal bir yapıdan oluşmuştur. Hem akıl ile hem de dünya ile ilgili ve bilgisayar teknolojisiyle üretilen “dijital gerçeklik” olmuştur (Avcı Tuğal, 2018, s. 22).

Küreselleşmenin getirdiği yeni sanat üretimi ve tüketimi, toplumsal ağların oluşmasına ve mevcut rejimlere meydan okunmasına olanak sağlamıştır. Ancak, bu ortamda hala erkek egemenliği tarafından domine edilen sanat, kadın sanatçılar ve cinsiyet eşitliği mücadelesi veren sanatçılar için bir zorluk oluşturmaktadır.

1980 yılında başlayıp bugünkü gelişmiş seviyesine ulaşan bilgisayar teknolojileri, beraberinde “sanal” kavramını olağan hale getirmiş “sanal ortam” yeni yaşam alanı, yeni bir kültür olmuştur. Bilgisayar ve insan ilişkisi kişiselleşmiş, stereoskopik gözlükler, ekranlar, sanallaştırma kaskları, ses teknolojisi, eldivenler, veri toplayan giysiler (data clothes) gibi birçok dijital ürünü insanları, görüntülerin oluşturduğu yeni dünya ve evren içine almıştır (Avcı Tuğal, 2018, s. 41).

Feminist sanat ve sanat tarihi, kadın sanatçıların sayısını artırmak ve onları öne çıkarmaya çalışmanın yanı sıra kültürün üretimi ve toplumsal düzeni sorgular. Sanatta sınıf, cinsiyet ve ırk konularının birbiriyle ilişkisini ve sanat pratiğindeki mücadelelerini sorgular. Feminist sanatçıların yeni üretim çabalarıyla birlikte sanat pratikleri yeniden şekillenmiş ve yüksek sanat ile düşük zanaat arasındaki hiyerarşi sorgulanmıştır. Video, performanslar, kamusal müdahaleler, dijital medya, enstalasyonlar, afişler ve kolajlar bu yeni sorgulamalarla birlikte sanatta farklı yerlere konumlandırılmıştır.

Erkek egemen sistemlerin yarattığı gerilimden dolayı feminist aktivizm ve çeşitli mücadele alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Feminizm bunları yaparken sadece sosyal aktivizm ve sosyal hareketler üzerinde değil, sanat üzerinden de ifade edilmesinin radikal bir toplumsal değişim için önemli olduğunu ortaya koymuştur. Sanatın aynı zamanda siyasi mücadele alanı olduğunu da göstermiştir.

Erkek egemen ortamlara alternatif olarak feminist alanların oluşturulması yaygın kullanılan bir mücadele türüdür. Bunlara örnek olarak “Feminist Frequency” ve “feministdesign.co” örnek verilebilir. Anita Sarkeesian tarafından 2009 yılında kurulan Feminist Frequency, oyun alanındaki toksik tutum ve kötüye kullanıma karşı oluşturulmuş bir kuruluştur. Medyada zararlı ve yanlış temsillere karşı mücadele yürüterek daha kapsayıcı bir ortam kurulumu için çalışmaktadır. Çeşitli işbirlikleri ile farklı projeler yürütülmüştür. Örneğin; Take This ile birlikte oyun stüdyolarında cinsiyet temelli zararlarla mücadele etmek için “Culture Shift” Projesini yürütmüşlerdir. Feminist Frequency, Peabody ödülü kazanmış bir kar amacı gütmeyen kuruluştur (<https://124.im/jLNRUmX> Erişim:14.05.2024).

Sinem Görücü tarafından kurulan feministdesign.co, yaratıcı bir atölye ve topluluktur. Tasarım uygulamaları ve tasarım eğitimindeki ön yargıları feminist bakış açısıyla yeniden ele almaktadırlar (<https://124.im/Z0pK>.Erişim:14.05.2024).

Artivizm, sanat ve aktivizmin birleşimi olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, sanatın gücünü sosyal ve politik değişim için kullanmayı amaçlar. Artivizm, sadece sanat eserleri aracılığıyla mesaj iletmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal farkındalık yaratır ve değişim için harekete geçmeyi teşvik eder. Feminist sanat, artivizmin önemli bir parçasıdır çünkü hem feminist idealleri hem de sanatın gücünü kullanarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konularında bilinç oluşturmayı hedefler. Artivizm, izleyicileri rahatsız ederek, onları düşündürerek ve harekete geçirerek dönüşüm potansiyelini ortaya çıkarır. Bu nedenle, feminist sanatın aktivist estetik stratejileri, artivizmin temelini oluşturur (Dastarlı, E ve Cin, F. Melis, 2023, s. 101)

Sanat, dijitalleşmenin artmasıyla sanal ortama taşınarak melez yapılar oluşturulmaktadır. Bu sanatçılar için deneysel bir alan oluşturur. 21. yüzyıl sanatında teknik açıdan keskin ayrımlar yer almamaktadır. Klasik sanat çalışmalarıyla birlikte dijital ya da melez çalışmalar üretilmektedir.

“Dijitalleştirilmiş Sanat” ve “Dijital Sanat” farklı yapılar taşır. Dijitalleştirilmiş sanat, fiziksel alanda var olan ve görsel, işitsel, metinsel olarak dijital ortama aktarılan yapıları ifade eder. Dijital olarak üretilmiş olan ve yapılandırılmış sanat çalışmaları ise “dijital sanat” yapıtlarını oluşturur. Dijital sanatçılar, dijital teknolojileri dolaylı veya doğrudan kullanan sanatçılar için kullanılan bir kavramdır. Dijital sanat kavramı, daha kapsayıcı bir yapıya sahip olduğu için çoğunluk tarafından kabul görmektedir. “Yeni medya” sanatı ise diğer yaygın ve kabul gören bir tanımdır. Aralarında küçük farklılıklar bulunmasına rağmen, bu terimler genellikle birbirlerinin yerine kullanılabilirler.

Dijital sanatın iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; nesne yönelimli sanat eserleridir. Nesne yönelimli sanat, dijital teknolojilerin bir eserin üretim aşamasında kullanılan yardımcı bir araç

olarak kullanılmasıdır. Eskizleme, planlama, araştırma veya öğrenme yolunda nihai eser için bir araçtır.

Bu bağlamda dijital sanatın alt dalları; Sanat Oyunu, Bilgisayar Sanat Sahnesi, Bilgisayar Müziği, Siber Sanatlar, Dijital İllüstrasyon, Dijital Görüntüleme, Dijital Resim, Dijital Fotoğraf, Dijital Şiir, Dijital Mimari, Dinamik Resim, Elektronik Müzik, Evrimsel Sanat, Fraktal Sanat, Jeneratif Sanat, Jeneratif Müzik, GIF Sanatı, Sürükleme (Sanal Gerçeklik), Etkileşimli Sanat, İnternet Sanatı, Hareketli Grafikler, Müzik Görselleştirme, Fotoğraf Manipülasyonu, Piksel Sanatı, Render Sanatı, Yazılım Sanatı, Sistem Sanatı, Dokular ve Geleneksel-Dijital Sanat şeklinde sıralanabilir (<https://124.im/rcXJwb> Erişim:13.04.2024)

İkinci ise, teknoloji kullanılarak nihai sonucunda dijital eserin oluşmasıdır. Amaçta araçta dijital teknolojilerin kendisidir. Bu tür de genellikle “yeni medya sanatı” olarak adlandırılır.

Yeni Medya Sanatının Alt Dalları; Sanatsal Bilgisayar Oyunu Değişikliği, ASCII Sanatı, Biyo Sanat, Siber Performans, Bilgisayar Sanatı, Eleştirel Yapım, Dijital Sanat, Demoscene, Dijital Şiir, Geleneksel-dijital Sanat, Elektronik Sanat, Deneysel Müzik Aleti Yapımı, Evrimsel Sanat, Faks Sanatı, Jeneratif Art, Glitch Sanatı, Hacktivism, Hypertext, Bilişim Sanatı, Etkileşimli Sanat, Kinetik Sanat, Işık Sanatı, Hareketli Grafikler, Ağ Sanatı, Performans Sanatı, Radyo Sanatı, RobotikSanat, Yazılım Sanatı, Ses Sanatı, Sistem Sanatı, Telematik Sanat, Video Sanatı, Video Oyunları ve Sanal Sanat olarak sıralanabilir (<https://124.im/2M8CRa> Erişim:13.04.2024).

Bilgisayar teknolojileri ve grafikleri geliştikçe, Adobe Photoshop ve Illustrator gibi programların kullanımı herkese açık hale gelmiş ve sanat eseri üretim alanında yaygınlaşmıştır. Dijital araçların gelişmesi, kolay ulaşılabilir ve sanatçılar tarafından kolay kullanılabilir hale gelmesi, sanat üretiminde yepyeni ve güçlü bir alanın oluşmasını sağlamıştır. Yeni olan bu sanat teknikleri uzun bir tarihe sahip olmadığı ve kalıplaşmış kuralları olmadığı için sanatçılara çok fazla deneysel eser ortaya çıkarmalarına olanak tanımıştır. Bu durum, bu alanda daha özgür üretimler yapılabilmesi anlamına gelmektedir.

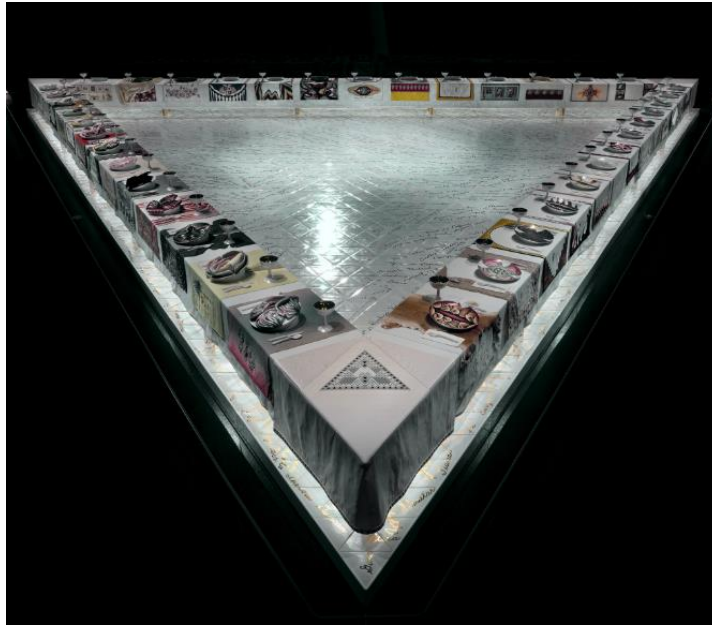
3.1. Feminist Sanatta Dijital Araçların Kullanımı

Feminist sanatın ortaya çıkışından bugüne kadar belirli bir amaç üzerine üretilmiştir. Bu amaçlar temel anlamda cinsiyet eşitliğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak çerçevesinde ilerlemektedir. Her feminist dalganın oluşumunda etkili olan sebepler, sanatta yer edinecek konuyu ve onu üretecekleri malzemeyi de etkilemiştir. Dijital çağın içerisinde her alanın dijitale kaydığı, en azından bir dijital ayağı olduğu bir dönemde feminist söylemlerde dijital alanlar üzerinden sürdürülebilmektedir. Buna bağlı olarak feminist sanat eseri üretirken de dijital mecralar, aygıtlar ve donanımlar önem kazanmıştır.

Dijital sanat üretiminin sanatçılar için avantajlarından biri büyük ebatlarda eser üreten sanatçıların aynı şekilde büyük bir mekana ve bolca malzemeye, sergilemek için büyük bir mekana ve taşımak için de ekstra gerekliliklere ihtiyacı vardır. Dijital ortamda ise sadece grafik tablet, bilgisayar gibi bir araca ve gerekli yazılıma ihtiyacı vardır. İsteddiği boyutta, kolaylaştırılmış araçlarla süresini

kısaltarak üretim gerçekleştirebilmektedir. Sergilemek için ise çalışmaya uygun ekipmanların temin edilmesi yeterlidir ya da sadece internet üzerinden erişime izin verilebilir.

Judy Chicago'nun "Yemek Daveti" (Görsel 37) adlı çalışması, feminist sanatın ilk dönem eserlerinden biri olup anıtsal bir eser olarak kabul edilebilir. Ancak, bu etkileyici çalışma yeterince sergilenememiştir. Bu durumun birinci nedeni, çalışmanın kadın bedeninin parçalarını teşhir ettiğine yönelik eleştirilerdir. İkinci neden ise, çalışmanın çok büyük olmasıdır; 1463 x 1280 x 91,5 cm boyutları ve üçgen biçimiyle neredeyse bir odayı kaplayacak boyutlardadır. Yapımı beş yıl sürmüş ve yaklaşık 400 işçi çalışmanın üretiminde yer almıştır (Gouma-Peterson ve Mathews, 2021, s. 52-55).

Görsel 37. Judy Chicago, 1974-79, YemekDaveti / The Dinner Party, 1463 x 1280 x 91,5 cm.

Judychicago.com. Erişim: 14.05.2024. <https://124.im/vK3Lb27>

Bu çalışma günümüz teknolojisiyle yapılmış olsaydı, örneğin VR (Virtual Reality) teknolojisi kullanılarak üretilmiş ve sanal gerçeklik gözlüğü ile izlenebilir olabilirdi. Bu durumda, çalışmanın çok daha fazla mekânda sergilenebilmesi mümkün olabilirdi. Uygun bir mekân bulma ve taşıma masraflarını azaltma konusunda daha avantajlı olunabilirdi. Ayrıca, 400 işçi gibi büyük bir insan gücüne ihtiyaç duyulmazdı; gerekli yazılım ve donanım bilgisine sahip birkaç kişi çalışmanın üretimi için yeterli olurdu. Üretimde kullanılan malzeme miktarı ve ücretleri de daha düşük olabilirdi.

Bu bağlamda sanal gerçekliğin avantajları ve dezavantajları üzerine düşünülebilir.

Avantajlar:

1. Sanal gerçeklik teknolojisiyle üretilmiş bir versiyonunun olması, eserin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayabilir. Fiziksel bir mekâna bağlı kalmadan dünyanın dört bir yanındaki insanlar, sanal gerçeklik gözlükleri kullanarak eseri deneyimleyebilirler.
2. Sanal gerçeklikle yapılan versiyonunun maliyeti, fiziksel esere göre daha düşük olabilir. Malzeme maliyetleri ve taşıma masrafları önemli ölçüde azalabilir.
3. Sanal gerçeklikle üretilmiş bir versiyon, izleyicilere eseri daha yakından inceleme fırsatı verebilir. Detaylarına ve inceliklerine daha kolay erişilebilir.
4. Sanal gerçeklik teknolojisi, eseri daha interaktif hale getirebilir. İzleyiciler, sanal ortamda eseri dolaşabilir veya etkileşimde bulunabilir.

Dezavantajlar:

1. Sanal gerçeklikle sunulan bir versiyon, fiziksel bir deneyimin yerini tam olarak tutmayabilir. Sanal gerçeklik deneyimi, bazı izleyiciler için fiziksel bir eserin sunduğu duygu ve etkiyi iletemeyebilir.
2. Sanal gerçeklik teknolojisinin yaygınlaşması, hala birçok kişi için erişilebilir değil. Bu nedenle, sanal gerçeklikle üretilmiş bir versiyon, herkesin erişimine açık olmayabilir.
3. Sanal gerçeklikle yapılan bir versiyonun izlenmesi için belirli bir donanıma ihtiyaç duyulur ve bu da ek maliyetler getirebilir.
4. Sanal gerçeklikle yapılan bir versiyonun sunumu, orijinal eserin sanatsal niyetini ve ifadesini tam olarak yansıtamayabilir. Sanal gerçeklik, bazı sanatsal unsurları veya duygusal derinliği kaybetme riski taşıyabilir.

Çalışma tüm bu zorluklara ve eleştirilere rağmen 3 kıtada 6 ülkede 16 mekânda bir milyondan fazla izleyiciye erişebildi. Feminist sanat için hala anıtsal özellikler taşıyan kıymetli bir çalışmadır. Bugün hala “Yemek Daveti” Brooklyn Müzesi'ndeki Elizabeth A. Sackler Feminist Sanat Merkezi'nde kalıcı olarak sergilenmeye devam etmektedir (<https://tls.tc/CYzKp> .Erişim.16.05.2024).

3.1.1. Sanal Gerçeklik (Virtual Reality/VR)

Gerçeğe yakın üretilen 3 boyutlu ortamların birebir deneyimlenmesini sağlamak amacıyla kullanılır. Bu teknoloji, duyularımızla doğrudan ortamın içindeymişiz gibi hissetmemizi sağlar. Sanal gerçeklik gözlüğü kullanılarak deneyimlenebilir ve etkileşimli bir yapısı vardır.

Sanal gerçeklik teknolojisini aktif bir şekilde kullanan feminist sanatçılardan biri olan Morehshin Allahyari örnek verilebilir. Sanatçı, çocukluğunda dinlediği hikayelerden ve hikaye yazıcılığına olan ilgisinden esinlenerek Ortadoğu / İran mitolojisiyle ilgilenmiştir. “Bilinmeyeni Gören Kız” (She Who Sees The Unknown) (Görsel 38/39) çalışmasında, İran mitolojisinden seçtiği beş karakterin hikayelerini araştırarak, bu karakterlerin bugününü ve geleceklerini yeniden yazmaktadır. Sanatçı, mitolojik hikayelerde kötü karakter olarak tasvir edilen kadın, queer, cin ve canavar karakterlere yeni bir hikaye yazarak kaderlerini ve yaşamlarını değiştiriyor. Bu süreçte günümüz toplumsal adaletsizliklerini ve eşitsizliklerini sorgulamaya teşvik ediyor ve yeni bir gelecek tahayyülü oluşturuyor (<https://shewhoseestheunknown.com/huma/> Erişim: 18.09.2024).

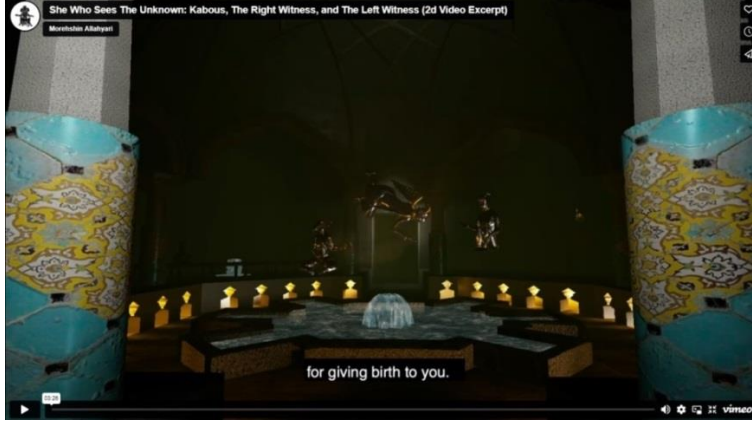

Görsel 38. Morehsin Allahyari, 2018, Bilinmeyeni Gören Kız: Yecüc ve Mecüc - VR / She Who Sees the Unknown: Ya'jooj ve Ma'joo - VR. Videodan Ekran Görüntüsü.

Vimeo.com. Erişim: 18.04.2024. <https://vimeo.com/296029355>

Sanatçı, hikayeleri yeniden yazma ve yeniden kurgulama çalışması için “re-figuring” (yeniden biçimlendirme) kavramını oluşturmuştur. Bu kavram, var olan karakterlerin yeniden yaratılması veya figürlerin yenilenmesi anlamında kullanılır. Sanatçının hedefleri arasında, bu hikayelerin kaybolmaması isteğinin yanı sıra toplum üzerindeki etkilerinin yeniden oluşturulması ve iyileştirilmesi yer almaktadır. Hikayeler hakkındaki tüm bilgileri toplar, arşivler ve bu bilgilere ve çizimlere dayanarak kendi modellerini oluşturur ve hikayelerdeki adaletsizlikleri belirleyip yeniden yazarak işler.

Araştırılması, hikayelerinin yazılması, modellerin tasarlanıp video ve VR görüntülerinin oluşturulması uzun süreci kapsayan bir projedir. Sanatçı birçok farklı alanlarda üretim yapmıştır. Çalışma karakterlerin 3D modellenmesi, 3D baskı heykellerinden, hikayelerin anlatıldığı videolardan, VR deneyiminden ve enstalasyonlardan oluşmaktadır.

Görsel 39. Morehshin Allahyari, 2019, Bilinmeyeni Gören Kız: Kabus / She Who Sees The Unknown: Kabous. VR Video Ekran Görüntüsü.

Vimeo.com. Erişim: 20.04.2024. <https://vimeo.com/393977901>

3.1.2. 3D modelleme ve 3D yazıcı

3D yazıcılar, bilgisayar destekli tasarım veya yazılım kullanılarak oluşturulan üç boyutlu tasarım verilerini kullanarak prototipler ve nihai ürünleri üreten cihazlardır. 3D modelleme ve 3D yazıcı alanında “Diğer Nefertiti” (The Other Nefertiti) çalışması (Görsel 40 / 41) örnek verilebilir.

Nora Al-Badri ve Jan Nikolai Nelles'in yürüttüğü Nefertiti Projesi, feminist teorinin ve cinsiyet çalışmalarının ışığında incelendiğinde, kültürel mirasın temsiliyeti, toplumsal cinsiyet dinamikleri ve kültürel sömürgecilik gibi konuları ele alır. Ağustos 2015'te, Al-Badri ve Nelles, Berlin Neues Museum'daki Nefertiti büstünün kafasını, müzenin izni olmadan değiştirilmiş bir Kinect ile tarayarak gizlice kaydetmişlerdir. Bu hamle, feminist teorinin, erkek egemen anlatıları sorgulayarak kadınların temsiliyeti üzerindeki kontrolü ele almayı, kültürel pratikleri sorgulama çabalarını yansıtır. Proje, kadın sanatçıların ve kadın bedenlerinin tarihsel olarak nasıl göz ardı edildiğini ve kültürel mirasın kimlik politikaları ve küresel güç dinamikleri tarafından nasıl şekillendirildiğini sorgular (<https://i24.im/1bPlfmM>.Erişim:19.05.2024).

Görsel 40. Nora Al-Badri ve Nikolai Nelles, 2015, Diğer Nefertiti / The Other Nefertiti.

Aksioma.org. Erişim:19.05.2024. <https://124.im/1bPIfmM>

Kasım 2015'te, Al-Badri ve Nelles, Mısır'a bazı sanat eserlerinin 3D baskılı kopyalarını getirerek bunları Kahire OFF Bienali kapsamında sergilemişlerdir. Bu hamle, feminizmin, kültürel yerinden edilme ve sömürgecilik karşıtı mücadeleleri anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Proje, kadın sanatçıların ve kadın bedenlerinin temsiliyetindeki boşlukları doldurmayı ve kültürel sömürgecilikle mücadele etmeyi amaçlar.

Görsel 41. Nora Al-Badri ve Nikolai Nelles, 2015, Diğer Nefertiti / The Other Nefertiti.

Aksioma.org. Erişim:19.05.2024. <https://124.im/1bPIfmM>

3.1.3. Animasyon

Animasyon, karakterlerin hareketini tasvir etmek için 2D veya 3D tekniklerle oluşturulan görsel yapıtlardır.

Feminist içerikle animasyon üretimine örnek olarak Meltem Şahin'in animasyonları ve yürütmüş olduğu PMS projesi verilebilir. PMS sergisi 22 kadın sanatçıdan oluşan bir proje çalışmasıdır. Meltem Şahin'in de çalışmasının bulunduğu bu sergide aynı zamanda küratörlüğünü ve proje yöneticiliğini yapmıştır. PMS, kadınların regl öncesi hormonal değişimlerin yaşadığı ve buna bağlı olarak duygusal ve fiziksel dalgalanmaların yaşandığı bir süreçtir. Toplumda kadınların kendi bedenlerinden ve ihtiyaçlarından uzaklaştırılması söz konusu olduğundan hayatlarının çok büyük bir sürecini kapsamasına rağmen PMS süreci de arka plana atılan konular arasında kalmıştır. Aynı zamanda regl ürünlerinin ped, tampon vs. vergilerinin büyük bir hızla artması genel olarak dünyada uygulanan bir kadın düşmanı politikalarındandır. Çalışmalar içinde bu tür işler de yer almaktadır. Çalışmalar dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Tabular (Görsel 42), Bedensel Değişimler (Görsel 43), Duygu Değişimleri (Görsel 44), Uyum İçinde (Görsel 45) isimleri belirlenmiştir (<https://tls.tc/kcsb4> Erişim: 18.04.2024).

Görsel 42. Hayley Powers, Erma Fiend ve Eda Çağıl Çağlarırmak, PMS, 01 Tabular / Taboos, Videodan Ekran Görüntüsü.

Meltemshahin.info. Erişim: 18.04.2024. <https://bit.ly/3JoxfsU>

Görsel 43. Yiçiao Lan, Harmonie Aupetit ve Elif Demir, PMS, 02 Bedensel Değişimler / Bodily Changes, Videodan Ekran Görüntüsü.

Meltemsahin.info. Erişim: 18.04.2024. <https://bit.ly/3JoxfsU>

Görsel 44. Selin Çınar, Aylın Ohri ve Emilia Schettino, PMS, 03 Duygu Değişimleri / Mood Swings, Videodan Ekran Görüntüsü.

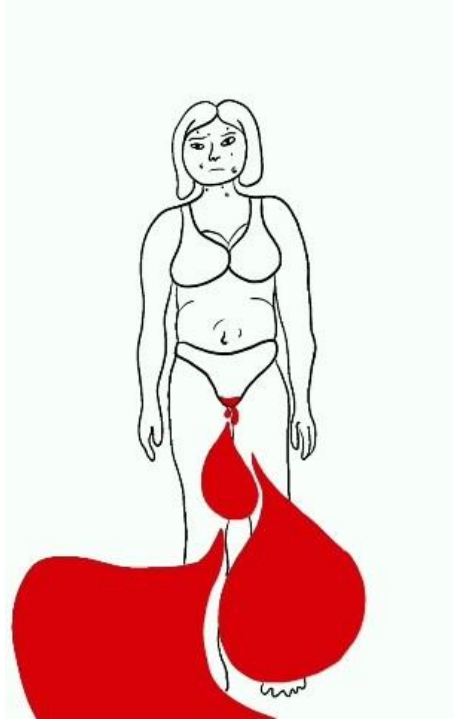
Meltemsahin.info. Erişim: 18.04.2024. <https://bit.ly/3JoxfsU>

Görsel 45. Meltem Şahin, PMS, 04 Uyum İçinde / In Harmony. Videodan Ekran Görüntüsü.

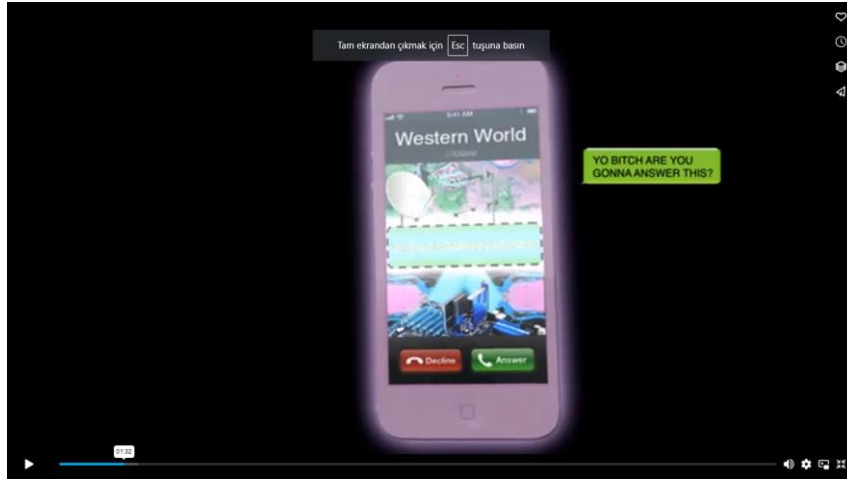
Meltemsahin.info. Erişim: 18.04.2024. <https://bit.ly/3JoxfsU>

Benzer temalarla yapılan “Ayın Ritmi” (Görsel 46) adlı animasyon çalışması da burada değinilebilir. Animasyonda kadın bir karakterin menstruel döngüsü boyunca yaşadığı bedensel ve duygusal değişimleri aşamalı olarak gösterilmiştir. Menstruasyon sürecinin sonunda kadınların hissettiği rahatlama ve yenilenme hissini simgelemektedir. Bu animasyon, menstruasyon döngüsünün kadınlar üzerindeki etkilerini görünür kılmayı ve toplumsal tabuları sorgulamayı amaçlamaktadır. Meltem Şahin’in PMS projesi gibi, bu çalışma da kadınların bedenleriyle barışık olmalarını teşvik etmeyi ve regl sürecine dair toplumsal algıları değiştirmeyi hedeflemektedir.

Görsel 46. Deniz Varlı, 2022, Ayın Ritmi, Animasyondan Ekran Görüntüsü

Bir başka örnekte Tabita Tzara'nın “Gerçekler İçin Özür Dilerim” (Görsel 47) çalışması örnek verilebilir. Tabita, afro-feminist alanında, siyah kadınların maruz kaldığı sorunları ele alan bir sanatçıdır. Videoda “Batı Dünyası”nın aradığı bir telefon görüşmesi yer almaktadır. Arayan “Batı Dünyası” anonim bir kişi ve robotik erkek sesiyle konuşan sömürü, ırkçılık, şiddet vb. olaylar için özür dilediği bir konuşma yer almaktadır. Video 16 dk boyunca “özür dileme” içeriğinden oluşur. Burada sesin robotik ve duygusuz olması, gerçek hayatta da sorunların devam etmesi gibi durumlardan dolayı özür dilemenin yapmacık bir yalan olduğu yorumunu yapabiliriz. Çalışma 3D modellenen bir animasyon videosudur.

Görsel 47. Tabita Rezaire, 2017, Gerçekler İçin Özür Dilerim / Sorry For Real. Videodan Ekran Görüntüsü.

Vimeo.com. Erişim: 21.04.2024. <https://vimeo.com/128877463>

Çoğu alanda olduğu gibi animasyon alanında da erkek merkezli bir yaklaşım mevcuttur. Nazlı Eda Noyan tarafından kurulan “Animasyonun Kadınları” kadın animasyon sanatçılarının görünürlüğünün artırmak amacıyla hazırlanmış bir sitedir. Sayfa içerisinde animasyon sanatçıları, senaryo yazarları, karakter tasarlayan, görsel efekt sanatçıları, yapımcılar ve seslendirme sanatçıları yer almaktadır. Aynı zamanda çeşitli seminerler, eğitimler vs. verilmektedir (<https://animasyonunkadinlari.org/>.Erişim: 14.05.2024)

3.1.4. Artırılmış gerçeklik (AR)

Artırılmış gerçeklik, bilgisayar tarafından üretilen içeriklerin gerçek dünya ortamıyla birleştirilerek kullanıcının çevresine yapay bilgi ve öğeler eklemesini sağlayan bir teknolojidir. Artırılmış gerçeklik ile üretim yapan sanatçılardan biri olan Tamiko Thiel’in eserlerini genel anlamda ekofeminizm çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu çalışmalardan örnek olarak “Antroposen Bahçeleri” (Gardens of the Anthropocene) adlı çalışması (Görsel 48/49) verilebilir (<https://124.im/uen> Erişim: 19.05.2024)

Görsel 48. Tamiko Thiel, 2016, Antroposen Bahçeleri / Gardens of the Anthropocene. AR Video Ekran Görüntüsü.

Vimeo.com. Erişim: 19.05.2024. <https://vimeo.com/177393844>

“Antroposen Bahçeleri” çalışması iklim krizinin etkilerine karşı koruma ve direnişte aktif bir rol oynamaya çağırırken, kadınların ve diğer marjinalleştirilmiş grupların bu krizlerle nasıl etkilendiğini vurgular. Proje, doğanın ve insanın birbirine bağlı olduğunu ve doğa üzerindeki tahribatın kadınlar ve diğer marjinalleştirilmiş gruplar üzerinde farklı ve sıklıkla daha büyük bir etkiye sahip olduğunu öne sürer.

Görsel 49. Tamiko Thiel, 2016, Antroposen Bahçeleri / Gardens of the Anthropocene.

TamikoThiel.com. Erişim: 19.05.2024. <https://tamikothiel.com/gota/index.html>

Bu çalışma ayrıca, doğanın insan yapımı müdahalelere karşı nasıl savunmasız hale geldiğini ve bu müdahalelerin toplumun belirli kesimleri üzerinde nasıl farklı etkiler yarattığını sorgular. Bu bağlamda, Antroposen Bahçeleri enstalasyonu, ekofeminist bir bakış açısıyla iklim değişikliği gibi küresel çevresel sorunları ele alırken, kadınların doğa ile olan ilişkisini ve doğanın korunması için kadınların rolünü ön plana çıkarır.

3.1.5. İllüstrasyon

İllüstrasyon, bir metni, hikayeyi veya bir konsepti görsel olarak aktaran sanatsal çalışmalardır ve genellikle kitaplar, dergiler, afişler, reklamlar ve diğer iletişim araçlarında kullanılır. Feminist içerikli illüstrasyon çalışmasına örnek olarak Elif Varol Ergen verilebilir. Sanatçı çalışmalarında, sanatçı cinsel ayrımcılık, kadın hakları, feminizm ve mistisizm, büyü gibi temaları işlemektedir. Toplumda kadın kimliğinin sürekli olarak belirlendiği ve etiketlendiği bir süreçten bahseder. Kadın bedeni ve kimliği sıklıkla sömürülür ve olumsuz ön yargılar genellikle kadınlar üzerinden işlenir. Sanatçı, bu meseleleri ele alarak kötü, cadı, vamp kadın gibi stereotip kadın karakterlerini tasvir eder. Kompozisyonlarını haz, mizah ve eleştiriyle harmanlayarak oluşturur.

Görsel 50. Elif Varol Ergen, 2012, Kıyamet Kadın / The Apocalyptic Woman.

Behance.net. Erişim: 20.04.2024. <https://124.im/Ig0nb>

Erkek egemen toplumun oluşturduğu kadınlık rollerinden sıyrılarak, farklı, isyankâr, asi, hırçın kadınları tasvir eder (Görsel 50). Karakterlerini cadı ve wicca karakterleriyle bütünleştirir (Görsel 51). Çizimlerini dijital ortamda üretir, dijital medya, dijital görüntüleme gibi araçların yanı sıra baskı için ise CNC ya da çeşitli dijital baskı tekniklerini ve serigrafiyi kullanır.

Görsel 51. Elif Varol Ergen, 2020, Lilith ve Yılan / Lilith and the Serpent.

Bantmag.com. Erişim. 20.04.2024. <https://124.im/Py4S8>

3.1.6. Veri Görselleştirme

Veri görselleştirme, grafikler, infografikler ve animasyonlar gibi araçlar kullanılarak karmaşık verilerin daha kolay anlaşılmasını sağlayan bir yöntemdir ve aynı zamanda veri analizi, keşfi ve iletişimde de önemli bir rol oynar.

Buna bir örnek olarak Ebru Kurbak'ın "Haber Örucü" (News Knitter) (Görsel 52/53) çalışması örnek verilebilir. Haber örücü çalışması, örgü tekniğinin teknoloji ile birleştirilerek oluşturulan bir veri görselleştirme çalışmasıdır. Bilgisayar desteği ile makinalar tarafından örülen giysilerden oluşur. İnternette canlı haber akışını kaydeden bilgisayar, bu akışa göre özgün desenlerini oluşturuyor. Haberler Türkiye'de yaşanan olayların haberlerinin analizinden oluşmaktadır. Belirli bir dönemin verilerini kaydeden bu çalışma ile Türkiye'nin bir dönemine tanıklık etmiş ve bu verileri görselleştirmiştir. Bu çalışma, 10 parçadan oluşan özgün desenli, veri görselleştirmesi barındıran kazaklardan oluşmaktadır. Mahir M. Yavuz ile yapılan ortak bir çalışmadır.

Görsel 52. Ebru Kurbak ve Mahir M. Yavuz, 2007, Haber Örucü / News Knitter.

Casualdata.com. Erişim: 17.04.2024. <https://bit.ly/3JjvOfs>

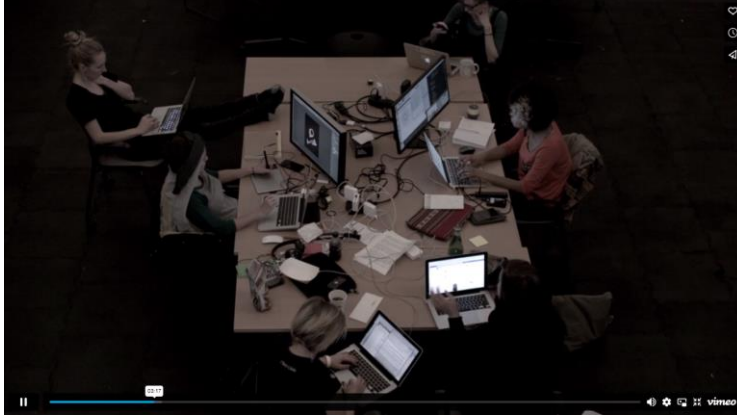
Görsel 53. Ebru Kurbak ve Mahir M. Yavuz, 2007, Haber Örucü / News Knitter (detay).

Casualdata.com. Erişim: 17.04.2024. <https://bit.ly/3JjvOfs>

3.1.7. Hactivizm

Hactivizm, bilgisayar korsanlarının siyasi veya sosyal amaçlar için bilgisayar sistemlerine izinsiz olarak müdahale etme eylemidir, bu da genellikle dikkat çekmek, protesto etmek veya değişiklik yapmak amacıyla gerçekleştirilir. Bu aktivizm türünde feminist idealler üzerine başlatılan proje Addie Wagenknecht'in "Derin Laboratuvar" (Deep Lab) (Görsel 54/55) çalışması örnek verilebilir. Addie Wagenknecht'in yanı sıra kurucu üyeler arasında Jillian York, Claire L. Evans ve Lorrie Cranor yer almaktadır. Araştırma, Andy Warhol Vakfı ve Carnegie Mellon Üniversitesi'ndeki Studio for Creative Inquiry tarafından desteklenen bir programdır. Kurulmasındaki amaç, internet üzerinde çoğunlukla cinselleştirilmiş kadın imajından başka kadın varlığı bulunmamasına dayanarak kadın bilgisayar korsanlarının bu durumu değiştirmesi ve gelecekler iletişim kurabilmesi için bu programı oluşturmuşlardır. Derin laboratuvarda çalışan kadın sanatçılar, yazarlar, siber-

feminist araştırmacılar, mühendisler ve kültür yapımcılarından oluşmakta ve mahremiyet, gözetim, kod, büyük veri araştırması, sanat ve eleştirel kültür alanlarında çalışmaktadır (<https://tls.tc/GKyZE>.Erişim: 22.04.2024)

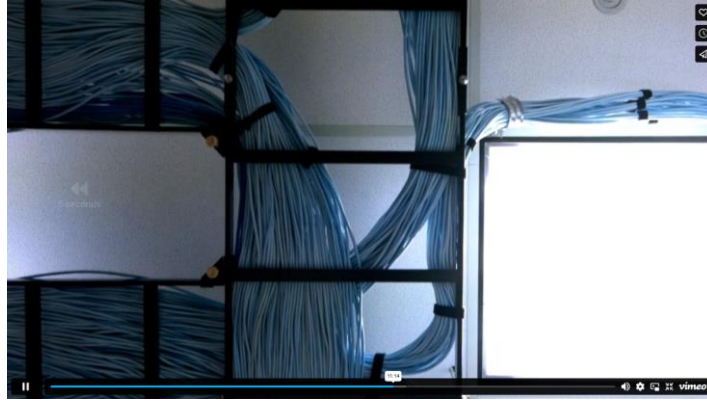

Görsel 54. Addie Wagenknecht, 2013-2020, Derin Laboratuvar / Deep Lab. Videodan Ekran Görüntüsü.

Deeplab.net. Erişim. 22.04.2024. <https://tls.tc/GKyZE>

Derin Lab, dijital kültürün gizli potansiyellerini keşfedebilmek için deep web'teki sorgulamaya odaklanırken bu kültürü eleştirel bakış açısıyla ele alır. Kadınların gelecekte daha etkin rol alabilmesi için katılımcı roller geliştirir ve teknolojiyi analiz ve çıktı alma yöntemi olarak kullanır. Aynı zamanda daha iyi ve uzun vadeli çözümler üretmeyi hedeflerken, kadın hacker ve aktivistlerin geleneğini de sürdürerek kendi tarihlerini oluşturmuş olurlar.

Çalışma, kültürel nesnelerin değeri ve dağıtımı konusunda oluşan sorunlar, geri bildirim sistemlerinin bilgi paylaşımını teşvikiyle açığa çıkar. Kapitalist sistem ve hükümetler, verilere dayalı değerlendirmesinde kültür ve araştırmanın dağıtımında sorun oluşturur. Kadın hackerlar, çelişkilerin üzerine giderek yeni etkileşim yöntemleri araştırlar. Araştırmalar gizlilik esaslarına uygun olarak anonim olarak yürütülür ve üyeler araştırmalarda gizliliği korur. Aynı zamanda araştırmacıların anonim kalması, bireysel endişelerin önüne geçerek kolektif bir ses yaratır. Gizli ve anonim çalışmaların yanı sıra halka açık konferanslar, yayınlar, ağdaş sanat programları gibi çeşitli çalışmalar da yaparlar.

Görsel 55. Addie Wagenknecht, 2013-2020, Derin Laboratuvar / Deep Lab. Videodan Ekran Görüntüsü.

Deeplab.net. Erişim. 22.04.2024. <https://www.deeplab.net/aboutus/>

Deep Lab üyeleri: Addie Wagenknecht, Allison Burtch, Claire L. Evans, Denise Caruso, Harlo Holmes, Ingrid Burrington, Kate Crawford, Jen Lowe, Julia Kaganskiy, Joana Varon, Jillian C. York, Lindsay Howard, Lorrie Cranor, Madeleine Varner, Maral Pourkazemi, Runa Sandvik, ve Simone Browne.

3.1.8. Video

Gelişen teknolojilerle birlikte daha kaliteli görüntü kaydedebilen cihazların yaygınlaşması ve bilgisayar programları aracılığıyla video kurgularının yapımının kolaylaşması, video sanatını sürdürülebilir kılmış ve sanat alanında kullanımını artırmıştır.

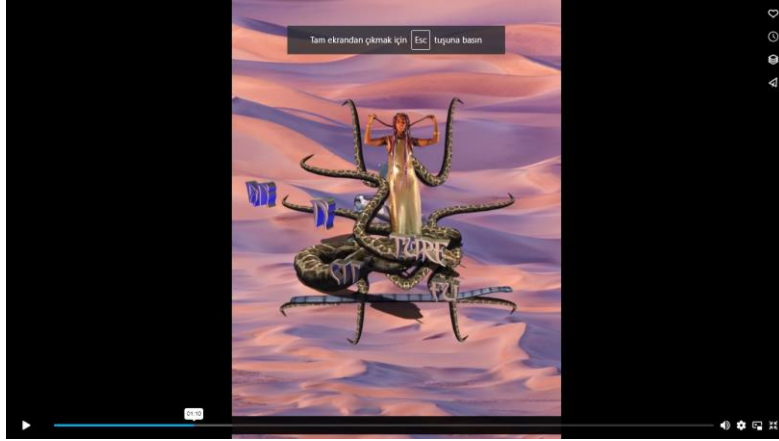

Görsel 56. Tabita Rezaire, 2015, Barışçıl Savaşçı / Peaceful Warrior.

Impact.nl. Erişim: 21.04.2024. <https://124.im/4d605u>

Tabita Rezairenin “Barışçıl Savaşçı” (Görsel 56/57) çalışması, seyirciyi atalarıyla ve kendi kültürleriyle buluşmasını ve saygı göstermeye davet ediyor. Ruhsal iyileşme yolcuğuyla şiddetli

olandan barışçıl olan tutuma dönüşüm geçirmeyi destekliyor. Rezaire'nin öncülüğünde yoga uygulaması ve rahatlatıcı görüntülerle birlikte geçmiş sömürü ve şiddet travmalarını üzerlerinden atmak için yapılmaktadır. Barışçıl savaşçı, öz sevgi ve zihinsel dengeyi sağlayan bir kişisel gelişim programıdır. Çalışma HD video, Ipad, ametist jeotu, kulaklık kullanılmıştır. Videoda sanatçının performansını izleyerek, "Nasıl barışçıl savaşçı olunur?" sorusuyla başlayan yönlendirme konuşmalarını dinlenmektedir.

Görsel 57. Tabita Rezaire, 2015, Barışçıl Savaşçı / Peaceful Warrior, Videodan Ekran Görüntüsü.

Vimeo.com. Erişim: 21.04.2024. <https://vimeo.com/144733687>.

3.1.9. Robot Teknolojisi

Robot teknolojisi, robotların tasarımı, üretimi ve işlevselliği ile ilgili geniş bir kavramı ifade eder. Bu teknoloji, robotların fiziksel yapıları, hareket kabiliyetleri, algılayıcıları ve diğer teknik özelliklerini içerir.

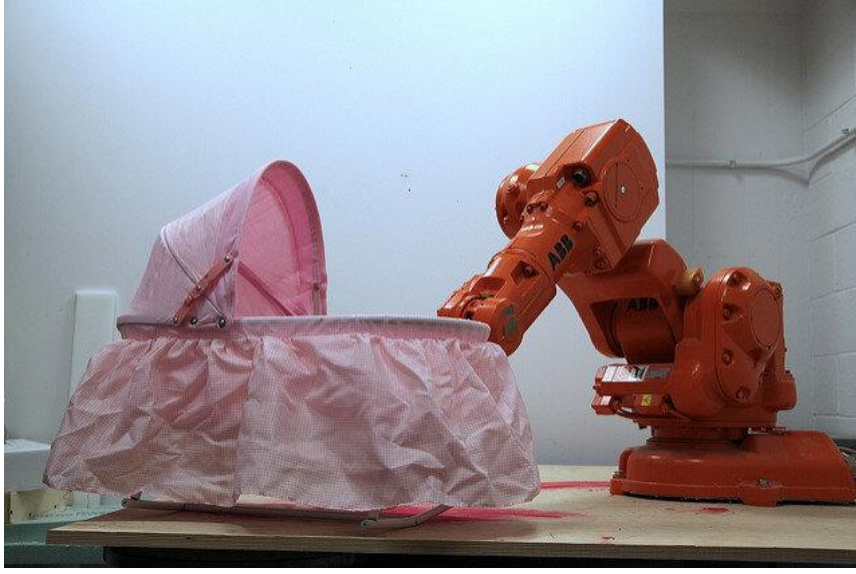

Görsel 58. Tabita Rezaire, 2016, Şeker Duvarlar Gözyaşı / Sugar Walls Teardom.

Goodman-gallery.com. Erişim: 21.04.2024. https://www.goodman-gallery.com/store/shop?ref_id=33581

Robot teknolojisi kullanarak üretim yapan sanatçılardan biri olan Tabita Rezaire, “Şeker Duvarlar Gözyaşı” (Görsel 58) adlı çalışmasında kölelik süreçlerinde siyahi kadınların bedenlerinin tıp araştırmaları için sömürülmesine değinir. Siyahi kadınların bedeni tıp araştırmalarında, cinsel kölelikte, üreme amaçlı istismar edilmiştir. “Modern jinekoloji” araştırmaları için Dr. Marion Sims, çok fazla siyahi kadını denek olarak kullanmış, bedenlerinin sakat kalmasına sebep olmuştur. Henrietta Lacks'in izinsizce kullanılan hücreleri gibi çok çeşitli sömürü olayları yaşanmıştır. Bunlara bağlı olarak denilebilir ki siyahi kadınların rahimleri de biyomedikal ekonominin merkezi olmuştur. Günümüzde de hala siyahi kadınlar farmasötük testlerde, zorla kısırılaştırmalarda, doğum kontrolü deneyleri gibi olumsuz, kötü deneylerde kullanılmaktadır.

Bu çalışmada sanatçı rahim teknolojisinin kutsallığını sorguluyor. Çalışmada jinekolojik sandalye, mekanik kol ve HD video kullanılmıştır. Videoda rahim imgeleleri, jinekolojik sandalye modelleri ve sandalyede kendi başını kolajladığı bedenler, uzay ortamı ve araçları gibi kolaj teknikleriyle oluşturulmuş farklı bir evren yaratımı sunar.

Görsel 59. Addie Wagenknecht, 2012, Ebevenynliğin Optimizasyonu / Optimization of Parenting.

Placeiveneverbeen.com. Erişim: 22.04.2024. <https://www.placesiveneverbeen.com/works/optimization-of-parenting-part-2>

Verilebilecek diğerk bir örnekt ise Addie Wagenknecht'in "Ebevenynliğin Optimizasyonu" (Optimization of Parenting) (Görsel 59). Annelerin tüm günlerini çocuk bakımına ayırmalarını optimize etmek amacıyla yapılan bir çalışmadır. Bu tür bir zorluk genellikle aile desteğinin eksikliği veya maddi sorunlar nedeniyle ortaya çıkabilir. Evde kalan bir anne için, gün boyunca sürekli olarak çalışmak dört farklı tam zamanlı iş gibi gelebilir. Annelerin kendi yaratıcı faaliyetlerine zaman ayırmaları bu koşullar altında zor olabilir, bu nedenle ebevenynlik süreci optimize edilmelidir. Addie, beşğinde ağlayan veya uyandığında tepki verebilen bir robot kol tasarlanmıştır. Robot kol, beşği sallamak üzere programlanmıştır.

3.1.10. GIF

GIF hareketli ve küçük resimler olarak tanımlanır ve yazılı iletişimde sıkça duyguları ifade etmek amaçlı kullanılır. GIF üretiminde örnek verilebilecek sanatçılardan birisi Lorna Mills'tir. Çalışmaları genellikle cinsellik ve şiddet temaları etrafında dönerken, tuhaf ve absürd bir yanıyla birlikte saf ve estetik açıdan dengeli bir atmosfer oluşturur (Görsel 60/61).

Görsel 60. Lorna Mills, 2024, GIF'ten Ekran Görüntüsü.

Giphy.com. Erişim: 19.05.2024. <https://124.im/2u1TC>

Mills'in işlerindeki çelişkili temas ve cildin dokunuşu, şiddet ve cinsellik gibi toplumsal meseleleri de içerir. Bu çalışmalar, feminist teori bağlamında incelendiğinde, kadın bedeninin toplumsal normlar ve beklentiler tarafından nasıl biçimlendirildiği ve deneyimlendiği konularına ışık tutar. Mills'in GIF'lerindeki figürlerin çoğu kadınsı formlara sahiptir ve bu figürler, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan ve kadın deneyimini merkeze alan bir sanat anlayışının bir yansıması olarak görülebilir (<https://124.im/faiTK> .Erişim: 19.05.2024).

Mills'in eserlerinin çevrim içi olarak yayılması, feminist teori bağlamında önemli bir yere sahiptir. İnternet üzerinden yayılan eserler, kadın sanatçıların ve diğer marjinalleştirilmiş grupların seslerini duyurmasını sağlar ve dijital çağda kadınların görünürlüğünü artırarak toplumsal değişim ve eşitlik için bir platform oluşturabilir. Bu bağlamda, Mills'in çalışmaları feminist bir bakış açısıyla incelendiğinde, kadın deneyimini ifade etme ve toplumsal cinsiyet normlarını sorgulama konularında önemli bir katkı sağladığı görülebilir.

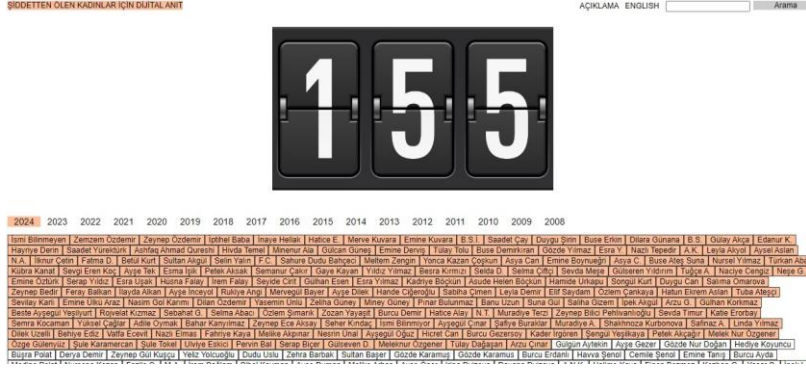
Görsel 61. Lorna Mills, 2024, GIF'ten Ekran Görüntüsü.

Giphy.com. Erişim: 19.05.2024. <https://124.im/6Cbmy>

3.1.11. Web Site

Web sitesi, çeşitli bilgileri, multimedya içerikleri, etkileşimli öğeleri ve diğer dijital kaynakları içeren sayfalar bütünüdür ve HTML, CSS ve JavaScript gibi dillerle oluşturulur.

Ülkemizin sürekli olarak en büyük problemlerinden biri olan kadın cinayetleri sorunu çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Bunlardan biri olan Zeren Göktan'ın “Anıt Sayaç” (Görsel 62) projesidir. Anıt sayaç, 2013 yılında yapılan bu site aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet kapsamında öldürülen kadınların isimlerini ve anılarını yaşatmak için yapılmış bir dijital anıt sayacıdır. 2013 yılından bugüne “Kadın Cinayetlerini Durduracağız” platformu desteği ile verilerin her gün güncellendiği bu sayaç, aile içi şiddet ve kadın cinayetleri kapsamında öldürülen kadınların isimlerinin yazdığı bir anıt duvardan oluşmaktadır. İsimlerin üzerine tıklandığında olayın detaylı bilgilerine, maktul ve failin durumlarına ulaşılmaktadır (<https://anitsayac.com/> .Erişim: 13.05.2024)

Görsel 62. Zeren Göktan, 2013, Anıt Savaş, Site Genel Görünüm Ekran Görüntüsü.

Anitsayac.com. Erişim: 13.05.2024. <https://anitsayac.com/>

3.1.12. Kamusal Alan da Dijital Sanat

Dijital sanat eserlerinin kamusal alanda sergilenmesi olarak özetleyebileceğimiz bu alanda feminist sanat eserlerinin kamusal alanda nasıl yer almış olabileceğine dair örnekler verilecektir.

Sanatçılar kamusal alan için üretilen veya kamusal alanda sergilenen çalışmalar, feminist direnişin üç biçimini yaratmak için sui-gensis (kendi kendini yaratma) formlarda mekanı kullanırlar: (i) eleştirel kamusal alan, (ii) kolektif mekan ve üretim, (iii) sanatçılık ve politik muhalefet. Toplamda, bu üç direniş biçimi, patriyarkanın şiddeti ve cinsiyet etrafındaki normatif fikirlerin meşruluğunun reddedildiği "eşitlikçi" bir mekânın olanaklarını zorlar (Dastarlı, E ve Cin, F. Melis, 2023, s. 106).

İlk olarak incelenebilecek eser Işıl Eğrikavuk'un "Yeni Bir Şarkı Söyleme Zamanı" (Time to Sing New Song) (Görsel 63) çalışmasıdır. İstanbul'da yer alan Marmara Pera Otel'inin çatısında bulunan video ekranı YAMA aracılığıyla sergilenmiştir. Çalışmanın içeriği ise dini mitolojilerden biri olan Havva ve Adem'in elma yemesi hikayesinin sonunu değiştirmek istediğini söyleyen sanatçı, dev ekranda "Havva Elmanı Bitir Kızım!" yazısı ve ardından elma görseli çıkıp göz kırpan bir kadın figürüne dönüştüğü bir video çalışmasıdır. Sanatçı hikayedeki baştan çıkarıcı Havva figürüne karşı bir alternatif son hazırlamıştır.

Görsel 63. Işıl Eğrikavuk, 2016, Yeni Bir Şarkı Söyleme Zamanı / Time to Sing New Song.

Işileğrikavuk.com. Erişim: 13.05.2024. <https://www.isilegrikavuk.work/time-to-sing-a-new-song>

Bu çalışma belediye tarafından “görüntü kirliliğine sebep oluyor” denilerek kaldırılmış, sansüre uğramıştır. Dini unsurları aşağılamak olarak algılandığı ve bu sebeple sansüre uğradığı düşünülen bazı yorumlar da vardır.

İncelenen diğer bir çalışma ise Elçin Acun’un “Bir Hayalin Alegorisi” (Allegory of Dream) (Görsel 64/65) çalışmasıdır. Kamusal alanda cinsiyetçi normların sınırlarını sorgulayan, farklı bedenleri ve kimlikleri merkeze alan bir çalışmadır. Sessiz ve görünmez kılınmış bedenlerin, toplumsal alanda var olma mücadelesini anlatmaktadır. Bu bedenler, geleneksel maskülen normlara uymayan, belki de dışlanmış veya bastırılmış kimlikler olabilir. Bu bedenlerin görünür olma arzusunu ve kamusal alandaki yerlerini yeniden tanımlama çabalarını ifade ediyor. Amacı, toplumdaki cinsiyet normlarını sorgulayarak ve farklı kimlikleri merkeze alarak, daha kapsayıcı bir kamusal alan oluşturmaktır.

Görsel 64. Elçin Acun, 2021, Bir Hayalin Alegorisi /Allegory of Dream. Videodan Ekran Görüntüsü.

Vimeo.com. Erişim: 13.05.2024. <https://vimeo.com/638319001>

Video, önceden kaydedilmiş çıplak bedenli insanların yürüyüş görüntülerinin bir projeksiyon aracılığıyla sokağa yansıtılarak, sokaktaki yürüyüşlerini izlediğimiz bir çalışmayı sunuyor. Bu projede, günlük yaşamlarında gizlenmek zorunda kalan bedenlerin gece 3'ten sonra daha özgüvenli ve hak ettikleri yürüyüş hakkını elde ettiği gözlemleniyor.

Görsel 65. Elçin Acun, 2021, Bir Hayalin Alegorisi /Allegory of Dream. Videodan Ekran Görüntüsü.

Elcinacun.com. Erişim:13.05.2024. <https://www.elcinacun.com/hayali-temasa?lightbox=dataItem-kvcfx4xa>

SONUÇ

Tez içinde yer alan sanatçı ve çalışma örneklerinden yola çıkarak toparlayacak olursak, günümüz dijital feminist sanat konuları arasında; ırkçılık, biyolojik istismar, atal bellek (genetik belek), kadın bedeni, afro-feminizm, eko-feminizm, homofobi, toplumsal hikayeler ve dönüşümleri, tanrıça kültü, mitoloji, cinsellik, toplumsal yargılar, cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, siber-feminizm, kamusal alan, özel alan, ruhsal dönüşüm, 8 Mart ve feminist arşiv oluşturma konularına yer verilmiştir. Bu bağlamda feminizmin çok çeşitli konulara, hem bireysel hem de toplumsal meselelere odaklanması, feminizmin her alanda kendi teorik bakış açılarına ve görüşlere sahip olduğu fikrini yaymıştır. Bu, feminist taleplerin her alanda geliştirilebileceği farkındalığını kazandırmıştır. Bu görüşlerin sanat aracılığıyla aktarılma çabaları ise mücadele alanlarının genişlemesine ve mücadelenin farklı ifade biçimleriyle sürdürülmesine katkı sağladığı görülmüştür.

Bugünün çalışmaları, geleceği dönüştürme yolunda önemli bir rol oynamaktadır. Yüzyıllardır devam eden feminist mücadele, başlangıç noktasından günümüze kadar önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu süreçte zaman zaman gerilemeler yaşansa da, bugün geldiğimiz noktada ortaya çıkan sonuçlar, şartların değişmiş olduğunun net bir göstergesidir. Dijitalleşmenin etkisiyle toplumsal değişimin, canlı bir şekilde yaşandığına tanık olmaktayız. Adalet ve eşitlik için bu değişim ve dönüşüme aktif bir şekilde dahil olmalı ve gelecek için mücadele etmeliyiz.

Tez süresince öğrendiğim bir nokta, çalışmalarına teknik ve alt metin açısından çeşitlilik kazandırabileceğimdir. Bu, hem kişisel tecrübelerimden hem de toplumdaki süregelen sorunlara farklı bir yerden ve daha cesur bir şekilde meseleleri ele alabileceğimdir. Teknik olarak yapabileceklerimi daha iyi anlamak ve daha fazla deneysel çalışmalar yapabileceğimi gösterdi. Ayrıca, kolektif çalışmaların eğitici ve öğretici olma potansiyeli, ortaya çıkan eserlerin değeri, bireysel çalışmalara kıyasla daha etkili olma potansiyeli de edindiğim bir diğer değerli tecrübedir. Bu kolektif üretimin, feminizm ideallerine ulaşmada daha etkili bir yöntem oluşturabileceği de ayrı bir öneme sahiptir.

Gelecekte, dijital feminist sanatın daha da yaygınlaşması ve güç kazanması beklenmektedir. Sanat ve teknoloji arasındaki etkileşimlerin devam etmesi, feminist mücadelenin dijital ortamda daha güçlü bir şekilde varlık göstermesine olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda, feminist sanatçılar ve araştırmacılar, dijital araçların sunduğu imkanları daha etkin bir şekilde kullanarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adalet için çalışmalarını sürdürebilirler. Dijital feminist sanatın gelişimini, etkilerini ve gelecekteki potansiyelini ortaya koymak, feminist sanat tarihi yazımına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Dijitalleşme, sanatçılara daha önce mümkün olmayan yaratım süreçleri sunmaktadır. Dijitalleşmenin benim çalışmalarında, özellikle planlama, maliyet hesabı ve eserin oluşum sürecindeki araştırma ve eskiz çalışmaları konularda kolaylık sağladığını ifade etmem gerekir. Bunun yanında, pratik, hızlı ve kolay yol almamda, yaratma sürecini kesintisiz sürdürmemde etkili olmuştur. Ayrıca, deneysel çalışmaların ve denemelerin dijital araçlarla başlatılması, sürecin kolaylaştırılmasının yanı sıra malzeme açısından da masrafsız olması ve deneme-yanılma sürecindeki malzemenin israf olmamasını sağlamaktadır.

Dijitalleşmenin sağladığı bir olanak şudur; sosyal medya ve web sitelerinde hem kendi çalışmalarımı paylaşıyorum hem de benzer alanlarda çalışmış sanatçıların eserlerine ve üretim süreçlerine odaklanıyorum ve zaman zaman bu sanatçılarla etkileşim kurarak deneyimlerinden faydalaniyorum. Oluşturduğum çalışmaları sosyal medya üzerinden izleyicilere ve sanat mercilerine ulaştırarak görünürlüğümü artırıyor ve çalışmalarımı ilgilenebilecek alanlarla iletişim kurabiliyorum.

Bu teknolojiler, sanatçıların daha interaktif ve etkileşimli eserler üretmelerine olanak tanımıştır ve daha fazla deney yapma olanağı sunmuştur. Dijital platformlar, feminist sanatçıların eserlerini daha geniş kitlelere ulaştırmalarına olanak tanımış ve feminist hareketin örgütlenmesi ile dayanışma ağlarının güçlenmesi için önemli bir zemin oluşturmuştur.

Çalışmalarında sürdürdüğüm geleneksel yöntemler bulunmaktadır. Hatta dijitalleşmenin sunduğu olanaklara rağmen özellikle tercih ettiğim geleneksel formlar mevcuttur. Bunun sebebi, bu tekniklerin hem benim hem de eserlerin geçmişle olan bağın sürdürülmesine olanak tanmasıdır. Aynı zamanda, geçmiş feminist eleştirilerin neden olduğu problemleri, geçmiş tekniklerle günümüze bağlamak, süregelen sorunlara da bu şekilde değinmek açısından önemlidir.

Günümüz teknolojileri, feminist sanatın ifade biçimlerini ve erişim alanlarını genişleterek, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı mücadeleyi desteklemektedir. Dijital ortamlar, feminist sanatçıların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakta ve sanatsal direnişin sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Bu bağlamda, dijital feminist sanatın günümüz teknolojisi ve değişen yaşam koşulları altında nasıl şekillendiği ve feminist taleplerin sanat yoluyla nasıl ifade edildiği araştırılmıştır.

KAYNAKLAR

Akalın, Ayşe (2023). Zarftan Mazrufa: ‘Yaygın Feminizm’in Dijital Etkileşimselliği. Şener, Gülüm ve Kotaman, Aslı (ed.). *Türkiye’de Dijital Medya ve Feminizm*, s. 65-90. Ankara: Um:ag Vakfı Yayınları.

Aksioma.or. Erişim:19.05.2024. <https://aksioma.org/the.other.nefertiti>

Anıtsayac.com. Erişim: 13.05.2024. <https://anitsayac.com/>

Animasyonunkadınları.com Erişim: 14.05.2024. <https://animasyonunkadinlari.org/>

Antmen, Ahu. (2013). *Kimlikli Bedenler; Sanat, Kimlik, Cinsiyet*. İstanbul. Sel Yayıncılık.

Antmen, Ahu. (2019). *Sanatçılardan Yazılarla ve açıklamalarla; 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul. Sel Yayıncılık.

Antmen, Ahu. (2021).Yoksa Ben Feminist Miyim? 2000’li yıllarda Kadın Sanatçılar. Bora, Aksu (Ed.). *İradenin İyimserliği, 2000’lerde Türkiye’de Kadınlar*, s. 15 - 31. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arshake.com. Erişim: 19.05.2024. <https://www.arshake.com/en/lorna-mills-at-the-screensaver-gallery/>

Artdogistanbul.com. Erişim: 13.05.2024. <https://artdogistanbul.com/kadinsiz-kadinlar-gunu-sergisi/>

Avcı Tuğal, Sibel. (2018). *Oluşum Süreci İçinde; Dijital Sanat*. İstanbul. Hayalperest Yayınevi.

Bantmag.com. Erişim. 20.04.2024. <https://bantmag.com/3-soruda-elif-varol-ergen-lilith-and-the-serpent/>

BBC.com. Erişim: 13.05.2024. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50708514>

Behance.net. Erişim: 20.04.2024. https://www.behance.net/elifvarolergem?locale=tr_TR

Belenli ve Kiriş Avaroğulları, A. (2017). 20. Yüzyılda Türkiye’de Kadın Konusunun Tarih Derslerinde Öğretimine Yönelik Bir Değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve Faaliyetleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (2), 287-310

Bianet.org. Erişim: 18.05.2024. <https://bianet.org/yazi/hayal-ve-hakikat-sergisinin-gosteremedikleri-133086>

Bora, Aksu (Ed.), (2021). *İradenin İyimserliği, 2000’lerde Türkiye’de Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozizot, Jérphine. (2019). Feminism and Media, Opportunities and Limitations of Digital Practices. (Yüksek Lisans / Master's Program). MALMÖ University. Sweden (İsveç).

Büyükgöze, Selime (2023). Feminist Grupların Sosyal Medya Kullanım Biçimleri. Şener, Gülüm ve Kotaman, Aslı (ed.). *Türkiye’de Dijital Medya ve Feminizm*, s. 5 – 23. Ankara: Um:ag Vakfi Yayınları.

Casualdata.com. Erişim: 17.04.2024. <https://bit.ly/3JjvOfs>

Dastarlı, Elif ve Cin, F. Melis (2023), Direnişte Feminist Sanat: Estetik Yöntemler ve Türkiye’de Sanat Politikası, Palgrave Macmillian. Erişim: 27.04.2024. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-17638-8>

Deeplab.net. Erişim. 22.04.2024. <https://www.deeplab.net/aboutus>

Docs.google.com. Erişim:14.05.2024. https://docs.google.com/spreadsheets/d/13cbB-pJxZRqGzYiX0Q68pnsGR00N_BQg/edit?usp=sharing&oid=103994980796829375086&rtpof=true&sd=true)

Drive.google.com. Erişim: 14.05.2024. https://drive.google.com/file/d/1m0IXIZCkv6Ou9ZT_4clv1yrqGb1hK957/view?usp=drive_link).

Eksav.org. Erişim: 23.04.2024. <https://eksav.org/eldemsanatalani/brawe>

Elçinacun.com. Erişim:13.05.2024. <https://www.elcinacun.com/hayali-temasa?lightbox=dataItem-kvcfx4xa>

Eldemsanat.org. Erişim: 23.04.2024. <https://eksav.org/eldemsanatalani/brawe>

Erben, Şeyma Esin. (2019). Aktivizmin Dijital Dönüşümü (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Feministdesign.co. Erişim:14.05.2024. <https://www.feministdesign.co/>

Feministfrequency.com. Erişim:14.05.2024. <https://feministfrequency.com/about/>

Giphy.com. Erişim: 19.05.2024. <https://giphy.com/gifs/0yxCrSuuYCGsOBaHo3>

Giphy.com. Erişim: 19.05.2024. <https://giphy.com/gifs/tNoKAdjv3Lvath50tA>

Goodman-gallery.com. Erişim: 21.04.2024. https://www.goodman-gallery.com/store/shop?ref_id=33581

Gorrill, Helen (2021), Kadından Ressam Olmaz: Çağdaş Sanatta Toplumsal Cinsiyet, Değerler ve Cam Tavanlar. İstanbul. Hayalperest Yayınevi.

Gouma-Peterson, Thali ve Mathews, Patricia (2021). Sanat Tarihinin Feminist Eleştirisi. Antmen, Ahu (Ed.), *Sanat Cinsiyet: Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, s. 13-117. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

IGF (2015). Online Abuse and Gender-Based Violence Against Women. Erişim: 13.05.2024. <http://www.intgovforum.org/cms/documents/best-practice-forums/623-bpf-online-abuse-and-gbvagainst-women/file>

Impact.nl. Erişim: 21.04.2024. <https://impakt.nl/events/tabita-rezaire-symbiose-immaculee/peaceful-warrior/>

Işileğrikavuk.com. Erişim: 13.05.2024. <https://www.isilegrikavuk.work/time-to-sing-a-new-song>

Jouet, Josiane (2018). “Dijital Feminizm: Aktivizmin Yenilenmesini Sorgulamak,” *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Araştırma Dergisi* 8(1), s.133–157.

JudyChicago.com. Erişim: 16.04.2024. <https://judychicago.com/gallery/the-dinner-party/dp-artwork/>

Kızbasına.com. Erişim: 14.05.2024. <https://www.kizbasina.com/projeler/kiz-basina-elektronik-kelepce-kampanyasi/>

Kızbasına.com. Erişim: 14.05.2024. <https://www.kizbasina.com/projeler/kiz-basina-dijital-karanfil-kampanyasi/>

Kızbasına.com. Erişim: 14.05.2024. <https://www.kizbasina.com/projeler/toplumsal-cinsiyet-esitligi-icin-empati-gelistirme-projesi/>

Kızıllı, Ayşe. (2021). *Dördüncü Dalga Feminist Yankı Alanları: Dijital Araç ve Uygulamalar*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul

Koç, Handan (2019), *Feminizmin Yeni Yüzyılı için Geriye Bir Bakış*. Özügürlü, Aynur (Ed.). *21. Yüzyıl Feminizmine Doğru, Neoliberalizmin Ötesinde Bir Kadın Hareketi için Tartışmalar*, s. 193-213. İstanbul: Notabene Yayınları.

Li, Quing. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students’ behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, s. 372–392. Erişim: 13.05.2024. <https://doi.org/10.1080/10926771003788979>

Martin, Courtney. Valenti, Vanessa. (2012). *#FemFuture: Çevrim içi Devrim*. Barnard Kadın Araştırmaları Merkezi. Erişim: 16.01.2024. <https://bcrw.barnard.edu/publications/femfuture-online-revolution/>

Meltemsahin.info. Erişim: 18.04.2024 <https://www.meltemsahin.info/pms-x-giphy-arts/2023/4/25/iu4d7jj4ang2yyamv5ec4j22falf3>

Mobile.thebroad.org. Erişim: 18.04.2024. <https://mobile.thebroad.org/art/barbara-kruger/untitled-your-body-battleground>

Moloney, M.E. ve Love, T. (2018). Assessing online misogyny: Perspectives from sociology and feminist media studies. *Sociology Compass*, Erişim: 23.04.2024. <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/soc4.12577>

MoMa.org. Erişim: 18.05.2024. <https://www.moma.org/collection/works/110565?>

Oneido.com. Erişim:18.05.2024. <https://onedio.com/haber/yerinden-sokuldu-surgune-gitti-fakat-cilesi-bitmedi-guzel-istanbul-heykelini-bu-sefer-de-fidanlarla-cevirdiler-792965>

Placesiveneverbeen.com. Erişim: 22.04.2024.

<https://www.placesiveneverbeen.com/works/optimization-of-parenting-part-2>

Placesiveneverbeen.com. Erişim: 22.04.2024. <https://www.placesiveneverbeen.com/works/deep-lab>

Placesiveneverbeen.com. Erişim: 22.04.2024. <https://www.placesiveneverbeen.com/works/deep-lab>

Saktanber, Binnaz (2021). Bas Bir Filtre, Feminist Olsun. Bora, Aksu (Ed.). *İradenin İyimserliği, 2000'lerde Türkiye'de Kadınlar*, s. 131-143. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarışın, Merve. (2022). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: Dijital Şiddet. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, s. 257 – 285. Erişim: 13.05.2024. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2864166>

Sezer, Esra (2018). Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Tekirdağ Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Shewhoseestheunknown.com. Erişim: 18.04.2024. <https://shewhoseestheunknown.com/yajooj-majooj/>

Shewhoseestheunknown.com. Erişim: 19.04.2024. <https://shewhoseestheunknown.com/the-laughing-snake/>

Shewhoseestheunknown.com. Erişim: 19.04.2024. <https://shewhoseestheunknown.com/aisha-qandisha/>

Shewhoseestheunknown.com. Erişim: 19.04.2024. <https://shewhoseestheunknown.com/kabous/>

Shewhoseestheunknown.com. Erişim: 18.09.2024 <https://shewhoseestheunknown.com/huma/>

Skartedt.com. Erişim: 18.05.2024. <https://www.skartedt.com/exhibitions/cindy-sherman3/selected-works?view=slider#11>

şener, Gülüm (2023). Türkiye’de Dijital Feminist Aktivizm. şener, Gülüm ve Kotaman, Aslı (ed.). *Türkiye’de Dijital Medya ve Feminizm*, s. 25 – 64. Ankara: Um:ag Vakfı Yayınları.

Tamikothiel.com. Erişim: 19.05.2024. <https://tamikothiel.com/gota/index.html>

Tatar, Hatice (2023). Dünyada ve Türkiye’de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi. Büyükbeşe, Tuba (Ed.), Erşahan, Burcu (Ed.). *Dijital ağda Kadın İmgesi*, s.15-36. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Tr.euronews.com. Erişim: 13.05.2024. <https://tr.euronews.com/2023/09/16/mahsa-amininin-olum-yil-donumu-iranda-protestolar-sonrasi-neler-degisti>

Tuna, Banu (2023). Gazeteci Kadınların”Cehennemi” Olarak Sosyal Medya. şener, Gülüm ve Kotaman, Aslı (ed.). *Türkiye’de Dijital Medya ve Feminizm*, s. 155 - 186. Ankara: Um:ag Vakfı Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. Erişim: 05.02.2024. <https://www.icisleri.gov.tr/kadin-destek-uygulamasi-kades>

Vimeo.com. Erişim: 13.05.2024. <https://vimeo.com/638319001>

Vimeo.com. Erişim: 18.04.2024. <https://vimeo.com/296029355>

Vimeo.com. Erişim: 20.04.2024. <https://vimeo.com/393977901>

Vimeo.com. Erişim: 21.04.2024. <https://vimeo.com/128877463>

Vimeo.com. Erişim: 21.04.2024. <https://vimeo.com/144733687>.

Wikipedia.org. Erişim: 13.04.2024. https://en.wikipedia.org/wiki/New_media_art

Wikipedia.org. Erişim: 13.04.2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_art

Wikipedia.org. Erişim: 23.04.2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Ice_Bucket_Challenge

Womanofwearables. Erişim: 13.05.2024. <https://www.womenofwearables.com/new-blog/wow-woman-in-wearable-tech-rajia-abdelaziz-founder-of-invisawear>

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Sanat Çalışması Raporunda,

- Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Sanat Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

(İmza) Adı SOYA

Yüksek Lisans Sanat Çalışması Orjinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Sanat Çalışması Raporu Başlığı: Dijital Feminist Sanat

Yukarıda başlığı verilen Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
08.06.2024	57	125168	05.06.2024	5	2398314072

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih 03/07/2024)

Deniz VARLI

Öğrenci No.: N21136335

Anasanat/Anabilim Dalı: Resim

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof, Necla RÜZGAR,)

Originality Report of Master's Degree Art Study
HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title : Dijital Feminist Sanat

The whole art study report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
08.06.2024	57	125168	05.06.2024	5	2398314072

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (date 03/07/2024)

Deniz VARLI

Student No.: N21136335

Department: Painting

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
x			

SUPERVISOR APPROVAL
APPROVED

((Prof, Necla RUZGAR))

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır. Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim. Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)

Tezime ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

...../...../.....

Deniz VARLI

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü teziere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

